

**T.C.
NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DIŞA AÇIKLIĞIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
BRICS-T ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAŞ**

**Danışman
Prof. Dr. Emine KILAVUZ**

**Temmuz 2019
KAYSERİ**

**T.C.
NUH NACİ YAZGAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DIŞA AÇIKLIĞIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
BRICS-T ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORASŐ**

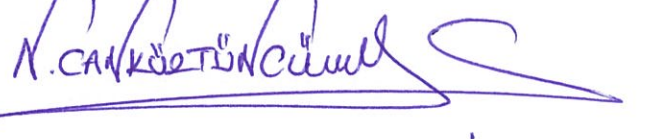
**Danışman
Prof. Dr. Emine KILAVUZ**

**Temmuz 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAS

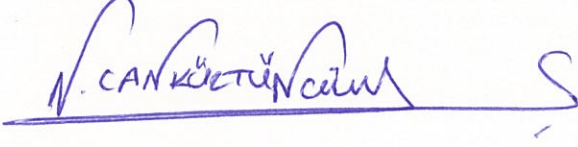

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Dışa Açıklığın İstihdam Üzerindeki Etkisi: BRICS-T Örneği” adlı Yüksek Lisans Tezi Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

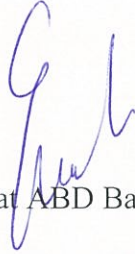
Tezi Hazırlayan

Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Emine KILAVUZ

İktisat ABD Başkanı

Prof. Dr. Emine KILAVUZ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Emine KILAVUZ danışmanlığında Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAŞ tarafından hazırlanan “DIŞA AÇIKLIĞIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BRICS-T ÖRNEĞİ” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

..... 11 / 07 / 2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Emine KILAVUZ

Üye : Prof. Dr. Mustafa SAATÇI

Üye : Doç. Dr. Recep ULUCAK

[Handwritten signatures of Prof. Dr. Emine KILAVUZ, Prof. Dr. Mustafa SAATÇI, and Doç. Dr. Recep ULUCAK]

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ~~17.09.2019~~ 17.09.2019 tarih ve ~~219/24~~ 219/24 sayılı kararı ile onaylanmıştır

[Handwritten signature of Doç. Dr. Onur GÖZBAŞI]
..... 17 / 09 / 2019

Doç. Dr. Onur GÖZBAŞI
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında ve tamamlanmasında benden yardımlarını, desteğini, bilgisini, güler yüzünü ve sabrını esirgemeyen, danışman hocam Sayın Prof. Dr. Emine KILAVUZ'a teőekkürü bir borç bilirim.

Tezimin yazımı esnasındaki çalıőmalarım süresince birçok fedakârlık gösterip beni destekleyerek her an yanımda olan eőime, yaőamımın her döneminde gerek maddi gerekse manevi olarak her zaman yanı başımda olan ve beni daima destekleyen aileme sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum (Kayseri, .../ ... / 2019).

Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAŞ

DIŞA AÇIKLIĞIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BRICS-T ÖRNEĞİ

Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAS

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2019

Danışman: Prof. Dr. Emine KILAVUZ

ÖZET

1980 yılından sonra gelişmekte olan ülkeleri ifade etmek için “Yükselen Piyasalar” ismi kullanılmaya başlanmıştır. 2015 yılında IMF’nin Dünya Ekonomik Görünüm raporunda, BRICS ülkeleri ve Türkiye’nin de içerisinde yer aldığı 23 ülke, yükselen piyasalar sınıflandırılmasında yer almıştır. “BRICS” olarak anılan Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Kore ülkeleri, ekonomik başarıları ile dikkat çekmektedirler. BRICS ülkeleri oluştuktan sonra ekonomik göstergelerinde ilerlemeler yaşanmaya başlamıştır. Bu nedenle BRICS ülkelerinin gelecekte dünya ekonomisine yön veren büyük ekonomiler arasında yer alması beklenmektedir.

Teorik olarak küreselleşmenin ekonomiler üzerinde pozitif etkiye sahip olacağı beklentisi vardır. Bu nedenle bu çalışmada 1991-2017 yılları arasında dışa açıklığın Türkiye’de ve BRICS ülkelerinde istihdama etkisi incelenmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenler; işsizlik oranı, dışa açıklık oranı, sabit sermaye oranı ve reel büyüme oranıdır. Uygulama yöntemi olarak Panel ARDL kullanılmıştır. Analiz sonuçlarımız teorik beklentilere uygun değildir. Yani dışa açıklık oranı arttıkça işsizlik artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dışa açıklık, küreselleşme, Türkiye, BRICS, Panel ARDL

OPENNESS EFFECT ON EMPLOYMENT: BRICS-T EXAMPLE

Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAŞ

Nuh Naci Yazgan University, Graduate School of Social Sciences

M.Sc. Thesis, July 2019

Supervisor: Prof.Dr. Emine KILAVUZ

ABSTRACT

After 1980, the name “Emerging Markets” was used to refer to developing countries. The IMF's World Economic Outlook report in 2015, 23 countries involved in BRICS countries and Turkey also took place in the classification of emerging markets. The countries of Brazil, Russia, India, China and South Korea, which are called “BRICS” , attract attention with their economic success. After the BRICS countries began to converge, their economic indicators started to improve. Therefore, BRICS countries are expected to be among the major economies that shape the world economy in the future.

Theoretically, globalization is expected to have positive impact on economies. In this study, during 1991-2017 the effect of trade openness on employment in Turkey and the BRICS countries were examined. Variables used in the study; unemployment, trade openness, fixed capital formation and real growth rate. Panel ARDL was used as the application method. Our analysis results showed that it does not meet the theoretical expectations. In other words, as the openness ratio increases, unemployment increases.

Keywords: Trade openness, globalization, Turkey, BRICS, Panel ARDL

İÇİNDEKİLER

DIŞA AÇIKLIĞIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BRICS-T ÖRNEĞİ

	Sayfa
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAPİTALİZMİN YÜKSELİŞİ VE LİBERALLEŞME SÜRECİ

1.1. Küreselleşme Süreci.....	3
1.1.1. Birinci Küreselleşme Dalgası: Merkantilizm (Ticari Kapitalizm)	7
1.1.2. İkinci Küreselleşme Dalgası: Sanayi Devrimi (Sanayi Kapitalizmi)	9
1.1.3. Üçüncü Küreselleşme Dalgası: İkinci Dünya Savaşı Sonrası	13
1.2. Bretton Woods Sistemi'nin Kurulması ve Küreselleşme Sürecinin Hızlanması	14

1.3. Küreselleşmenin Hızlanmasına Katkı Sağlayan Kuruluşlar	16
1.3.1. Uluslararası Para Fonu	17
1.3.2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması	18
1.3.3. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası	20
1.4. Bretton Woods Sistemi'nin Yıkılması ve Küreselleşme Süreci	22
1.4.1. Dünya Ticaret Örgütü	24
1.4.2. Birleşmiş Milletler ve Kalkınma Konferansı	26
1.5. Küreselleşmenin İstihdam Üzerine Etkileri	27
1.6. Klasik İktisat ve Dışa Açıklık	29
1.6.1. Dışa Açıklığın Avantajları ve Dezavantajları	32
1.6.2. Dışa Açıklık ve İstihdam İlişkisi	33
1.6.3. Dışa Açıklık ve Büyüme İlişkisi	34
1.6.4. Dışa Açıklık ve Yabancı Yatırımlar ilişkisi	35
1.6.5. Dışa Açıklığın Ölçülmesi	36

2. BÖLÜM

TÜRKİYE VE BRICS ÜLKELERİNDE DIŞA AÇILMA SÜRECİ

2.1. Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılmanın Gelişimi	42
2.1.1. 1980 Öncesi Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılmanın Tarihsel Gelişimi. 42	
2.1.2. 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılmanın Gelişimi	46
2.1.3. 1996 Gümrük Birliği Anlaşması ile Dünya Ekonomisiyle Entegrasyon. 50	
2.1.4. Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrasında Dış Ticaretinde Gelişmeler 53	
2.2. BRICS Ülkelerinde Dışa Açılma	55
2.2.1. Brezilya Ekonomisi	57
2.2.2. Rusya Ekonomisi	59

2.2.3. Hindistan Ekonomisi	62
2.2.4. Çin Ekonomisi.....	64
2.2.5. Güney Afrika Ekonomisi	67
2.3. Türkiye-BRICS Ülkelerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması ...	69
2.4. KOF Küreselleşme Endeksi (KOF Index of Globalization).....	76

3. BÖLÜM

DIŞA AÇIKLIK VE İSTİHDAM LİTERATÜR TARAMASI: BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ

3.1. Literatür Değerlendirmesi	79
3.2. Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Panel ARDL Analizi	83
3.2.1. Panel Veri Analizi.....	84
3.2.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları.....	85
3.2.3. Modelin Belirlenmesi.....	86
3.2.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları ve Değerlendirilmesi	87
3.2.3.2. Panel Birim Kök Testi ve Değerlendirilmesi	90
3.2.3.3. Panel ARDL Test Sonuçları ve Değerlendirilmesi	92
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	95
KAYNAKÇA	98
ÖZGEÇMİŞ	107

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Türkiye Ekonomisinin Dış Ticareti İçerisinde AB'nin Payı	51
Tablo 2. Türkiye'nin 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)	54
Tablo 3. Brezilya'nın 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)	58
Tablo 4. Rusya'nın 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$).....	60
Tablo 5. Hindistan'ın 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)	62
Tablo 6. Çin'in 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$).....	65
Tablo 7. Güney Afrika'nın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$). 68	
Tablo 8. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya GSYH'si (Milyar \$).....	70
Tablo 9. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya Ekonomisinde Büyüme Oranı (%).....	72
Tablo 10. Türkiye ve BRICS Ülkeleri Dışa Açıklık Oranları (%)	73
Tablo 11. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya İşsizlik Oranları (%)	75
Tablo 12. KOF Küreselleşme Endeksine Göre Ülke Sıralaması (2016)	77
Tablo 13. Panel Veri Analizi Yöntemi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar	81
Tablo 14. Diğer Yöntemler Kullanılarak Yapılan Çalışmalar	82
Tablo 15. Çalışma Kapsamındaki Ülkeler	86
Tablo 16. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları	86
Tablo 17. UNE Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD _{LM} Testi)	89
Tablo 18. TOP Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD _{LM} Testi)	89
Tablo 19. RGDP Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD _{LM} Testi).....	89
Tablo 20. FINV Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD _{LM} Testi)	90
Tablo 21. CIPS Testi Sonuçları	92
Tablo 22. PMG Tahmin Sonuçları ARDL (2,1,1,1)	93

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1. Türkiye Ekonomisinin İhracatında AB'nin Payı.....	52
Grafik 2. Türkiye Ekonomisinin İthalatında AB'nin Payı.....	53
Grafik 3. Brezilya'nın Dış Ticaret Verileri.....	59
Grafik 4. Rusya'nın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri	61
Grafik 5. Hindistan'ın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri.....	63
Grafik 6. Çin'in 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri	66
Grafik 7. Güney Afrika'nın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri	69
Grafik 8. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve GSYH'si (milyar \$).....	71
Grafik 9. Türkiye ve BRICS Ülkeleri Dışa Açıklık Oranları (%)	74
Grafik 10. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya İşsizlik Oranları (%)	76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (Marakeş Anlaşması)..... 25

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerikan Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FDI	: Federal Rezerve Bank
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	: Gümrük Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KEYNES	: John Maynard Keynes
KOF	: İsviçre Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü
MB	: Merkez Bankası
ODE	: Avrupa Birliği Ortak Dış Tarifesi
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler ve Kalkınma Konferansı

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısı dünyada birçok alanda değişimin kuvvetli hissedildiği yıllar olmuştur. Siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda dönüşümler meydana gelmiştir. Bu durumun ekonomideki birincil tezahürü küreselleşme olarak kendisini göstermiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Doğu Bloku'nun çöküşüyle artık farklı bir dünya düzeni kurgulanmış ve bu durum ise küreselleşmenin hızlanmasını sağlayan en önemli etkenlerden olmuştur. Siyasal liberalleşme ekonomik liberalleşmeyi tetiklemiş ve birçok ülke kapalı ekonomiden uluslararası pazarlara açılmıştır. Ticarete dışa açıklık ile açıklanan ve küreselleşme süreci olarak ifade edilen liberalleşme, “insan, sermaye, teknoloji ve hizmetlerin” birleşmesidir. Ekonomide dışa açıklık, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması, teoride olan düşüncelerin uygulanma alanı bulmasıyla üretim faktörlerinin akışkanlığının daha da hızlanması sonucu dünya ekonomisinin bütünleşmesidir (Adams, 2008, s. 727). Yani yerel piyasaların uluslararası pazarlara açılmasıyla para, mal ve emek piyasalarının önündeki engeller kaldırılmış; üretimin genişlemesi başlamıştır.

Toplumlar geçmişten günümüze birbirleri ile birçok alanda etkileşim içerisinde olmuşlardır. Etkileşimde olunan en önemli alanlardan birisi de ekonomidir. Küreselleşme olgusuna uyum sağlayan devletlerde hızla büyüyen ve gelişen dış ticaret rakamları ülke ekonomileri üzerinde birtakım etkilere sahip olmuştur ki bunların en önemlilerinden birisi de istihdamdır. Küresel ekonomideki yeri ve önemi daha da sağlamlaşan dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi, beynelmilel ticaret teorileri içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Ükelere; ihtiyaçları olan üretim faktörlerindeki eksikleri giderme, ülke içi üretimlerini devam ettire ilmek için gerekli olan sermaye, ara girdi ve teknolojiyi diğer ülkelerden karşılayabilme olanağı sağlayan dışa açıklık artışı en genel tanımıyla bir ülkenin uluslararası pazarlarla bütünleşmesi olarak ifade edilmektedir (Kazgan, 1985, s. 32). İstihdam ise, bütün üretim faktörlerinin mal ve hizmet üretim sürecinde kullanılmasıdır. Bu sebeple de bir ekonomide emek faktörünün tam istihdam edilememesi o ekonomide işsizlik sorununa işaret etmektedir. Yani artan ticari dışa açıklık beraberinde büyüme artışını tetikleyecek ve üretimin artırılmasını destekleyecek bununla beraber artan üretim de yeni istihdam ortamları yaratacaktır.

Dışa açık ekonomilerde, ekonomik büyümenin ve istihdam artışının sağlanabilmesi açısından dış ticaret önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Dışa açıklıkla birlikte ülkelerin önündeki engellerin kaldırılması dünya ticaretine farklı bir boyut getirip, ticaret hacminin genişlemesini sağlamıştır. Bu durum ise üretim hacminin de giderek değişmesini beraberinde getirmiştir. Diğer yandan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik seviyedeki ileri yönlü hareketlere rağmen işsizlik verisinin çoğu örnekte azaltılamamış olması “dışa açıklığın istihdam üzerindeki etkileri” konusunu dikkat çekici hale getirmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, dışa açıklığın istihdam üzerindeki etkisinin Türkiye ve BRICS ülke ekonomileri üzerinde analiz etmektir. Dolayısıyla bu çalışma dışa açıklığın istihdamı ne kadar etkileyeceğinin ortaya konması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı “dışa açıklığın artması, işsizlik oranı üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahiptir” hipotezini test etmektir. Dışa açıklığın istihdam üzerine etkisini, BRICS ve Türkiye ekonomileri açısından inceleyen çok fazla literatür bulunmamaktadır. Çalışma bu anlamda önemlidir. Dışa açıklık oranı, işsizlik oranı, reel büyüme oranı ve sabit sermaye oranı değişkenleri kullanılarak BRICS ve Türkiye'nin hızlı büyümelerine rağmen işsizliğinin ne yönde değiştiğini araştırmak için Panel ARDL yöntemi kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm araştırmanın teorik kısmını oluşturmaktadır. Birinci bölümde dünya ekonomisinde dışa açılma teorisi, süreci ve bu sürece katkı sağlayan kuruluşlar ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise Türkiye-BRICS ekonomilerinin dışa açılma süreci ve bu ülkelere ait bazı makroekonomik değişkenlerin karşılaştırması yapılmıştır. Son olarak üçüncü bölümde, öncelikle kullanılacak verilerin ve uygulama yönteminin belirlenmesinde yol gösterici olan literatür incelemesi ve sonrasında da çalışmanın hipotezi ekonometrik olarak test edilmiştir. Konuyla ilgili genel değerlendirme ve politika önerileri ise sonuç bölümünde yer almaktadır.

1. BÖLÜM

KAPİTALİZMİN YÜKSELİŞİ VE LİBERALLEŞME SÜRECİ

Kapitalizm; temelde piyasa ekonomisine ve özel girişime dayanan, devlet müdahalesinin sadece alt yapı yatırımları ile sınırlandırıldığı, serbest rekabete dayanan, kaynak dağılımında fiyat mekanizmasının temel olarak esas alındığı bir ekonomik yapıdır. Bu yapılanma, piyasa sistemine dayandığı için bütün eylemleri serbest piyasa var olduğu sürece geçerli olacaktır. Piyasa daraldıkça kapitalizmin etki alanı ve birikimi daralır piyasa genişledikçe kapital birikim de güç kazanır. Kapitalizm Batıda da “*bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler*” mantığına dayanarak orta çağ sonrası aydınlanma, modernleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkan; “*görünürde serbest fakat esasında baştan sonuna kadar akılcılıktan yana olan ve bilinçli olarak örgütlenen piyasa sistemine*” verilen isimdir. Bu sistem, en basit şekliyle büyük oranda kâr elde etmek amacıyla üretime, tüketime ve piyasa faktörlerine dayanır. Kapitalizmin ruhunda, dünyanın bütününe hâkim olma ve onu tek pazara dönüştürmek arzusu vardır. Bu da kapitalizmin küreselleşme ile kesiştiği noktadır. Bu noktada kuvvetli bağlarla beraberlik sağlanırken küreselleşme, kapitalizm üzerinden bütün dünyaya tesir eder. Kapitalizmin sınırlarını genişlettiği bölgelerde küresel bir bağımlılık oluşur (Ersoy, 2008, s. 143). Buradan yola çıkarak, küreselleşmenin kapitalizmi daha kuvvetlendirdiği söylenebilir.

1.1. Küreselleşme Süreci

Günümüzde çok tartışılan küreselleşmenin tanımı ve kapsamıyla ilgili fikir birliği söz konusu değildir. Bazıları, küreselleşmenin sadece ekonomik boyutunun önemli olduğu kanısındaiken diğerleri de küreselleşmenin siyasal ve kültürel boyutlarının önemli olduğunu savunmaktadır (Aktan ve Şen, 2000, ss. 10-13). Hiç kuşku yok ki, küreselleşme kavramının kapsamış olduğu ideolojik potansiyel, kavramın tartışmalara konu olmasında ve tanımı üzerinde ortak bir görüşe varılamamasında önemli bir etkendir (Kutlu, 1998, s. 363).

Dünya genelinde 20. yüzyılın sonlarına doğru, kamu yönetiminin de içerisinde bulunduğu bütün alanlarda gözle görülür bir şekilde değişim yaşanmaya başlanmıştır.

Dağdelen, bu değişimi “*Değişimin sebebi olarak devlet alındığında, devlette yaşanan değişimin kapitalizmin döngüsel büyük krizlerinden birisinin sonucu olarak ortaya çıktığı, değişimi sağlamak için uygulanan tüm politikaların ise kapitalizmin sürekliliğini sürdürebilmesi için olduğu söylenbilir.*” cmleriyle ifade eder (Dağdelen, 2004, ss. 2-3). Sözü edilen bu değişimi anlatmak için “*neo-liberalizm*”, “*post-modernizm*”, “*endüstri ötesi toplum*”, “*neo-kapitalizm*”, “*neo-fordizm*”, “*endüstri ötesi toplum*”, “*bilgi ağı*”, “*disorganize kapitalizm*” gibi birçok kavram türetilmiştir. Tüm bu kavramların, farklı manalara gelmelerine rağmen, birbirine yakın anlamları olduğu ve 1970’lerde siyasi, iktisadi ve yönetim bazlı kriz sonucu ortaya çıktığı söylenbilir. Bu krizin başlama sebepleri farklı algılanarak “*kamu maliyesinin krizi*”, “*Bretton-Woods Sistemi’nin krizi*”, “*modernitenin krizi*”, “*refah devletinin krizi*” gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Buna dayanarak, “*demokratikleşme, küreselleşme, deregülasyon, regülasyon, yerelleşme, liberalizasyon*” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılan süreç kapitalizmin kendini güncellemesi için gerekli olan bazı düzenlemelerdir (Güler, 1995, s. 45).

Liberalizm ya da *laissez-faire*, 18. yüzyılın sonunda Fransa ve İngiltere’de merkantilizme tepki olarak ve sanayi kapitalizminin sözcülüğünü yaparak ortaya ıktı. Başlangıçta Fransa tarımsal kapitalizmin savunucusuyken devam eden süreçte Fransa’yla birlikte İngiltere de yeni gelişme aşamasında olan sanayi kapitalizminin savunucusu olmuştur. Daha göz önüne çıkan girişimci sınıfı, toplumda çalışmalarını kısıtlayıcı her şeye tepkiliydi. “*Merkantilizm kısıtlamalarına, devlet müdahalesine, ayrıcalıklara, soyluların toprak mülkiyetinden kaynaklanan gücüne karşı çıkarken kendi çıkarları için özgürlük ve bireysel girişim istiyordu.*” Bu süreç, sonunda kendi dünya görüşünü destekleyecek yeni bir felsefesinin oluşmasını sağladı. Böylece “*iktisadi liberalizm*” düşüncesi ortaya çıkmış oldu (Kazgan, 2016, s. 52).

Ticarette dışa açıklık ile açıklanan ve küreselleşme süreci olarak ifade edilen liberalleşme, “*insan, sermaye, teknoloji ve hizmetlerin*” birleşmesidir. Ekonomide dışa açıklık, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması, teoride olan düşüncelerin uygulanma alanı bulmasıyla üretim faktörlerinin akışkanlığının daha da hızlanması sonucu dünya ekonomisinin bütünleşmesidir (Adams, 2008, s. 727). Yani yerel piyasaların uluslararası pazarlara açılmasıyla para, mal ve emek piyasalarının önündeki

engeller kaldırılmış; üretimin malların satıldığı piyasalara doğru genişlemesi başlamıştır. Küreselleşmeyle birlikte aynı zamanda insanlık bütünleşmiştir.

Seyidoğlu Ekonomik Küreselleşmenin Boyutlarını (Seyidoğlu, 2009, s. 216):

- Küreselleşmenin Ticari Boyutu
- Küreselleşmenin Mali Boyutu
- Küreselleşmenin Üretim Boyutu şeklinde üç boyuttan bahsetmiştir.

Ticaretin küreselleşmesiyle piyasalardaki ilk serbestleşme, mal piyasalarında olmuştur. Sanayi Devrimi, bütün piyasaları içerisine alan çok yönlü ticari mal dolaşımını başlatmıştır. Sanayi Devrimi'nden önceki dönemde, özellikle merkantilist dış ticaret felsefesinde, uluslararası ticarete sadece bir taraf kazançlı çıkacak olduğu için ticaret tek taraflı korumacılıkla ilerlemiştir. Fakat Sanayi Devrimi ile birlikte bu düşünce yıkılmış ve ticaretten her iki tarafın da kârlı çıkacağı düşüncesi, ticaret felsefesinin temelini oluşturmuştur.

Ekonomik küreselleşmenin var olabilmesi için dış ticaret, ülke içi üretim dışında dış pazar için üretim, finans piyasaları, teknolojik gelişmeler ve kalifiye emekten meydana gelen bütünün başarımı çok önemlidir. Bu bileşenlerin küreselleşmesi, ekonomik sisteminin küreselleşmesini sağlamaktadır (Castells, 2005, s. 128). Üretimin ve ticaretin küreselleşmesi beraberinde bazı değişimler meydana getirecektir.

Küreselleşme ile birlikte dünya üretiminde bazı değişimler olmuştur; dışa açılmayla birlikte döviz kazancı ile yabancı döviz üzerindeki sınırlamalar azaltılabilecektir. Bu da yurtiçinde üretim olanağı olmayan girdileri veya ara malları daha fazla oranda alınabilecek hale getirecektir. Sonuç olarak, dışa açıklık toplam hasılanın, istihdam ve tüketimin artmasını sağlayacaktır. Böylelikle dışa açıklığın oluşturduğu pozitif dışsallıkların üretimin etkinliğinin artmasında faydası olacaktır (Miller ve Upadhyay, 2000, s. 400).

Üretimin küreselleşmesi kısaca, kapitalist üretim tarzına uygun üretim yapılmasıdır. Küreselleşme beraberinde mal ve hizmetlerin üretimin de bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşmeyi etkileyen ve hız kazandıran teknolojik gelişmeler, üretim yapısını da bilgiye dayalı teknolojik hale getirmektedir. Hammaddenin işlenmesinden sonra elde edilen mamul, ürün olmaktan çok bir

yöntemdir. Küresel çaptaki üretimin temelinde, bilgisayar ve iletişim alanındaki gelişmelerle bilgi aktarımının kolaylaşması ve zaman, mekân kısıtının ortadan kalkması yatmaktadır (Oksay, 2004, s. 444).

Üretimin küreselleşmesinin diğer bir yönü ise, şirketlerin yatırımlarını başka ülkelere yapmalarıdır. Böylelikle kendi mal ve hizmet üretim etkinliklerini diğer ülkelere taşımalarıdır. Bu süreç özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan krizle birlikte, gelişmiş ülkelerin verim artışının yavaşlaması, artan rekabetle birlikte ülkeler, üretim yöntemlerini yeniden yapılandırmaya gitmişlerdir. Bunun sonucunda da tüketim mallarındaki farklılaşmayla beraber rekabet artmıştır. Teknolojik gelişmeler beraberinde makineleşmeyi getirmiş ve bu da üretimde kaliteyi artırarak defolu mal üretiminin düşmesini sağlamıştır. Gelişen teknolojiyle beraber bilgi aktarımının kolaylaşması ve ulaşımın hızlanması, üretimin bazı aşamalarını daha düşük maliyetlerle başka ülkelerde yapılır hale getirmiştir.

Üretimin küreselleşmesine, teknolojik gelişmeler dışında, ülkelerin dışa açık hale gelmesiyle dış ticaret kanalından küçük ölçekli firmaların küresel ekonomiye fason imalat yoluyla entegre olmalarını sağlamıştır. Bu da beraberinde üretim modelinin farklılaşmasını sağlamıştır. İş bölümünde değişiklikler, yapılan yabancı yatırımlar ya da iştirakler ise emeğin uluslararası dolaşımını da sağlamıştır (Ekren, 2008, ss. 25-26).

Kârını maksimuma ulaştırmak için hareket eden sermaye ve ayrılmaz parçası olan girişimci, 1980'leri takip eden yıllarda sadece üretim ve kârı değil bunlarla birlikte pazarı da dünya ölçeğine uygun hale getirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte dünya ticaretinde meydana gelen değişimler; ticari küreselleşme, 1947'de kurulan GATT ile gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılmaya başlanması ile dünya ticaretinin serbestleştirilmeye çalışılmasıyla başlamıştır. Yine GATT ile birlikte iletişim ve haberleşme başta olmak üzere teknolojik gelişmelerin de yeri yadsınamaz şekilde faydaları vardır. Bu sayede dış pazardaki değişimler daha kolay izlenmeye başlanmış ve taşıma maliyetleri düşmüştür (Seyidoğlu, 2009, s. 195).

Gelişmiş ülkelerin yerli piyasalarının doyum noktasına gelmesiyle, özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizinin de etkisiyle gelişmiş ülkelerin başka pazar arayış çabaları ve dünya ticaret hacminin artmasıyla birlikte dünya ticareti

küreselleşmeye başlamıştır (Bozkurt, 2000, s. 28). Ayrıca başlayan küreselleşme dalgasıyla birlikte dünya ekonomisi serbestleşmeye başlamış ve gümrük sınırları gibi ticaretin önündeki engeller ortadan kaldırılmaya başlanmıştır (Hablemitoğlu, 2005, s. 30). Sınırlamaların ortadan kaldırılmasıyla uluslararası ticaretten küresel ticarete geçilmiştir.

Küreselleşme öncesinde ticari değişimler, iç ve dış ticaret olarak ikiye ayrılarak incelenirken, piyasaların küreselleşmesiyle birlikte uluslararası ekonomi uluslar üstü bir yapı haline gelmiştir. Dışa açılmadan önce, ticari sınırlar devlet tarafından belirlenirken, ticari serbestleşmeyle birlikte devlet müdahalesi belli bir şekilde azaltılmış ve dış ticareti koruyucu önlemler alır hale gelmiştir. Dünyanın tek pazar haline dönüşmesiyle birlikte bilgi tabanlı teknoloji dünya genelinde serbestçe dolaşmaya başlamış ve bunu da büyüme oranında artış, verimlilik artışı, işsizliğin azalması takip etmiştir.

Küreselleşme süreci üç dalgaya ayrılarak açıklanabilir. İlk küreselleşme dalgası, *“feodalizmden ticari kapitalizme geçiş dönemi”* dir. Aynı zamanda bu dönemde Merkantilist bir anlayışın hâkim olduğu görülür (Ekiz, 2015, ss. 19-20). İkinci küreselleşme dalgası “19. yüzyılın ortalarından Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar devam etmiş” tir. Bu küreselleşme dalgasında ticari kapitalizmden sınai kapitalizmine geçilmiştir. Ticaretin küreselleşmesi ekonomik alanda ülkelerin rekabet edebilirliğini ve dış ilişkilerini artırmıştır. Böylelikle ikinci küreselleşme dalgasının yaşandığı dönemde ekonomide serbestleşme ön plana çıkmıştır. Üçüncü küreselleşme dalgası, “1970’li yıllarda başlayıp günümüze kadar süre gelen bir dönemi” kapsamaktadır. Bu dönemde bölgesel bütünleşmeler artmıştır (Vatansever ve Atasever, 2011, ss. 2-3). Son dalga ile birlikte bilgi, uluslararası alanda kolay ulaşılabilir hale gelmiştir. Böylelikle sınır kavramı önemini yitirmiş ve dünya adeta bir küresel köy haline gelmiştir. Bu üç dönemde birleştiği önemli nokta teknik gelişmelerdir. Çünkü teknolojik gelişmeler küresel ticareti ve üretim faaliyetlerini kârlı hale getirmiş, bu da uluslararası iş bölümünün verimlilik artışı sağlamıştır.

1.1.1. Birinci Küreselleşme Dalgası: Merkantilizm (Ticari Kapitalizm)

Kapitalizmin tarihsel süreç içerisinde olmazsa olmazları olarak adlandırılacak sanayileşme ve fabrika üretim süreci; Merkantilist tüccarların

muazzam miktarda değerli madeni ekonomide döngüye sokmaları ve bu kapitali, üretim sürecini tetikleyici artı bir güç haline getirmeleriyle oluşmuştur.

Feodal Batı Avrupa ülkelerinin baskıcı yönetimleri ve Avrupa toplumundaki ekonomik sıkıntılar, yeni ekonomik alanların arayışının tetikleyicisi rolünü üstlenmiştir. Denizaşırı yeni coğrafyaların arayışı ile keşfi ve bununla gelen refah, yeni ticaret yollarının oluşturulmasına yol açmış ve Avrupa toplumundaki ekonomik sıkıntılar da birçok nedenle yeni arayışlarda etkin olmuştur. Bu dönem, iktisadi olarak da kapital birikimini ve piyasa ekonomisinin temellerini hazırlayan ticari kapitalizmin geliştiği çağdır. Bu dönemde geçerli olan ve aşağı yukarı üç yüzyıl ulusal devletlerin iktisat politikasını belirleyen ekonomik ve siyasal düşünce akımına, “*Merkantilizm*” veya “*tüccar kapitalizmi*” denilmektedir. Bu akım on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar bütün dünyada etkili olmuştur. Bu dönem içerisinde, Batı Avrupa toplumlarının iktisadi temellerini değiştirecek bazı etkenler ortaya çıkmıştır. Denizaşırı ticarete yeni fırsatlar yaratan coğrafi keşiflerle birlikte ticaret genişlemiştir. Bunun devamında Avrupa’ya akan altınlar, fiyatları yükselterek ticari kapitali büyütmüş ve tüccarlara kârlı iş alanları açmıştır. Bu da tüccar sınıfının gelişmesini sağlamıştır (Kazgan, 2000, s. 43).

Merkantilizm akımı; para, servet, nüfus, faiz, dış ticaret, devlet müdahalesi ve korumacılıkla ilgili yeni düşünceler geliştirmiştir. Merkantilistler, en çok da para ve dış ticareti ön planda tutmuşlardır. Bunun nedeni ise dış ticaretin en iyi para (altın ve gümüş) kaynağı olduğunu düşünmeleridir. Devletin korumacı politikalar uygulamasını sağlayıp para arzını genişleterek enflasyondan para kazanmayı tercih etmişlerdir. Kamu harcamaları ne kadar büyük olursa, istihdam ve gelirin de o denli büyük olacağını düşündükleri için kamunun yatırım yapması taraftarı olmuşlardır. Merkantilizmde servet, değerli madenlerin bolluğuyla ölçülmüş, ülkelerin zenginliğini ise dış ticaret fazlası vermesine bağlamışlardır. Buna göre dış ticarete ihracat ithalattan, üretim tüketimden fazla olmalıdır. Bunun dışında nüfus artışı özendirilmiştir. Çünkü emek arzının artırılmasıyla ücretleri düşürerek sanayi üretimi ve ihracatı artırmayı amaçlamışlardır. Merkantilizm yoğun devlet müdahaleciliğine dayandığı için devletin ekonomiye yoğun olarak müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bundan dolayı devlet, dış ticaret fazlası vermesine yardımcı olacak politikalarla ekonomiye müdahale

de bulunmalıdır. Merkantilist çağın tüccarları, devletle ilişki içinde olmayı ve devlet müdahalesi olması gerektiğini savunuyorlardı. On yedinci yüzyıldan itibaren “korumacı” dış ticaret politikasına geçilmesiyle birlikte yeni iş alanlarının açılması, istihdam olanaklarının yaratılması bir devlet politikası haline getirilmiştir (Erim, 2011, s. 15).

15-18. yüzyıl Merkantilist politikaların uygulandığı dönemden önce dış ticareten söz etmek tek bir istisna olan İpek Yolu Ticareti dışında mümkün değildi (Seyidoğlu, 2009, s. 20). Merkantilist dönem, feodalite ile kapitalizm arasındaki bir ara dönem olarak adlandırılabilir, aynı zamanda “*kapitalizmin iktisadi ve toplumsal bir sistem olarak gelişmesinde ilk aşamayı temsil etmektedir.*” Ticari kapitalizm, kapital birikimi yoluyla sanayi kapitalizminin doğuşunu da içermektedir. Yani Merkantilizm, sanayileşme ve üretimde makineleşmenin öncesindeki dönemdir (Ölmezoğulları, 2003, ss. 44-46).

1.1.2. İkinci Küreselleşme Dalgası: Sanayi Devrimi (Sanayi Kapitalizmi)

Sanayi Devrimi, 1750-1850 yılları arasında gelişen liberal yapısal ve düşünsel değişimler neticesinde meydana gelmiş bir toplumsal dönüşümdür. Bu dönem “*girişimciliğin aileden ayrılması, iş bölümüne dayalı üretim, büyüyen sanayi birikimi, rasyonel hesap ve çıkarlar; sanayi girişimlerinden doğan sınıfsal ayrımlarla birlikte yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkarmıştır*” (Çetin, 2002, ss. 88-89). Yani Merkantilistlerin oluşturduğu ticari kapitalizmden kaynaklı büyük sermaye birikimi, sanayi kapitalizmine zemin teşkil etmiştir. Küçük tezgâhlar yerini yüksek üretim kapasitesine sahip girişimlere bırakmış, üretim artık fabrikalarda yapılmaya başlanmıştır. Sanayi Devrimi beraberinde sosyo-ekonomik kurumların yapısını değiştirmiş, toplumsal düzende ekonomik statülere bağlı sınıflar oluşturmuş, işçi ve işveren sınıfları doğmuş ve bu sınıflar arasında büyük ekonomik uçurumlar ortaya çıkmıştır (Selik, 1988, ss. 105-108).

Sanayi Devrimi, insanlık tarihinin en büyük dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilmektedir. “*Devrim ile birlikte batı insanının hayat tarzı köklü bir biçimde değişmiş ve dünya tarihinde ilk kez nüfus artışı ve hayat standartlarındaki artış bir arada gerçekleşmiştir*” (Güran, 1988, s. 93).

Sanayi Devrimi'nin temeli ilk olarak İngiltere'de atılmıştır. Bunun sebebi de İngiltere'nin kapitalist üretim biçiminin hızlı bir şekilde ilerlemesine uygun geçmişe sahip olmasıydı. Bu koşullar, “öncelikle serfliğin erkenden kaldırılması ve feodal parçalanmışlığın giderilmesi, burjuva devriminin 17. yüzyıldaki zaferi, köylünün toprak ve araziden zorla çıkartılması, ticaretin gelişmiş olmasından dolayı sömürgelerin yağmalanması yoluyla oluşan erken sermaye birikimi” gösterilebilir. 18. yüzyılda birçok manifaktür işletmesine sahip olan İngiltere'nin öncelikli sanayi kolu tekstildi. Dünyada kabul edilebilir kaliteye sahip pamuğuyla İngiltere, dünya ticaretinde öncü bir rol üstlenmeyi başardı. Sanayi Devrimi, tam da bu sektörün parlamasıyla paralel olarak gelişimini göstermiştir. Pazarın genişlemesi ve kapitalistlerin kârı artırma çabaları, üretim tekniğinin de iyileştirilmesini gerekli kıldı. Pamuklu üretim, coğrafi koşulların uygunluğu ve sosyal yapının yönelimiyle diğer üretim dallarından daha hızlı gelişmiştir. Endüstri Devriminden önce pamuklu dokumada el emeği egemenken makineleşmeyle beraber sanayi ilk olarak dokuma alanında girişimcilere uygulama alanı oldu (Verlag, 1996, ss. 140-141).

Girişimciliğin ön plana çıkması, burjuva sınıfını yaratmıştır. Burjuvazinin dayandığı fikir, Klasik Liberalizmdi. Klasik Liberalizm, girişimciliğin serbest olmasını destekleyerek devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini savunuyordu. Makineleşmenin artmasıyla insanların çalışma saatleri ve istihdam şekilleri farklılaşmıştır. Üretimin makineleşmesi; sınıfsal farklılıklara, üretenle ürünün birbirine yabancılaşmasına, insanların da makine gibi görülmesine sebep olmuştur. Fabrikaların kurulmasıyla işçi sayısına duyulan ihtiyaç artmış ve köyden kente göçler hızlanmıştır. İnsanların fabrikada çalışmaya başlamaları ve çalışan sayılarının giderek artması yeni bir sınıfın ortaya çıkmasını sağlamış, bu da beraberinde işçi-işveren ilişkilerini başlatmıştır.

Üretimin makineleşmesi, üretimin artmasına ve maliyetlerin düşmesine sebep olmuş bu da eşya fiyatlarının ucuzlamasını sağlamıştır. Aynı zamanda artan üretim, diğer yandan kişi başına düşen geliri de arttırdı. Öte yandan ise üretimin gözle görülür bir biçimde artması, yeni pazar arayışlarına ve dış ticaretin artmasını sağlamıştır. Sermaye sahibi ülkeler, fazla gelir getirmesinden dolayı endüstriye önem vermişlerdir. Sanayi Devrimi ve coğrafi keşiflerle Avrupalıların denizaşırı ülkeleri ellerine

geçirmeleri, yeni buluşlara, teknik ilerlemeye, yol ve kanalların yapımı, demiryollarının ve buhar gücüyle çalışan gemilerin ulaşım aracı olarak kullanılması da uluslararası ticaretin gelişmesine yol açtı. “*Sanayi Devrimi, insan ve hayvan gücüne dayalı olan üretim tarzından, makine gücüne dayalı üretim tarzına geçiştir.*” Makine gücüne dayalı üretim İngiltere’de 18. yüzyılda, özellikle de dokuma sektöründe, ortaya çıkmış ve ilerleyen süreçte farklı alanlara yayılmaya başlamıştır. Makinaya bağlı üretim sürecine geçişle birlikte farklı üretim alanlarında ciddi oranlarda artışlar meydana gelmiştir (Yediyıldız, 1994, s. 78).

Sanayi Devrimi döneminde İngiltere, “*Dünyanın atölyesi*” olarak anıldı ve 19. yüzyılın ortalarına kadar tüm ülkelerde lider konumunu korudu. İngiltere’deki makineleşmeyi Belçika ve Fransa izledi. 19. yüzyılın son 30 yılında, Almanya ve ABD, 20. yüzyılın başında da SSCB ve Japonya sanayileşti. 20. yüzyılın ortalarında Endüstri Devrimi Çin ve Hindistan gibi ülkelere yayıldı (Günay, 2002, s. 12).

Tutar (2013, s. 67); Sanayi Devrimi’ni, “*Teknolojinin hâkim olduğu makineleşmeye geçişin başlangıcı olan 18. yüzyılın ortalarında İngiltere’de ortaya çıkıp kısa zamanda Avrupa’ya yayılan, üretim teknolojisindeki köklü dönüşüm hareketi*” şeklinde ifade etmiştir. İngiltere’deki bu yeni üretim şekli dokumacılık, demir çelik sanayi ve demiryolu sektörü birçok alana yayılmıştır (Parlak, 2011, s. 217). Sanayi Devrimi’ni, temelde buharlı makinelerin bulunmasına veya kullanılmasına indirgemek yanlış olacaktır. Böylesine önemli bir gelişimin pek çok toplumsal, siyasal ve ekonomik sebep ve sonucu bulunmaktadır (Aksoy, 2016, s. 35).

İngiltere’nin lokomotif olduğu endüstri devrimi, kısa sürede ekonomik yapısı uygun olan ve dönüşebilen birçok ülkeye yayıldı üretim ve süreçleri hızlı bir değişim geçirdi. Daha çok üretebilmek için daha çok kaynak ihtiyacı meydana gelmiştir. Endüstri devrimine uyum sağlayan ekonomilerin çoğalması; elbette hem kaynaklarda rekabet konusunda hem de üretilenin satılacağı pazarlara hakimiyet konusunda rekabeti beraberinde getirmiştir. Kısa bir sürede değişen ekonomik alışkanlıklar; sosyal, toplumsal davranış ve olguları etkilemiş; iç savaş, devrim, anayasal değişimler, toplumsal hareketlerle gelişebileceği sağlam zemini kendine yaratmıştır (Çetin, 2002, s. 89).

Ekonomistlerin birçoğu 1929 ekonomik krizinin etkileriyle beraber insanlık tarihinin görmüş olduğu en büyük bunalım olduğunu savunmaktadır. Ekonomik buhrandan önce temel iktisat teorisi piyasa mekanizmasının serbest bırakıldığında en iyi sonucu vereceği ve müdahale olmaksızın piyasanın ekonomik dengesi sağlayacağı savı vardı. Ekonomi bilimi için önemli bir yere sahip olan Keynes Teorisi, temelinde “Bırakınız yapsınlar. Bırakınız geçsinler” tezine karşı, buhranda çözüm arayışı içerisinde olunan bir dönemde ortaya atılmıştır. “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi”nde her durumda piyasanın kendi haline bırakılmış hali istihdamı maksimize edemeyeceğini söylemiş ve devlet tarafından bir takım maliye programı uygulanırsa ancak tam istihdam durumunun sağlanabileceğini savunmuştur. Yokluğun ve işsizliğin çok yüksek boyutlara ulaştığı bu dönemlerde daha önceki klasik ekonomistlerin piyasa serbestisi düşüncesine olan güven azalmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın da getirdiği savaş ekonomisiyle beraber devletlerin ekonomilere olan müdahaleleri giderek yaygınlaşmıştır. Savaş sonrası ekonomilerde de çağdaş refah devleti kavramlarıyla bu müdahaleci tavır devam etmiş ve bu durum sadece piyasa mekanizmasında değil servet ve gelir dağılımı konularında da belirleyici olmuştur (Dinler, 2015, s. 42).

Klasikler, tam istihdam dengesinin otomatik olarak gerçekteşeceğini savunurken Keynes, eksik istihdam düzeyinde de dengenin olabileceğini savunur. Keynes, tam istihdamdan uzaklaşmış olan ekonominin yeniden tam istihdam düzeyine dönmesini sağlayabilmek için devletin ekonomiye müdahalesini öngördü, devletin talep yetersizliğini ortadan kaldırabilmek için birtakım müdahalelerin yapılmasının çözüm olabileceğini söyledi. Bunun ise piyasadan bağımsız devlet ve kurumlarca para ve maliye politikalarıyla ve bir takım düzenleyici kurullarla olabileceğini savundu. Birinci Dünya Savaşı, tüm dünya için; ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan zor zamanların yaşanmasına sebep olmuştur. 1850’li yıllar ile 1914 Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen süreçte dünya ekonomisinde dalgalanmalar olmasına rağmen, ekonomi büyümeye devam etmiştir. Özellikle 1879 Sanayi Devrimi’nden sonra teknolojik gelişmelerle, giderek artan liberalleşmenin de etkisiyle büyük ilerleme kaydeden ekonomiler, 1914-1915 yılları arasında savaş nedeniyle sosyal ve siyasal anlamda büyük bir yıkıma uğramışlardır. 1929 ekonomik bunalımını izleyen yıllarda ise en sıkıntılı zaman olmasına rağmen dünyada büyüme durmamış, sadece yavaşlamıştır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2017, s. 85).

ABD menşeli 1929 Büyük Krizin başlıca sebebi uluslararası kapitalizmin pazarların ABD'nin üretimini karşılayacak talebinin olmamasıdır. Bu dönemde talebini bulamayan arz sonucunda işsizlik ciddi manada artmıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi uluslararası ticarete de durgunlaşma olmuş, buna bağlı olarak tarımsal fiyatlar düşmüş, ticari kredilerin bulunması zorlaşmış ve yabancı sermaye akımları durmuştur. Ekonomi tarihinin en önemli olaylarından birisi olan ve dünyada birçok ülkeyi etkilemiş “*Büyük Buhran*” in sonuçları ve nedenleri açısından farklı bakış açıları vardır. Birinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yıkım sonrası savaş ekonomisinden çıkan birçok Avrupa ülkesinin, herhangi bir standartta sahip olmayan ve denetlenmeyen Amerikan bankasına borçları bulunmakta idi, sadece borç değil Avrupa'nın birçok mal ve emtiaya da ihtiyacı vardı. Üretim teknolojilerinin bertaraf olması ve birçok çalışabilme gücüne sahip insanın ölmesi, emek piyasasında kıtlığı meydana getirmişti. İnsanların tüketime olan ilgisinin düştüğü ve yokluğun hat noktasına ulaşması üretim yapısını etkilemiş ve sonucunda yüksek enflasyon değerleri ortaya çıkmıştır. Bu durum ekonomiyi kısır döngüye sokmuş ve ekonominin birbirini çeviren çarkları bir anda durmuş, devletler ciddi yokluk ve fakirlikle karşı karşıya kalmıştır (Nere, 1980, s. 3).

Krizin etkileri, ABD başta olmak üzere, dünyada birçok ekonomi için yıkıcı olmuştur. 1929 da ABD'nin en büyük 200 şirketi ülke ekonomisinin yüzde 50 sini oluştururken bu şirketleri iflas durumu ortaya çıkmıştır. Öyle ki 1932 yılında borsa %90 değer kaybetmiş ve birçok şirket batarken diğerleri çok zor durumlara düşmüştür. Piyasadan 4.3 milyar dolar silinmiştir.

Bu kriz, özellikle sanayileşmiş ülkelerde bulunan insanlar için, büyük bir işsizliğe sebep olurken sanayileşme döneminde olan ülkeler için bir dizi önlem ve ileriye dönük kararlar için tedbir sebebi olmuş; sosyal, siyasi ve ekonomik referanslar üzerinde de derin izler bırakacak etkileri olmuştur.

1.1.3. Üçüncü Küreselleşme Dalgası: İkinci Dünya Savaşı Sonrası

İkinci küreselleşme dalgasının kapsadığı dönemde, sömürgeci devletler arasındaki üstünlük mücadelesi ve petrol kaynaklarını elde etme çabaları İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına ve kapitalist sistemin karşısına Sovyet Blokunun doğmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu yıllar küreselleşmenin

ilerlemesini kısıtlamıştır. Berlin Duvarının yıkılması ile SSCB ve Doğu Bloğunun çöküşü küreselleşmenin tekrar hızlanmasını sağlayan en önemli etkenlerdendir. Bunu izleyen zamanda ABD dünyada süper güç haline gelmiştir. 1960-1970 yıllarında küresel ekonomide önemli ilerlemeler olmuştur. 1973-1974 yıllarında petrol krizinin yaşanmasıyla tekrar duraklamıştır. Yaşanan petrol kriziyle birlikte talep darlığı ve işsizlik konuları dikkat çekmeye başlamış, küresel ekonomide büyüme azalmış ve enflasyon süreci yaşanmaya başlanmıştır.

Ekonomideki daralma ile krizin olumsuz etkileri daha da artmıştır. Bu durumdan çıkılabilmesi için başta üretim faaliyetleri olmak üzere, verimlilik ve kârlılığı artırıcı yeni bir yapılanma sürecine gidilmiştir. Son dönem küreselleşme dalgasında teknolojik gelişmelerin önemli bir payı vardır. Teknoloji ile birlikte bilgi daha hızlı yayılmaya başlamış ve bu da ticari ilişkileri daha kolay hale getirmiştir. Teknolojik alt yapının daha güçlü hale gelmesi ve ucuzlaması, ekonomik hasılanın önemli bir bileşeni haline gelmesini sağlamıştır. Bu dönemde bölgesel ve küresel kuruluşların kurulması ve liberalizasyonun artması gibi gelişmeler de olmuştur (Elçin, 2012, ss. 10-11).

1.2. Bretton Woods Sistemi'nin Kurulması ve Küreselleşme Sürecinin Hızlanması

Önceki dönemde yaşanan ekonomik olayların sonucunda dünya ticaretinin önündeki engelleri kaldıracak, çok yanlı denkleşmeye olanak verecek ve savaşın sebep olduğu ekonomik bozulmanın onarımını kolaylaştıracak bir uluslararası ticari ve mali sistemin kurulması önem arz ediyordu. Bu nedenle ülkeler, savaşın sona ermesini beklemeden yeni bir uluslararası para sistemi oluşturmak amacıyla 1944'de Amerika'da Bretton Woods (New Hampshire) kasabasında toplandılar (Seyidoğlu, 2009, s. 508). Toplantılara katılan ünlü ekonomistlerin, Birleşik Devletler'den Harry Dexter White, Birleşik Krallık'tan John Maynard Keynes'in sistem hakkındaki öneri ve planları oldukça ilgi çekmiştir. Neticede ABD tarafında genişletici bulunan ve daha fazla risk barındırdığı iddia edilen Keynes planı yerine daha tutucu ve karmaşık olan White planı kabul edilmiştir. Aşağıda ayrıntılı olarak bahsettiğimiz Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) bu plana göre oluşturulmuş kurumlardır. Uluslararası ekonomik yapının üçayağını oluşturan uluslararası ekonomik kurumlar olarak IMF, DB ve GATT'ın kuruluş amaçları birbirlerini tamamlar.

Bu sistem ile birlikte her ülke, parasını belirli bir değişim oranında dolar ya da altına sabitlemiş ve sadece $\pm\%1$ bandında dalgalanmasına izin vermiştir. Yürütülmesinde IMF'nin sorumlu olması nedeniyle Bretton Woods Sistemi'ne, "IMF Sistemi" veya "Ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi" de denilmektedir. Bretton Woods Sistemi'ne göre ABD dışındaki tüm IMF üyeleri paralarının değerini, resmi kura göre dolar cinsinden tanımlamışlardır. Bir paranın resmi dolar karşılığına, onun dolar paritesi deniliyordu. ABD'nin ise ayrıcalıklı bir durumu vardı. Bu ülke doları, başka bir ülkenin parasına değil, 1 ons: \$35 fiyatından altına sabitlemişti. "IMF'ye üye ülkelerde paranın bir dolar paritesi bulunduğu ve dolar da bu sabit fiyatla altına bağlandığı için tüm ulusal paralar dolaylı olarak altına bağlanmış oluyordu. Yani her ulusal paranın yanında bir de altın paritesi bulunuyordu." Tüm bu durumlara ek olarak Amerika, yabancı merkez bankalarına, ellerindeki dolarları Federal Rezerve Bank (FDI)a arz etmeleri durumunda, sabit resmi fiyattan altın satma sorumluluğunu üstleniyordu. Sistem, dolaylı da olsa altına dayandığı için, "altın kambiyo sistemi" olarak da adlandırılmıştır. Bretton Woods Sistemi'nde, ulusal paraların dolar paritesi etrafında dalgalanma marjı, alt ve üst yönde yüzde bir $\pm\%1$ olarak sınırlandırılmıştı. Üye ülkelerin merkez bankaları, bu durumu sürdürüebilmek amacıyla döviz piyasasına müdahale de bulunarak milli paralarının değerinin belirlenen sınırlarda tutacaklardır. Müdahale amacıyla kullanılacak para ise, sistemin gereği, Amerikan doları olarak belirlenmiştir (Seyidoğlu, 2009, s. 529).

1914-1945'li yıllarda dolaşım hızı yavaşlayan ticari malların, Bretton Woods düzenlemeleriyle birlikte, dolaşımı yeniden hız kazanmıştır. Ticari alandaki küreselleşme, uluslararası mal ve hizmet akımlarının üzerindeki kısıtlamaların ortadan kaldırılmasıyla; üretimin küreselleşmesi, sınır ötesi üretimin yaygınlaşmasını yani çok uluslu şirket faaliyetlerinin genişlemesinden oluşmaktadır. Küreselleşmenin finansal boyutu ise gelişmekte olan ülkelere yönelen özel sermaye akımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları, banka kredileri ve diğer yatırımlardan oluşur. Finansal küreselleşme, sermaye hareketliliğinin olağanüstü serbestleşmesiyle küreselleşme sürecinde en çok serbestleşen unsur olmuştur. Dış ticaretin serbestleştirilmesi ve artış göstermesine yardımcı olarak Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurulmuştur.

Uluslararası Para Fonu'nun görevi, kısa vadeli ödemeler dengesi sorunlarını çözmekken uzun vadeli yapısal uyum Dünya Bankası'nın rolüdür. GATT ise

uluslararası ticaretin serbestleşmesi üzerine çalışır (Bedirhanoğlu, 2006, s. 82). IMF-Dünya Bankası- GATT üçlüsünün desteğiyle dünya ticareti artış göstermiştir.

1929 ekonomik bunalımının ardından uluslararası ekonomi, kriz dönemlerini yaşamaya başladı. Bunalımın milli gelir ve istihdam düzeyleri üzerinde yarattığı daraltıcı etkilerden kurtulabilmek ve küçülen dünya piyasalarındaki paylarını koruyabilmek için birçok ülke, bir yandan devalüasyonlar uygulayarak kendilerini dış rekabete karşı hazırlamak istemişler bir yandan da gümrük tarifelerini yükselterek ithalatı kısıtlayıcı politikaları benimsemişlerdir. Komşuyu fakirleştirme politikası olarak adlandırılan bu uygulamaların sonucunda üretim ve buna bağlı olarak dünya ticaret hacmi daha da daralmıştır. Bu dönemin bir diğer özelliği de dünya ticaretinin serbest dövizle ticarettten kliring ve takas anlaşmalarıyla yapılan ticarete kaymasıdır (Parasız, 2009, s. 6).

Bretton Woods Sistemi, 1960'lı yıllardan sonra ABD'nin küresel rekabet avantajındaki gerilemeler, Almanya ve Japonya gibi yeni alternatif küresel güç odaklarının oluşması, uluslararası özel finans hareketlerindeki artış ve Vietnam Savaşının getirdiği baskı ile sosyal harcamaların Amerikan ekonomisinde doğurduğu enflasyonist baskılar yüzünden sürdürülemez hale gelmiştir. 1969 yılında IMF tarafından geçici uluslararası likidite sağlamak için kurumlar arası bir rezerv para birimi olarak oluşturulan Özel Çekim Hakları (Special Drawing Rights-SDR) da sorunu çözmekte yetersiz kalınca 1971 yılında ABD dolarını altına konvertibilitesini geçici olarak dondurmıştır. Nixon-Kissinger yönetiminin altın penceresini kapatma kararı diğer gelişmiş ülkeler tarafından izlenmiş ve sabit kur rejimine dayalı Bretton Woods Sistemi 1973 yılında sona ermiştir (Ünay, 2009, ss. 4-5).

1.3. Küreselleşmenin Hızlanmasına Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Küreselleşmeyle birlikte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde benimsenen ekonomik sistem ve bu sistem doğrultusunda uygulanan ekonomik politikalar giderek birbirine benzemeye başlamış ve özellikle Sovyet Blokunun çöküşüyle liberal ekonomi politikaları dünyada daha da yaygınlaşmıştır. Devlet müdahalesinin daha kısıtlanması ve piyasa ekonomisine daha fazla işlerlik kazandırılması görüşleri, özellikle ekonomik küreselleşmenin sık bir şekilde gündeme gelmesiyle daha da önem kazanmıştır. Yani

dünya ticareti sürekli serbestleşme halindedir. Sadece dış ticaret değil, parasal alanlarda da serbestleşme olması ve devlet politikalarının ekonomik işleyişi bozmayacak şekilde kısıtlanması gerektiği görüşleri yaygınlaşmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesiyle ABD, ekonomik, sosyal ve politik alanda uluslararası yapılanmayı amaçlamış ve ABD önderliğinde Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Dünya ekonomisinde piyasa ekonomisinin düzenli bir şekilde işleyebilmesi içinde IMF, GATT, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar kurulmuştur. Bu kuruluşlarla dünyada liberalleşme ve bir dayanışma ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır (Karluk, 2014, ss. 7-8).

1.3.1. Uluslararası Para Fonu

1929 yılında yaşanan kriz ile birlikte ülkeler, içine buldukları bunalımdan çıkabilmek için; dış ticaretin önündeki engelleri kaldırmışlar, küresel ekonomide rekabet edebilmek için para birimlerinin değerini düşürmüşler ve yabancı parayı ellerinde tutmaya çalışarak ekonomilerini desteklemeye gayret etmişlerdir (IMF, 2017, s. 11). İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında gelişmekte olan ülkelerin çoğu, ekonomik kalkınma için finansman bulmaya çalışmışlardır. Bu dönemde aynı zamanda yeni bir uluslararası para sistemi kurulmuştur. IMF, ülkelerdeki ödemeler bilançosundaki dengesizlikleri ve finansman ihtiyaçlarını gidermek ve genel kabul gören ticaret kuralları oluşturmak gibi temel amaçlar edinmiştir (Demircan ve Ener, 2004, s. 83).

IMF, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere öncülüğünde ABD'nin New Hampshire eyaletinin, Bretton Woods kentinde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında bir araya gelen 45 ülkenin, 27 Aralık 1945'te ana sözleşmeyi imzalamalarıyla kuruldu ve 1 Mart 1947'de ise finansal çalışmalara başladı. IMF ana sözleşmesinin birinci maddesi kuruluş amaçlarını altı maddede toplamaktadır. Bu maddeler (Eğilmez ve Kumcu, 2004, s. 74):

- Uluslararası parasal iş birliğini sağlamak,
- Dış ticaretin, entegre bir şekilde ilerlemesi ve ticaret hacminin artmasının önünü açarak üye olan ülkelerin istihdamlarında artış sağlanmasını, reel gelir düzeylerinin artmasına yardımcı olmak,
- Döviz kurunun dengesini korumak,

- Üye ülkelerin cari ödemelerinde çok yönlü ödemeler sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmak ve dış ticareti sınırlayabilecek kambiyo engellerini kaldırmak,

- Garanti veren üyelerin fon kaynaklarını kullanabilmeleri için üye ülkelere güvence vermek ve böylece ülkelerin ulusal ve uluslararası plandaki refahını tehlikeye sokmaksızın cari ödemelerdeki dengesizliklerini gidermek,

- Bir önceki amaca uygun biçimde üye ülkelerin cari ödemelerdeki dengesizlik süresini kısaltmak ve yoğunluğunu azaltmaktır.

IMF'nin asıl amacı; uluslararası parasal iş birliğinin geliştirilmesine destek olmak, dış ticaretin dengeli bir şekilde gelişmesine yardımcı olmak, çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına katkı sağlamak ve ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üye ülkelere gerekli geri dönüş sağlanmasıyla yeteri miktarda maddi destek sağlamaktır. Bunlarla beraber üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının derecesini ve süresini azaltmaktır (Eğilmez ve Kumcu, 2004, s. 75).

IMF, geçici ödemeler dengesinde zorluk yaşayan ülkelerin bu sebeple ithalat kısıtlaması yapmamaları için yardımcı olmak üzere kurulan bir sistemdir. Çünkü dış denge krizi yaşayan ülkelerin yaptıkları ilk şey ya miktar kısıtlamaları ya da tarifeler (gümrük vergileri ve benzerleri) yoluyla ithalat azaltılmasına gitmektir. Ülkeler, bu şekilde dış ticaret açıklarını ve dolayısıyla cari denge sorunlarını gidermeye çalışırlar. Hâlbuki bir ya da birkaç ülkenin bu şekilde ithalat kısıtlamasına gitmesi diğer ülkelerde de benzer uygulamaların zincirleme olarak yürürlüğe sokulmasına yol açarak uluslararası ticaret hacminde daralmalar yaşanmasına neden olacaktır. Bu nedenle bu tür ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkelere, kurulacak bir para fonu aracılığıyla, destek sağlanırsa dünya ticaretinde daralma oluşmasının ve dolayısıyla uluslararası refahın gerilemesinin önüne geçilmiş olunacaktır (Çürük, 2010, s. 93).

1.3.2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

İlerleyen dünya ticaretinin hiçbir kısıtlamaya takılmadan yapılabilmesi çabaları yani ticari küreselleşme süreci, 30 Ekim 1947 yılında kurulmuş olan ve 10 Ocak 1948 yılında yürürlüğe giren GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılması ile başlamıştır. “GATT, günümüzde yerini DTÖ'ye bırakmıştır. DTÖ, görevleri ve

kapsamı bakımından GATT'tan daha geniş ve yaptırım gücü daha yüksek bir kurumdur” (Seyidoğlu, 2009, ss. 215-216).

ABD'nin öncülüğünde bir grup ülke, küreselleşmenin yaygınlaşmasına paralel olarak artan ticari faaliyetleri ve dünya ticaretini belli bir düzende yapılmasını sağlamak amacıyla Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization- ITO) kurulması kararlaştırılmış ve 1948 yılı Havana toplantısı yapılana kadar geçen sürede görüşmeler olmuş, Havana Sözleşmesi metninde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)nün kurulması kararına varılmıştır. Bu bildirgeye göre önemli olan konular içerisinde; “uluslararası ticaretin serbest hale getirilmesi, gümrük vergilerinin indirilmesi, miktar kısıtlamalarının kaldırılması, ülkeler arasında ayrımcılığın ortadan kalkması, mal talebinin artırılması, ticaretin serbestleştirilmesinin teşvik edilmesi” gibi başlıklar sıralanabilir (Başoğu, Ölmezoğlulları ve Parasız, 2001, s. 138). Kurulması planlanan örgüt sözleşmesi, anlaşmanın tarafı olan ülkelerin ulusal politikalarına müdahale ettiğini düşüncelerinden dolayı ilk sırada ABD olmak üzere bazı gelişmiş ülkelerce kabul edilmemiştir. Bu olayın altında yatan en temel sebep ise liberalleşme aşamasında ulusal firmaların zarara uğrama endişesi ile baskı yapmalarından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş bazı ülkelerin anlaşmayı kabul etmemelerinden dolayı DTÖ'nün kuruluş girişimi başarılı olamamıştır. Bunun dışında bu sırada bazı ülkeler dünya ticaretinin küreselleşmesine yönelik, henüz DTÖ'nün kuruluş aşamasında, bazı mallar üzerinde tarife düşürülmesi konusunda fikir birliğine varmışlardır. Yerel meclislerce DTÖ'nün onaylanmasına kadar geçen vakitte, bu tarife indirimlerini tatbik etmek amacıyla, gelişmiş ülkeler arasında genel bir anlaşma yapılmıştır. Bu şekilde tarife indirimlerinin üye olan bütün ülkelere dağılması sağlanmıştır. Yapılan bu anlaşma üye olan ülkelerin meclislerinde onaylanmak zorunda değildir. DTÖ'nün onaylanması için geçen sürede geçici bir anlaşma olarak meydana gelen bu anlaşmaya GATT adı verilmiştir (Seyidoğlu, 2009, s. 219). Türkiye'nin de 1953 yılında üye olduğu GATT, 1947 yılının Ekim ayında yürürlüğe girmiştir (Ertürk, 2001, s. 238).

GATT'ın kuruluşunun ardından devamlılığının sağlanabilmesi için birtakım ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkeler; “*en çok kayrılan ülke kuralı, ulusal muamele kuralı, gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi ve tarife yoluyla koruma*” şeklinde sıralanabilir.

Bu Anlaşmanın ilkelerinden biri olan en çok kayırılan ülke kuralında, anlaşmaya imza atan bütün üye ülkeler ortaklarına ticari ayrımcılık uygulayamazlar (World Trade Organization, 2008, s. 10). “Bir ülke, herhangi bir ülkeye tanıdığı avantajı bir gümrük vergisi tarifelerini koşulsuz olarak diğer ülkelere de uygulamak zorundadır” (DTM, 1998). Anlaşmanın temelinde bütün üye ülkelerin ticari ortaklarına aynı şekilde davranması istenmektedir. Bu ilke, sadece gümrük vergilerinde değil aynı zamanda ithalat ve ihracat için yapılan bütün uygulamalarda da geçerli olmakta, bu kural ile ihracatçı ülkelerin çıkarları korunmaya çalışılmaktadır (Ertürk, 2001, s. 240).

“Ulusal muamele kuralı ise iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir” (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009). Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi ilkesi ile GATT anlaşması çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin düşürülmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlar, bağlı oranlar (bound rates) olarak adlandırılmakta ve ülkeler, uygulamada söz konusu oranların üzerine çıkmamaktadırlar. Bir başka deyişle, söz konusu oranlar o üye ülke bakımından bağlayıcı olmakta ve önemli ticaret ortaklarıyla telafi amacıyla müzakere etmeksizin artırılamamaktadır. Uruguay Round müzakerelerinin en önemli sonuçlarından biri, ülkelerin taviz listelerini geliştirmeleri ve bağlı oranlar çerçevesinde yapılan ticaretin artmasıdır. Tarifeler yoluyla koruma ilkesinde ise ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu olarak korumaların tarifeler yoluyla yapılması gösterilmektedir. GATT, tarife dışında kalan ürün engellerinin, bazı özel durumlar dışında kaldırılmasını amaçlamıştır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009, ss. 5-6).

1.3.3. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

Dünya Bankası (World Bank Group, WB), uluslararası resmi kredi kurumu, ABD'nin öncülüğünde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods'ta toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nda kurulmuştur (Kazgan, 2015, s. 119). Bu kuruluşlar “Bretton Woods Kuruluşları” ya da “Bretton Woods İkizleri” olarak da adlandırılmaktadır.

Dünya Bankası kurulduktan sonra hızlı bir gelişim göstermiştir. Banka iki kurumdan oluşmaktadır. Bunlar; Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile

Uluslararası Kalkınma Birliği'dir. Banka, birbiriyle bağlantılı beş kalkınma kuruluşunun bir araya gelmesiyle oluşan bir gruptur. Bunlar, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development- IBRD), Uluslararası Kalkınma Ajansı (International Development Association- IDA), Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation- IFC), Çok Taraflı Yatırım Garantisi Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency- MIGA) ve Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözüm Merkezi'dir (International Centre for Settlement of Investment Disputes- ICSID). Bu gruplar, Dünya Bankası Başkanlığı tarafından yönetildiği için "Dünya Bankası Grupları" adıyla anılmaktadır (Göçmen, 2014, ss. 8-18).

Dünya Bankası, 27 Aralık 1945 tarihinde, bankaya katılan üyelerin (sermayenin yüzde 65'ini temsil eden ülkeler) önemli miktarının bankanın ana sözleşmesini onaylamalarıyla çalışmalarına başlamıştır. Dünya Bankası'nın kuruluş amacı, başlangıçta ikinci Dünya Savaşı'nda zarar gören ülkelerin yeniden yapılandırılması için uluslararası sermaye akışını hızlandırmaktır. Bunun yanında, uluslararası ticaretin gelişmesinin teşvik edilmesiyle birlikte üyelerin ödemeler dengesinin sağlanmasına katkıda bulunmak ve uluslararası yatırımları çekici kılmak gibi amaçları da bulunmaktadır.

Dünya Bankası'nın, ülkelerin belirli sektörlerde reform yapmalarını veya belirli projeleri uygulamalarını sağlamak için teknik ve mali destek sağlayarak uzun vadeli ekonomik kalkınmayı ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmak gibi temel görevleri vardır. Dünya Bankası'nın desteği genellikle uzun vadelidir ve finansmanı hem üye ülkelerin katkılarıyla hem de tahviller basımı ile yapılır. Dünya Bankası personeli genellikle belirli konularda, sektörlerde veya tekniklerde uzmandır (Karluk, 2014, ss. 373-378). Bu temel görev Dünya Bankası sitesinde; (www.worldbank.org)

"Dünya Bankası'nda, dünyanın mücadelesini – yani küresel yoksulluğun azaltılmasını – kendi mücadelemiz haline getirdik. Çalışmalarımızı, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı gerektiren Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşmak üzerine yoğunlaştırıyoruz. Hedefler bize amaç ve sonuçları ölçmemiz için kıstas sağlıyor. Misyonumuz, ortaklarımızla birlikte yoksulluğu azaltmak için çalışarak gelişmekte olan ülkelere ve bu ülkelerde yaşayan kişilere bu hedeflere ulaşmalarında yardımcı olmak. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla ekonomilerin gelişmesini sağlamak

için yatırım ortamını geliştirmeye, istihdam ve sürdürülebilir büyüme yaratmaya odaklanıyor ve yoksullara yatırım yaparak ve yoksul kişileri güçlendirerek kalkınmaya katılmalarını sağlamaya çalışıyoruz.”

şeklinde belirtilmektedir.

Dünya Bankası'nın 2017 yılı itibariyle 189 üyesi vardır ve Bankaya ancak IMF'ye üye ülkeler katılabilir. Yani Dünya Bankası'ndan ayrılmak, IMF'den çekilmekle aynı anlamdadır.

1.4. Bretton Woods Sistemi'nin Yıkılması ve Küreselleşme Süreci

Bretton Woods Sistemi ayarlanabilir kur modeline dayanıyordu. Bu sistem ile dolar, “*Anahtar Para*” statüsü kazanmıştır. Aynı zamanda dolar altına bağlı sabit bir para idi ve bütün ulusal paraların bağlandığı, uluslararası likidite aracı, uluslararası değer standardı (değeri değişmeyen bir para olduğu için değerler dolar ile ölçülüyordu), rezerv aracı (Merkez Bankalarının altın ile birlikte tuttıkları dış rezerv parası durumunda idi), müdahale aracı olma gibi uluslararası ekonomik ve mali fonksiyonları üstlenmişti.

1960'lı yılların sonlarına doğru “sürekli istikrarsızlıklar”, uluslararası mali alanın en belirgin özelliği durumuna gelmişti. ABD ise bu durumda ödemeler bilançosu fazla veren Almanya ve Japonya gibi ülkelerin paralarını dolara göre revalüe etmelerini istiyor fakat onlar bu duruma sıcak bakmıyorlardı. Zamanın ABD devlet başkanı Nixon, revalüasyona Batılı ülkeleri ve Japonya'yı zorlamak için tüm ithalat üzerindeki gümrük vergilerini yüzde 10 arttırdı ve yerli malların satın alınmasını teşvik için de vergi indirimi sağladı. Ağustos 1971'de alınan bu önlemlerin en önemli maddesi de altın penceresinin kapatılması oldu. Bu durum üzerine Washington'da Smithsonian Institute'de toplanan 9 sanayileşmiş ülke (ABD, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, İsviçre, İngiltere) doların devalüasyonu hakkında ortak bir karara vardı ve 18 Aralık 1971 tarihinde “Smithsonian Kararları” ile dolar, diğer paralara göre, yüzde 9 devalüe edilmiş oldu. Altının resmi fiyatı ise ons başına 35 dolardan 38 dolara çıkartılarak yabancı merkez bankaları tarafından arz edilecek dolarları altına dönüştürme zorunluluğunun (altın penceresinin) kapatılması onaylanmış oldu. Aynı zamanda, bu anlaşma ile ulusal paraların dolar paritesine göre dalgalanma marjı da \pm

%1'den, \pm %2.25'e çıkartıldı. Bunun üzerine ABD, daha önce koymuş olduğu gümrük vergisini kaldırdı (Seyidoğlu, 2009, ss. 752-755).

Böylelikle ulusal paralar daha yüksek kurlardan yine dolara bağlanmış oldu. Sisteme daha esneklik kazandırılmasını ise dalgalanma marjlarının genişletilmesi sağlamıştı, fakat doların devalüasyonuna rağmen ABD'nin dış ödeme açıkları artmaya devam ediyordu bu da Smithsonian ile yapılan düzenlemelerin başarısız olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştı. Bunun üzerine Batılı sanayileşmiş ülkeler 1973 yılında tekrar toplanarak yeniden doların devalüasyonuna karar verdiler. Dolar tekrar ortalama yüzde 5 oranında devalüe edildi. Altının resmi ons fiyatı da ikinci kez 38 dolardan 42.2 dolara yükseltildi, fakat alınan tüm önlemlere ve kur ayarlamalarına rağmen uluslararası piyasalarda bir türlü istikrar sağlanamadı. Bu karışıklık ortamında Japonya, Kanada ve İskandinav ülkeleri paralarını dalgalanmaya bıraktılar. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ülkeleri de 1973 Mart ayının başında iki hafta aralıkla döviz piyasalarını kapattılar. 16 Mart 1973 tarihinde piyasalarını yeniden açtıklarında ise sabit kur ile birbirine bağladıkları ulusal paralarını dolar karşısında dalgalanmaya bıraktıklarını dünyaya duyurdular. Böylelikle hemen hemen tüm sanayileşmiş ülkelerin paraları dalgalanmaya bırakılmış oldu. Bu da 1944 yılından 1970 yılına kadar varlığını sürdüren sabit kur sistemine dayanan Bretton Woods Sistemi'nin çöktüğü anlamına gelmektedir (Seyidoğlu, 2009, ss. 755-757). Bretton Woods Sistemi'nde sabit kur yerine geçen dalgalı kur sistemi, IMF'nin döviz kuru üzerindeki düzenleyici etkisini ortadan kaldırarak ödemeler dengesinin sorunlarının niteliğini değiştirmiştir. 1971 yılından sonra Fon, kendi rolünün tanımını arayışına girmiştir (Schwartz, 2000, s. 8)

Bretton Woods Sistemi'ne duyulan güvenin sarsılmasıyla sistemde bazı reform arayışları olmuş, 1972 yılında Yirmiler Komitesi'nin oluşturulmasıyla reform çalışmaları hız kazanmıştır. IMF ana sözleşmesinde yapılacak değişikler, oluşturulan geçici komite tarafından Jamaika'nın Kingston şehrindeki toplantılarda ele alındı ve bazı kararlara varıldı. Bu kararlar İMF üyelerinden de yeterli oyu alınca 1 Nisan 1978' de yürürlüğe girmiş, uluslararası parasal ilişkilerde önemli değişiklikler yapılmıştır, bunlar:

- Döviz kurlarının yönetiminde üye ülkelere daha fazla izin verilerek, IMF'nin sorumluluk alanı daha da genişletilmiştir.

- SDR (Özel Çekme Hakları) nin önemi üzerinde durulmuştur.
- Üyelerinin ödemeler dengesindeki kısa dönemli dengesizliklerine yardım edebilmesi için IMF'ye hareket serbestliği tanınmıştır.
- Üyeler, ödemeler dengesinin dengeye gelmesini engelleyecek veya diğer üyelere zarar verecek şekilde döviz kurlarına veya uluslararası para sistemine müdahale etmekten kaçınacaklardır.
- Eğer bir müdahale gerekirse üyelerin çıkarları göz ardı edilmeyecektir.
- Üyeler, döviz spekülasyonunu önlemek amacıyla döviz piyasalarına müdahale ederek istikrarsızlığı giderici önlemler alacaklardır.

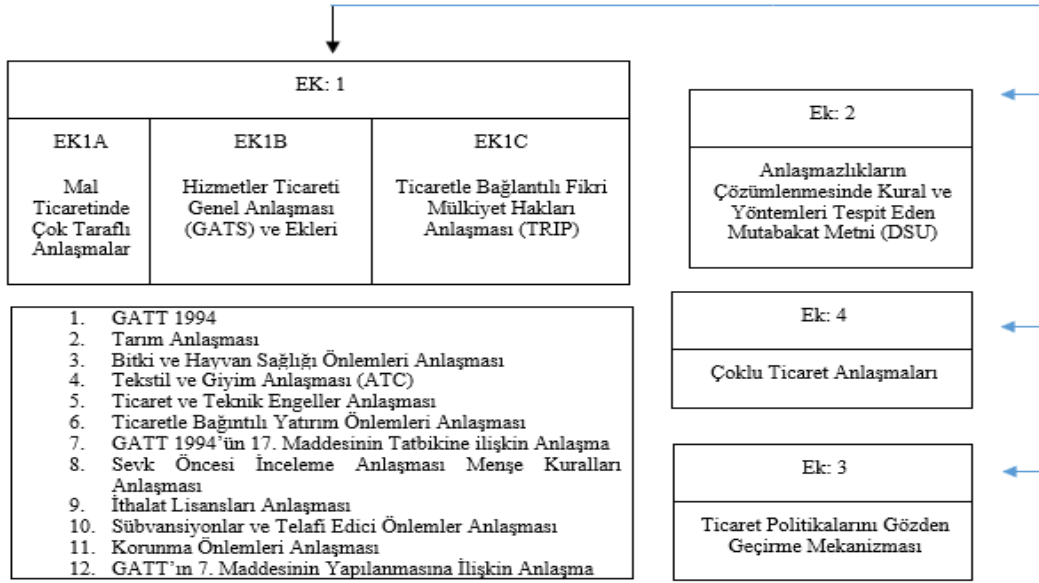
Böylelikle üye ülkelere sabit veya esnek kur sisteminden istediklerini benimseyebilme olanağı sunulmuş oldu, fakat koşul olarak benimsedikleri sistemi ve döviz kurunda yapacakları değişiklikleri Fon'a belli aralıklarla bildirmeleri yükümlülüğü getirildi. Bretton Woods Sistemi ile birlikte oluşan IMF'ye böylelikle, sistem yıkıldıktan sonra uluslararası para sisteminin işleyişiyle alakalı, yeni görevler verilmiş oldu. Jamaika Anlaşması sonucunda IMF, mevcut dalgalı kurları yasallaştırdı. Başka bir deyişle gözetimli dalgalanma meşru hale getirilmiş oldu. 1973 yılından sonra uygulanan dalgalı kur rejimi döviz kurlarında beklenildiği şekilde istikrar sağlayamamış, aynı zamanda dış ticarete de beklenen artışın olmadığı görülmüştür. Bretton Woods'ta benimsenen ayarlanabilir sabit kur rejiminde uluslararası likidite ihtiyacı, sabit döviz kuru sistemine göre daha çok; likidite ihtiyacı serbest döviz kurunda ise sabit döviz kuru sistemine göre daha az olmuştur. Bunun sebebi, serbest döviz kurunda ödemeler dengesi açığının büyük ölçüde kur değişiklikleri ile otomatik olarak giderilmesidir (Karluk, 2009, ss. 654-658).

1.4.1. Dünya Ticaret Örgütü

DTÖ, Bretton Woods döneminde kurulmaya çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır. Özellikle de uygulanacak politikalar ile serbest ticaret arasında bağlantı kurulamaması ve AB'nin destek olmayan tavrı, sözleşmenin yapılmasının önünde engel oluşturmuştur. Bu yüzden de anlaşmanın "üçüncü ayağı" tamamlanamamıştır (Seyidoğlu, 2009, s. 224). Bu eksikliği gidermek amacıyla, geçici çözüm olarak GATT kurulmuştur. Dünya ticaretinin düzenlenmesine aracılık eden GATT müzakereleri 1971

yılında daha da önem kazanarak dünya ekonomisinin gündemine oturmuştur. DTÖ Kuruluş Anlaşması Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil 1’de Ek 1, 2 ve 3’de anlaşmalar ve hukuki metinler anlaşmaların ekidir ve tüm üyeleri kapsar. Ek 4’deki anlaşmalar ise ve buna bağlı metinler ise taraf ülkeler için anlaşmanın devamıdır.

Şekil 1. Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (Marakeş Anlaşması)

Kaynak: Karluk, 2014, s. 268

Tokyo Turu, 1971’de Bretton Woods’un çökmesinden hemen sonra 1973-1979 yılları arasında yapılmış ve bu toplantı merkez ülkeler için temel değişiklikleri de beraberinde getirmiştir (Winham, 2000, s. 163). 1986 yılında başlatılan Uruguay Turunda merkez ekonomilerin en temel kaygısı, uluslararası ekonominin 1970’lerden sonra zayıflamasıydı. Uruguay Turunda GATT müzakerelerine yeni konular eklenmiş ve bunlardan ticaret müzakerelerinde -“Ticaretle İlişkili Fikri Mülkiyet Hakları” (*Trade Related Intellectual Property Rights, TRIPs*), “Ticaretle İlişkili Yatırım Önlemleri”, (*Trade Related Investment Measures, TRIMs*) ve “Hizmetlerin Ticareti Hakkında Genel Anlaşma” (*General Agreement on Trade in Services, GATS*) eklenerek- uluslararası ticareti kontrol eden, yönlendirebilen ve gerek olursa sorunlara çözüm bulabilen, devamlılığı olan DTÖ’nün 1 Ocak 1995’te kurulması için önündeki tüm engeller kalkmış oldu. DTÖ’nün temel hedefi, tüm sınırlamalardan kurtararak uluslararası

ticareti serbestleştirmektir ve günümüzde dünya ticaretini yönlendiren, dünya ticaretinin kurallarını belirleyen, denetimini sağlayan, anlaşmazlıklara çözüm üreten bir kuruluş olarak, geniş bir işleve sahiptir. Bu örgüte üye olmak, demek uluslararası ekonomik sisteme dâhil olma anlamına gelmektedir (Bedirhanoglu, 2006, ss. 129-130).

1.4.2. Birleşmiş Milletler ve Kalkınma Konferansı

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde, dünyada siyasi ve ekonomik alanda hızlı değişimler olmuştur. 1960'lı yıllarda gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmiş ülkeler ile kendi aralarındaki dengesizliklerin giderek arttığını görerek daha adil bir düzenin kurulması gerektiğini savunmaya başlamışlardır. Savaş sonrasında bağımsızlıklarını kazanan az gelişmiş ülkeler, Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer uluslararası kuruluşlar içinde önemli bir grup oluşturmuştur. Bu değişiklikler sonucunda BM Genel Kurulu, 1960'lı yılları Birinci Kalkınma On Yılı ilan etmiş ve 1962 yılında UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) toplanmasına karar almıştır. Bunun sebeplerinden biri; BM üye gelişmekte olan ülkelerin GATT'ın kendi faydalarına çalışmadığını düşünmeleridir. Onlara göre ticaretin serbestleştirilmesinden gelişmiş ülkeler daha çok faydalanmaktadırlar. GATT'ın yeni kurulan ve henüz gelişmemiş genç sanayilerin korunmamasını, ayrımcılık yapmama ilkesiyle bağdaştıramıyorlardı. Uluslararası ticarete payları küçülen ve gelişmiş ülkelerin pazarlarına daha rahat girebilmek gibi istekleri olan gelişmekte olan ülkelerin beklentileri artarken 23 Mart-16 Haziran 1964 tarihleri arasında ilk UNCTAD Konferansı Cenevre'de toplanmıştır (Karluk, 2014, ss. 288-290).

UNCTAD, 1964 yılında, özellikle gelişmekte olan ülkelere iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmak amacıyla, BM ticaret, yatırım ve kalkınma konuları ile ilgili temel organı olarak kurulmuştur. Bu tarihten sonra da barış, büyüme ve karşılıklı yarar temeline dayalı bir uluslararası ticari ve ekonomik düzenin kurulmasını sağlamaya çalışmıştır. Bunların yanı sıra yatırım, teknoloji ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili alanlarda da faaliyet göstermektedir. Üstlendiği sorumlulukları ise politika analizleri, hükümetler arası görüşmeler, ülkelerin izlenmesi ve teknik iş birliği gibi yöntemlerle yürütmektedir (Karluk, 2014, ss. 291-295).

1.5. Küreselleşmenin İstihdam Üzerine Etkileri

Kapitalizmin büyümesinde yatan düşünce, daha çok üretmek için işçilerin daha fazla çalıştırılmaya zorlanması, üretilen ürünlerin satılması ve artı değer elde edilmesi, daha fazlasını üretebilmek için de sermayenin artırılmasıdır. 16-19. yüzyılda pamuk dokuması, 19. yüzyılda büyük maden ve demir-çelik işletmeleri; otomobil ve elektrik işletmeleri ve sonrasında da bilişim teknolojisinde aynı düşünce yapısı sürmüştür. Bu mantık, aynı zamanda kriz yaratabilecek bir düşüncedir. Çünkü üretimin artması pazarın doyum noktasına gelmesine sebep olmakta; artan rekabet, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve işletmelerin kârlılıklarında ki düşüşler krizler olabilmektedir. Kriz durumundaysa, *“kullanılmaya hazır olan sermaye, kullanılmayan daha büyük işgücü rezervi demektir ki bu da yeni pazar, yeni üretim yöntemleri ve yeni ürün arayışı”* demektir (Beaud, 2003, s. 288).

Önceki başlıklarda da bahsedildiği gibi kapitalizm, 1970 yılındaki yaşanan krizlerle birlikte, 1980 yılından başlayarak yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte de “özelleştirme”, liberalleşme”, “küreselleşme” gibi kavramlar gündeme gelmeye başlamıştır. Bilimsel ve teknolojik alanlarda yaşanan ilerlemelerle dünya sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru geçmeye başlamış ve küreselleşme daha sık kullanılır hale gelmiştir. Küreselleşmeyle birlikte dünya hızlı bir değişim içerisine girmiş ve beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Bunların başında da gelir dağılımında ki eşitsizlikler ve işsizlik gelmektedir (Leba, 2001, ss. 1-2).

1980’li yıllarla birlikte dünyada hızlı bir değişim dalgası başlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle uluslararası şirketler farklı pazar arayışlarına girmişler, bilişim teknolojisinin gelişmesiyle de üretim tekniklerinde meydana gelen değişiklikler ve liberalleşmenin hızlanmasıyla rekabetin artması şirketleri önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Yerel pazarların doyuma ulaşması, müşterileri daha seçici hale getirmiş ve ürün çeşitliliğini artırmıştır. Aynı zamanda rekabetin artması ve teknolojik gelişmeler ürünlerin tekamülünü kısaltmıştır. Kapitalizmin de temelinde yatan az maliyetle daha çok ürün elde edilebilmesi mantığı, endüstriyel şirketleri, daha düşük maliyetle, daha kaliteli üretim yapmak ve taleplerdeki değişikliklere daha fazla esnek olan üretim yöntemini kullanmak mecburiyetinde bırakmıştır. Bu mecburiyet çoğu firmayı “üretim

otomasyonu ve entegrasyonu programları” sınırında esnek üretim sistemlerini devreye sokmalarına sebep olmuştur (DPT, 1995, ss. 67-68).

Ekin’e (1997) göre işsizlik dünyada iki nedenden dolayı oluşmaktadır:

- İlki, ileri teknoloji ve otomasyondur; üretimin emek yoğun sanayiden sermaye yoğun sanayiye doğru kaymasıdır.
- İkinci ise, uluslararası rekabetin daha da sertleşmesi ve yatırımların emeğin ucuz olduğu tarafa kaymasıdır (1997, s. 181).

Küreselleşme sürecinde ekonominin yeniden yapılanmaya başlaması beraberinde sermayenin, emeğin ve hizmetin mobilitesini de artırmıştır. Dünyanın tek bir pazar haline gelmesi, artan rekabetle birlikte daha kaliteli ve ucuz emek arayışına girilmesine neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin hızlanması, üretimin de hızlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Teknolojik gelişmelerle, verimlilik ve işsizlik ilişkisinde verimlilik artışı, belirli üretim seviyesindeki işçiye olan ihtiyacı azaltmaktadır. Yani işçi talebi azalmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin ilerlemesi vasıflı işçiye olan ihtiyacı artırmakta, vasıfsız işçiye olan ihtiyacı önemli seviyede azaltmaktadır (Erdinç, 1999, ss. 114-116). Özellikle küreselleşmeyle birlikte, işgücü piyasasında sermayenin üretimini düşük maliyetli yerlere kaydırması, ekonomisi güçlü olan ülkelerde yüksek vasıflı işgücü talebini artırırken, imalat sanayinde istihdamı daraltmıştır (Uyanık, 2008, s. 209).

Yabancı şirketlerin gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaları, ürün kalitesi ve sunumlarındaki sahip oldukları üstünlükler yerel şirketlere göre daha önde olmalarını yani rekabette daha güçlü olmalarını sağlamıştır. Bu da yerel piyasaları olumsuz yönde etkilemiş, satışlarını ciddi oranda düşürmüş ve kimi şirketlerin kapanmasına kimisinin de küçülmesine sebep olmuştur. Bu durum da istihdam kaybına sebep olabilmektedir (Gökdere, 2001, s. 93).

Küreselleşme sürecinde ekonominin yeniden yapılanmasında IMF, DB, DTÖ gibi Bretton Woods Kuruluşları önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. Aynı zamanda bu kuruluşlar aracılığıyla dünyada emeğin esnekleştirilmesi yaygınlaştırılmıştır. 1929 krizinden sonra ABD’nin başı çektiği merkez ülkeler durgunluğun sebebini emek piyasasının artan maliyeti olarak görmüş ve çözümün ücretlerin düşürülmesi olduğunu

savunmuşlardır. Küreselleşmenin ülke ekonomileri üzerinde yarattığı sorunların temelinde ülkeleri sıkıntıya sokan krizler yatmaktadır. Çünkü küreselleşmeyle birlikte ülkeler, dünyanın başka bir yerinde meydana gelen gelişmelerden kaçmamakta ve kendilerini koruyamayıp etkilenebilmektedirler. Bu da savunmasız hale gelen ülke ekonomilerinde krize yakalanma riskini artırmıştır. Emek piyasasının da küreselleşmesi, ülkeler arasında iş bölümünün her geçen gün daha da kuvvetlenmesini sağlamış, bu şekilde ülkelerin birbirine olan ihtiyacı daha da artırmıştır (Karabıçak, 2002, s. 126). Emek piyasasının esnekleştirilmesi ise işçiler arasında yoksulluğun artmasına sebep olacaktır. Ancak ekonomik bütünleşmeyle ihracat ile yeni iş imkânları oluşturulabilir ve bu şekilde yoksulluk azaltılabilir (Altuntepe, 2018, s. 897).

1.6. Klasik İktisat ve Dışa Açıklık

Dünya tarihinde ilk dışa açılmanın, ihracata önem vermiş ve hükümet politikalarının temel amacı hazinenin altın stokunu artırmak olan merkantilizm ile başladığını söyleyebiliriz. Bu dönemden önce yaygın bir uluslararası ticaretten bahsetmek çok mümkün değildir. Bu alandaki ilk bilimsel çalışmayı Adam Smith, 1776 yılında yayımlanan “Ulusların Zenginliği” adlı eseriyle yapmıştır. Klasik Liberalizmin kurucusu olarak kabul edilen Smith, “Mutlak Üstünlükler” (Theory of Absolute Advantages) yaklaşımını temel alarak, dış ticaret teorisi oluşturmaya çalışmıştır. Smith’in bu teorisine göre, homojen emek maliyeti altında, bir ülke karşı ülkeye göre hangi malları daha düşük maliyetle üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bunları ihraç ederek pahalıya üretecekleri malları dış ülkeden ithal etmelidir. Bu modele göre birim emek başına üretim miktarının farklı olması ticarete bulunanların kârlı dış ticarete bulunabilmeleri için ön koşuldur (Seyidoğlu, 2009, ss. 19-26). Klasikler, devlet müdahalesinin olmadığı bir ortamda tam istihdamın kendiliğinden sağlanacağını kabul ederler.

Fakat “Mutlak Üstünlük Teorisi”, dış ticaretin nedenini bilimsel olarak açıklamada önemli bir adım olmasına rağmen, aynı ülkenin birden çok malı ucuz üretmesi durumu söz konusu olunca serbest dış ticaretin nasıl gerçekleşeceği konusunda yetersiz kalmıştır. Adam Smith’in görüşlerini kırk yıl sonra David Ricardo “Politik Ekonominin ve Vergilemenin Temel İlkeleri” adlı eserinde “Karşılaştırmalı Üstünlükler” (Theory of Comparative Advantages) teorisi ile geliştirerek hem bu açığı

kapatmış hem de daha gerçekçi bir nitelik kazandırarak sonraki teorilerin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Ricardo'nun teorisine göre, ülkeler karşılaştırmalı olarak hangi malların üretiminde daha üstünse o mallarda uzmanlaşmalıdır ve bunları ihraç ederek iç piyasada üretimi pahalıya gelecek ürünleri diğer ülkelerden ithal etmelidir. Teoriye göre dış ticaretin kârlı olabilmesi için kesin olması gereken koşul, bu ülkelerde yurt içi fiyatların farklı olmasının gerektiğidir. Uluslararası ticaretin temelini karşılaştırmalı maliyet avantajlarına bağlayan Ricardo, bu şekilde uzmanlaşmanın, dış ticaret ve büyümeyi pozitif yönde etkileyeceğini ve dış ticaret sayesinde ülkelerin hem kıt kaynaklarını etkin biçimde kullanacağını hem de ekonomik refahlarını en üst düzeye çıkartacaklarını ileri sürer. Fakat Ricardo'nun modelinde yalnızca homojen nitelikte olan ve aralarında fiyat farklılığı bulunan mallar arasındaki ticareti açıklanıp farklılaştırılmış malları açıklamada eksik kaldığı ve günlük hayata uyarlanamadığı için bazı aksaklıklar ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden modeldeki aksaklıkların giderilmesi için ilerleyen zamanlarda iktisatçılar, Ricardo'nun emek maliyetleri yerine fırsat maliyetlerini koyarak Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisini ortaya atmışlardır (Seyidoğlu, 2009, ss. 26-33).

Aradan geçen süre boyunca eksiklikleri gidermeye çalışan iktisatçılardan, klasik iktisatçı John Stuart Mill, maliyet ve fiyat gibi kavramları sadece arz yönlü inceleyen Ricardo'nun teorisini eleştirmiş, talep koşullarını dikkate alarak iç maliyet oranlarına yer vermiştir. Mill, iki ülke arasındaki ticaret hadlerinin iç maliyet oranlarının belirlediği sınırlar arasında hangi düzeyde olacağını ilk kez açıklayan iktisatçı olmuştur. Mill'in "Karşılıklı Talep Kanunu"na (Reciprocal Demand Law) göre, iki ülkeli modelde, bir ülkenin diğerinin malına karşı talebinin ne kadar fazla olduğu bilinirse, ticarete denge fiyatlarının belirlenmesi o derece mümkün olur. "Bir ülkenin karşılıklı talebi, onun kendi malından vereceği bir birim için diğerinin malından talep edeceği miktarlarla ölçülür." Ülke, belirli bir miktardaki mal karşılığında ne kadar az miktarda yabancı mala razı oluyorsa ithal malına olan karşılıklı talebi o derece şiddetlidir. Böyle bir durum, ithal mallarına yüksek miktarda bir gereksinimi gösterir. Mill'in açıklamaları kuşkusuz önemli adımlar atılmasını sağlasa da konu yüzeysel ele alınmıştır ve eksiklikleri vardır. İngiliz iktisatçı Alfred Marshall ise ihraç miktarı ve uluslararası fiyat oranını dikkate alarak "Teklif Eğrileri" yöntemini geliştirmiş ve bu sayede Mill'in yeteri şekilde açıklayamadığı arz ve talebin dış ticaret hadlerinin belirlenmesindeki etkilerine

açıklık kazandırarak analizlerin yeterli bir derinliğe kavuşturulmasını sağlamıştır. Teklif eğrilerinde, farklı fiyatlardan belirli miktarda ulusal mal teklif edilirken karşılığında da her defasında miktarı farklılaşabilecek yabancı mal talep edilmektedir. Buna göre, bir teklif aynı anda ihraç malının miktarı, ithal miktarı ve bu miktarların birbirine oranı demek olan dış ticaret hadlerini aynı anda ifade etmektedir (Seyidoğlu, 2009, ss. 57-58).

Klasik Teori, Emek-Değer Teorisi ve emeğin homojen bir üretim faktörü anlayışına dayanmakta; fakat gerçekte, üretimde bir malın maliyeti, emeğin yanında sermaye, doğal kaynaklar, girişimcilik gibi faktörleri ve bunların farklı türlerini de kapsamaktadır. Klasik Teori'nin bu eksikliklerini gidermek için Neoklasikler, emek-değer teorisi yerine "Fırsat Maliyeti" (Opportunity Cost) kavramını ortaya koymuşlardır. Kavram, Klasik Teoriyi eleştiren Gottfried Haberler tarafından 1930 yılında geliştirilerek dış ticaret teorisine uygulanmıştır. Fırsat Maliyeti Teorisine göre bir malın fırsat maliyeti, o malın üretimi için vazgeçilen bütün üretim faktörlerinin toplam maliyetine eşittir. Böylelikle malın üretim maliyeti bütün üretim faktörlerini kapsamaktadır ve faktörlerin homojen olup olmaması sorunu bu sayede ortadan kalkmaktadır. Çünkü bir malın üretiminden vazgeçildiğinde (kaçırılan fırsat) diğer mal üretilmekte ve vazgeçilen maldan elde edilen tasarruflar ise üretilen mal için kullanılmaktadır (Karluk, 2009, ss. 45-46). Böylece Haberler, fırsat maliyetiyle karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlenebileceğini savunarak Ricardo'nun modelini daha açıklanabilir hale dönüştürmüştür.

Klasik Teori'nin dış ticareti açıklamakta eksik kaldığı diğer önemli nokta ise karşılaştırmalı üstünlükleri emek verimliliklerindeki farklılıklara bağlamasına rağmen, uluslararası emek verimliliğindeki farklılıkları oluşturan nedenler üzerinde gerektiği kadar durmamasıdır. Nitekim Smith, Ricardo ve Mill; bu konunun üzerinde hemen hemen hiç durmamışlardır. Çünkü Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre yurt içi üretim maliyetleri farklı olduğu sürece ülkelerin dış ticaretleri daha kârlı hale gelecek ve yurtiçi üretim maliyetlerinin farklılığı da uluslararası emek verimliliğindeki farklılıkların sonucu olacaktır. Oysa yurt içi fiyat farklılığının nedenleri tam olarak açıklanmadıkça Mukayeseli Üstünlükler Teorisinin gerekli olan sonuca kavuşacağı söylenemez.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin söz konusu bu eksikliğini İsveçli iktisatçı Eli Hecksher, “Faktör Donanımı Teorisi” yaklaşımı ile kapatmaya çalışmıştır. Hecksher’in teorisini, yaklaşık on yıl sonra, öğrencisi Bertil Ohlin geliştirmiş ve o zamana kadar çok dikkat çekmeyen teori Ohlin’in teorideki görüşlere açıklık getirmesiyle, “Hecksher-Ohlin Teorisi” olarak anılmaya başlamıştır. Teoriye göre, ülkeler hangi malın üretim faktörü yönünden daha zenginse daha ucuz olarak kullanıyorsa o malı ihraç etmeli ya da o malların üretiminde uzmanlaşmalı ve hangi malın daha kısıtlı üretim faktörüne sahipse ve pahalı olarak kullanıyorsa o malı ithal etmelidir. Yani bu teoriye göre bir ülke, daha bol üretim faktörlerine sahip olduğu mallarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir ve ülkeler arasındaki faktör fiyatlarındaki farklılık da ticaretle birlikte ortadan kalkacaktır (Salvatore, 1986, s. 17). Hecksher-Ohlin Teorisi üzerinden üç farklı kuram ortaya çıkmıştır. Birincisi fiyatların arasındaki farkın kapanacağını ve bunu dengeye serbest ticaretin getireceğini savunan “Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi Teorisi”dir. İkincisi ise, “Stolper- Samuelson” yani ülkenin gelir dağılımı ve refahı üzerinde faktör yoğunlukları ve serbest dış ticaretin bol faktör sahiplerinin faydasına, korumacı politikaların ise kıt faktör sahiplerinin yararına olacağını öne süren kuramdır. Bu teori Klasik ve Neoklasikler gibi dış ticaretin hep fayda sağladığını savunmamış, korumacılıktan da belli bir kesimin faydalanabileceğini belirtmiştir (Stolper ve Samuelson, 1941, ss. 58-73). Üçüncüsü de “Rybczynski Teorisi”dir. Teoriye göre arzı artan bir faktör, yoğun olarak kullanılan malın üretimini genişletir ve diğer malın üretimini daraltır.

1.6.1. Dışa Açıklığın Avantajları ve Dezavantajları

Bir ülkenin dışa açılmasıyla birlikte ihracat ve ithalatındaki artışlar, beraberinde dövizin gelir ve giderlerine pozitif ya da negatif olarak etki eder. Bir ülkenin dışa açılabilmesi için dış ticaret üzerindeki gümrük vergileri, kotalar, görünür ve görünmeyen engeller gibi her türlü sınırlamaların ortadan kaldırılması gerekir. Dışa açıklığın önündeki tüm engellerin kaldırılmasının ülke ekonomisi için bazı faydaları olacaktır. Dışa açıklıkla birlikte iç pazar için yapılan üretim artık dış pazar için de yapılmaya başlayacak bu da üretimi artırarak ideal üretim ölçeğine yaklaşılmasını, ölçek ekonomilerini ortaya çıkartacaktır. Bunun, teknoloji ithali, üretimi olmayan malların tedarik edilmesi, küresel iş bölümü ve verimliliğin artması gibi faydaları da vardır.

Ülkenin dışa açılması ile beraber ortaya çıkan rekabet, devam eden bir şekilde maliyetlerin düşürülmesini beraberinde getirecek ek olarak rekabette üstünlük elde edebilmek için kalitenin iyi duruma getirilebilmesi ve yeni yöntemlerin oluşturulabilmesini teşvik edecektir. Rekabet, kaynakların verimli şekilde kullanılmasını sağlayacak, kaynak israfını da önleyecektir (Kurt ve Berber, 2008, s. 58).

Bir ülkenin dışa açılmasıyla işgücü piyasaları olumlu veya olumsuz olarak etkilenmektedir. Ticarete ki engellerin ortadan kaldırılmasıyla ithal ikameci sektörlerde üretim ve istihdam düzeyi azalırken ihracat yapan sektörlerde üretim ve istihdam düzeyi artacaktır. Ülkedeki ihracat artışı ülkenin yurt içi üretiminde talebi artıracak, bu da toplam hasılanın, istihdamın ve tüketimin artmasını sağlayacaktır (Jung ve Marshall, 1985, s. 3). Hans Singer ve Raul Prebisch'in ortaya attıkları görüşte bu uygulamanın uzun dönemde dış ticaret aracılığıyla tarım ürünü ihraç eden gelişme seviyesi düşük ülkeler aleyhineyken, sanayi ürünü ihraç eden ülkelerin lehine olduğunu savunmuşlardır. Bu görüş özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yaygınlık kazanmıştır.

Dışa açıklık, sağladığı bazı faydaların yanında, her ülke ekonomisi için aynı etkiyi yapmayabilir ve bazı dezavantajlara neden olabilir. Olumsuz yönleri ise ülke ekonomilerinin dışa açılması için gümrük vergilerinin kaldırılması ve kotalarının olmaması veya düşük oranda olması, yeterince gelişmemiş olan yurtiçi endüstrilerin rekabete dayanamayarak yok olmalarına sebep olabilir. Bunun yanında hazinenin gümrüklerden sağladığı kazançlarda düşüşler olabilir; ithalat oranındaki artış, ödemeler bilançosunda açıklar oluşmasına da sebep olabilir (Kurt ve Berber, 2008, s. 59). Ticarete ve ekonomik büyümede nitelikli işgücü ön plana çıkmaktadır. Nitelikli işgücüne sahip olmayan ülkelerde büyüme ve dışa açıklığın istihdam üzerinde pozitif yönlü bir sonucundan söz edilemez. Yani emeğin kalitesi arttıkça istihdama olan faydası da artmaktadır (Keesing, 1968, s. 6).

1.6.2. Dışa Açıklık ve İstihdam İlişkisi

İstihdam, işgücünün çalışan kısmını ifade eder ve çalıştırmak anlamına gelir; insan ihtiyaçlarını gidermek için üretim faktörlerinin çalışması ve çalıştırılması olarak açıklanabilir. Başka bir ifadeyle istihdam, hizmete hazır emek faktörünün üretimde

kullanılmasıdır (Unay, 2001, s. 342). İstihdam; tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam olmak üzere üç başlıkta ele alınır. Tam istihdam, toplam işgücü talebinin toplam işgücü arzına eşit olması; eksik istihdam, piyasaya sürülen üretim faktörlerinin bir kısmının çalıştırılmaması ve işgücü talep eksiğinden dolayı işsiz kalınması demektir. Bu durumda işgücünün bir kısmı kendi isteği dışında işsiz kalır. Aşırı istihdam, işgücünün tamamı tam istihdam durumunda olduğu halde, hala işgücüne talebin devam etmesidir (Türkbal, 1993, s. 384). Yani eksik istihdamın tam tersi bir durum söz konusudur.

İstihdam ve işsizlik birlikte ele alınan kavramlardır. Bu kavramlardan istihdam pozitifken, işsizlik daha çok negatif anlam ifade eder. İşsizlik, tam istihdam ile eksik istihdam arasındaki boşluktan kaynaklanır; yani emek arzı ve emek talebi arasındaki farktan ortaya çıkar. Genel çerçevede işsizlik, bireylerin işgücüne katılmak isteyip katılamaması yani iş bulamamasıdır.

Dışa açıklık; dış ticaretin serbestleştirilmesini, milli gelirin ve dolayısıyla büyümenin artmasını, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesini, ulusal paranın konvertibilitesini bunların yanında istihdamı da olumlu ya da olumsuz etkiler. Örneğin ihracatın artması, ülke ekonomisine yeni sektörlerin girmesini sağlar bu da istihdam alanlarının oluşmasının önünü açar. Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin üretimlerinde ithalata bağımlı olması ve ithalatın da ara maldan çok mamul mallara dayanması cari açığı arttırır. Bu da istihdamı azaltmaktadır (Sandalcılar ve Yalman, 2012, s. 50).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ne seviyede olursa olsun küresel ekonomide yaşanan en önemli sorun işsizliktir. Dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru seri bir geçiş yaşamaktadır.

1.6.3. Dışa Açıklık ve Büyüme İlişkisi

Dışa açıklığın büyüme üzerindeki pozitif etkisi, David Ricardo'nun, karşılaştırmalı üstünlük teorisine dayanmaktadır. Bu teoriye göre ülkelerin uluslararası ticaretlerini serbestleştirmelerindeki genel amaç, mal ve hizmet ticareti üzerindeki sınırlamaların kaldırılması, ülkelerin uzmanlaştığı malları üretmelerini teşvik ederek ihracatta ve büyümede artış sağlamaktır. İhracata dayalı büyüme literatürüne göre dışa

açıklık, ihracatın toplam gelir içindeki payı olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda uluslararası birleşme ve küresel rekabetteki artış, teknolojik gelişmeleri teşvik ederek milli geliri artırır. Milli gelirin artması da büyümeyi artıracaktır. Ülkelerin dış ticaretten kazançlı olabilmeleri için ise makroekonomik istikrarı sağlamaları gerekir. Makroekonomik istikrarın sağlanmasıyla beraber ekonomide dışa açılma süreci, ticari kâr marjlarından faydalanmak isteyen yabancı sermayenin ülkeye girişini özendirir. Sermaye girişiyle ülkedeki sermaye birikimi ihtiyacı karşılanır diğer taraftan piyasaya yeni ürün ve firmaların girmesi, monopolcü eğilimlerin ortadan kalkmasına yardımcı olur (Baldemir, Gökalp ve Aygün, 2009, s. 460). Böyle bir ekonomik yapıda üretim ve istihdamda görülecek artış, az gelişmiş ülkelerde işsizlik probleminin azalmasını sağlayacaktır (Sandalcılar ve Yalman, 2012, s. 50).

1960 ve 1970’li yıllardan itibaren dışa açık ekonomilerin büyümedeki başarılarının dışa kapalı ekonomilere göre giderek yükselmesi, 1980’li yıllarda birçok ülkenin dışa açık büyüme stratejisini benimsemesine yol açmıştır. Böylelikle dünyada ekonomilerin çoğu, ticari açıklığı başarılı bir şekilde gerçekleştirmiş ve küreselleşmenin diğer bir boyutu olan finansal dışa açıklığa yönelmişlerdir (Yapraklı , 2007, s. 70).

1.6.4. Dışa Açıklık ve Yabancı Yatırımlar ilişkisi

Yatırımların küreselleşmesi ile kastedilen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) dır. DYY, bir şirketin üretimini, kendi sınırları dışına yaymak için ana merkezinin dışındaki ülkelere üretim tesisi kurması veya hali hazırda bulunan üretim tesislerini satın almasıdır

DYY, küresel ekonomilerin beynelmilel ticareti, kalkınmışlık seviyesi, reel yatırım ve istihdam kapasitesi açısından önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda ekonomilerin, büyüme, teknoloji ve bilgi kullanımları bakımından harekete geçirici etkisi vardır. Portföy yatırımlarıyla beraber ülkenin ekonomisine parasal açıdan kaynak sağlayan mühim makroekonomik değişken olmakla birlikte reel yatırım ve üretim seviyesini belirlemede önemli etkindir. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerin portföy yatırımlarını ülkelere çekmede yetersiz olmaları durumunda DYY’lerin önemi daha da artmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların öne çıkan makroekonomik belirleyicisi

dışa açıklık değişkenidir. Daha açık bir şekilde, yabancı yatırımların dış ticaret amacıyla yatırımlarını gerçekleştirdiği söylenebilir (Erdoğan, 2017, s. 97).

1.6.5. Dışa Açıklığın Ölçülmesi

Ülke ekonomilerinin dışa açılmasındaki başlıca öğelerinin; dış ticaretin serbestleştirilmesi, ihracatın büyümeye olan katkısının artırılması, yabancı sermaye yatırımlarının ülke içerisinde daha fazla kullanılmasının sağlanması, iş gücünün ülkeler arasında dolaşımının serbestleştirilmesi ve ulusal paranın konvertibilitesinin sağlanmasına yönelik düzenlemeleri olduğu söylenebilir (Çelebi, 1991, s. 24).

Ticari dışa açıklık ölçülürken, araştırmacılar tarafından farklı yöntemler kullanılmıştır. Dışa açıklığın araştırmacılar tarafından farklı şekilde ölçülmesi, ülkelerin dışa açıklık derecelerinin sınıflandırılmasını zorlaştırmakta ve tek bir açıklık modelinin oluşmasına imkân vermemektedir (Yanıkaya, 2003, s. 68).

Sachs ve Warner 1995 yılında ülkelerin dışa açıklık durumunu belirlemek için yaptıkları endeks çalışmasında oluşturdukları kriterlerle, bu kriterlere sahip ülkelerin ticari açıdan dışa kapalı olduğunu değerlendirmiştir. Bu kriterler:

- Tarife dışı engellerle dış ticaretinin %40'ını ya da daha fazlasını engelleyen ülkeler,
- Ülkenin ortalama tarife oranlarının %40 veya daha yüksek olması,
- Ülkenin sosyalist bir ekonomik düzene sahip olması,
- İhracatın önemli bir kısmında kamu tekelinin var olması,
- 1970 ve 1980'lerin ortalamalarına göre, döviz kurunun karaborsa fiyatının, resmi döviz kurunun %20 ya da daha yüksek oranda üstünde olması.

Sachs ve Warner (1995) dan farklı olarak Wacziarg (2001), dışa açıklık ölçütlerini üç kategoride değerlendirerek; çıktı ölçekleri, sapma ölçütler ve politika göstergeleri olarak kullanmıştır. Çıktı ölçekleri ile ifade edilen ülkenin ticaret miktar ya da bileşenlerini ifade ettiği ölçütlerdir. Çıktı ölçütleri ile ülkenin kurumlarının diğer ülkelere yönelik davranışlarını ortaya koyan politika göstergeleri, tarife oranları, tarife dışı engeller ve bu koruma politikalarının kullanım oranlarıdır. Son ölçek olan sapma

ölçütleri ise gerçekleşen ticaret miktarları ile tahmin edilen serbest ticaret miktarları arasındaki sapmaları ifade etmektedir.

Dışa açıklığın ölçülmesinde Rose, ticaret politikasının ölçümünde kullanılan göstergeleri yedi kategoriye değerlendirmektedir. Bu ölçütler (Rose, 2005, s. 5):

- Ticaret payları,
- Ülke özelliklerine göre ayarlanmış ticari akımlar,
- Tarifeler,
- Tarife-dışı engeller,
- Nitel ölçütler,
- Bileşik endeksler
- Fiyata dayanan ölçütlerdir

Rose (2005)'un dışa açıklığın ölçülmesinde kullandığı “ticaret payları”, bazı araştırmacılar tarafından “ticaret yoğunluk oranı” olarak da ifade edilmekte ve bu ölçü, ithalat ve ihracat toplamının GSYH'ye bölünmesinden elde edilmektedir. İthalat, ihracat ve GSYİH oranlarının araştırmacılar için kolay ulaşılabilir endeksler olması bu ölçünün açıklık hesaplamalarında kullanımını arttırmaktadır (Saçık, 2008, s. 537). Ticaret yoğunluk oranı araştırmacılar tarafından çok sık kullanılmasına rağmen; bu yöntemin bazı eksiklikleri de mevcuttur. Bu ölçüm yönteminin ilgili ülkenin ticari açıklığının ölçüsü değil; ülkenin küresel bütünleşmesinin bir ölçüsü olduğu düşünülmektedir (David, 2005, s. 16).

Ticaret payları yönteminin eksikliklerinin giderilmesine yönelik Frankel ve Romer (1996) gelir ilişkisi ile ticaret yoğunluğu temelli çalışmalar yapmış ve ülkelerin coğrafik özellik çizelgesi belirleyerek (ülkelerin büyüklükleri, ticari partnerlerin birbirlerine olan uzaklıkları, birbirlerine sınır komşusu olup olmadıkları ve tamamen kara ile çevrili olup olmadıkları gibi) ticari etkinliklerde coğrafik etkenlerin bağlantısını ortaya koymuşlardır.

Ülke özelliklerine göre ayarlanmış ticari akımlar, ticaret politikası ölçülerini şekillendirmek amacıyla gerçekleşen ticari akımların, tahmin edilen serbest ticaret

akımlarından sapmalarından yararlanır. Bu kategoride kullanılan modeller Heckscher-Ohlin teoremine dayanmaktadır. Leamer (1987), 53 ülke bulunan 183 farklı malın ticari akışını tahmin etmek için faktör modeli kurarak, düzeltilmiş ticari yoğunluk oranını açıklık ölçüsü olarak kullanmıştır. Buradaki amaç ülkelerin hiçbir engelin bulunmadığı durumda en yüksek ticaret seviyesi ölçmektir.

TYO^D 'nin düzeltilmiş ticari yoğunluk oranını, N_{ij} 'in İ ülkesindeki j malının gerçekleşen ticari akımını, N*_{ij} 'in model tarafından tahmin edilen ticari akımı ifade ettiği aşağıdaki denklemde N_{ij} ve N*_{ij} 'in arasındaki farkın GSYH'ye bölünmesi ile modelde GSMH'ye ağırlıklandırma yapılmıştır.

$$TYO^D = (\sum_j |N_{ij}| - \sum_j |N^*_{ij}|) / GSMH_i$$

Leamer (1987), kullandığı faktör modeli ile tahmin ettiği ticari akımlar ve gerçekleşen ticaret akımları arasında bulunan farklılığın GSMH'ye oranını oranını düzeltilmiş ticari yoğunluk oranı olarak ifade etmiş ve bu oranı ticari açıklık oranı olarak kullanmıştır.

Rose (2005)'in dışa açıklık faktörlerinden bir diğeri olan ve ticareti kısıtlayan en etkili ve en sık başvurulan araç olarak tarifeler, kısıtlamaların en doğrudan göstergeleri olarak gösterilmektedir. Tarifelerle ilgili olarak ağırlıklandırılmış ortalama tarife oranları, basit tarife oranları, tarife gelirlerinin GSYH'ye oranı tarife gelirlerinin toplam ithalata oranı, efektif koruma oranları, tarifelere konu olan ticaret miktarının toplam ticarete oranı vb. gösterilebilir (Şahin, 2015, s. 459).

Yukarıda gösterilen bu ölçüler ticaret politikasının doğrudan göstergeleri olmakla birlikte, zayıf ticari politikaları da ifade etmektedir. Öncelikle tarifeler hem üreticiyi hem de tüketiciyi farklı olarak etkilemektedirler. Daha sonra ithalat esneklikleri ülkeden ülkeye hatta üründen ürüne değişebilmektedir. Ayrıca gümrük tarifeleri hem aynı ülkede hem de farklı ülkelerdeki farklı etkilere sahip olabilirler. Veri oluşturulduğunda, uygun ağırlıklandırma yöntemi sorunuyla karşılaşmaktadır. Son olarak, gelişmekte olan ülkeler ithalatı farklı engellerle de kısıtlamaktadır (David, 2007, s.19).

Tarife dışı engeller, mal ve hizmetlerin hem fiyatlarını hem de miktarlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen korumacı ticaret politikalarındandır. Tarifelerin

ülkeler tarafından kullanılması dünya ticaretini önemli oranlarda etkilemekte ve ülkelerin kısıtlayıcı politika uygulamalarına neden olabilmektedir. Tarife dışı engellere örnek olarak; gönüllü ihracat kısıtlamaları, ithalat kotaları, sübvansiyon uygulamaları, görünmez engeller vb. gösterilebilir.

Şahin (2015) tarifelerin dışı açıklıkta bir gösterge olarak kullanılmasını eleştirmiş ve tarife dışı engeller ticari yoğunluğun ve açıklığın ölçümünde kullanılmasından ziyade, ticari kısıtlamaların varlığını ortaya koymak açısından daha anlamlı olduğunu ifade etmiştir. Şahin (2015) ayrıca tarife dışı engellere konu olan ticaretin miktarı net bir şekilde ortaya konabilirse, farklı ticari açıklık ölçütlerine ek olarak, tarife dışı engellere konu olan ticaretin toplam dış ticarete oranı ölçüt olarak kullanılabilir olduğunu belirtmiştir.

Dışa açıklığın ölçülmesinde kullanılan bir diğer faktör olan nitel ölçütler, sayısal olarak ifade edilemeyen ve modellerde kukla değişken olarak kullanılabilen ölçütleri ifade etmektedir. Örnek olarak; Sachs-Warner'ın Endeks kriterleri içerisinde yer alan "sosyalist bir ekonomik sistemin bulunması ve ihracatta kamu tekelinin varlığı" (Sachs ve Warner, 1985) nitel ölçüt olarak ifade edilebilir. Dollar ve Kraay ise "Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği" (Dollar ve Kraay, 2001) gölge değişken olarak çalışmalarında kullanmışlardır.

Bileşik endeksler, ticari engellerin, ülkenin yapısal özelliklerinin ve kurumsal düzenlemelerinin değerlendirilmelerine dayalı ölçümler içermektedir. DB endeksi ve Sachs-Warner endeksi bu ölçüm yönteminin örnekleridir. Bu endeksleri kullanarak açıklık ölçümü yapan çalışmaların sayısı oldukça fazladır ve çoğunlukla da tercih edilmektedir. Bunun nedeni açıklığı birçok faktörden etkilenen bir durum olduğunu kabul ederek ölçüm yapmanın açıklığı tek bir ölçü ile ifade etmekten daha iyi olmasıdır (Saçık, 2008, s. 541).

Dışa açıklığın ölçülmesinde son faktör olan fiyata dayanan ölçütler ticaret politikalarının yönünü, yurtiçi fiyatların uluslararası fiyatlarla karşılaştırılması ya da karaborsa döviz kuru primi nedeniyle oluşan fiyat çarpıklıkları ile belirlemeye çalışan yöntem olarak ifade edilmektedir. Fiyata dayanan ölçütlerin, yüksek fiyat seviyesindeki ülkelerin, bir süre sonra yüksek korumacı politikalar uygulayan ülkeler haline geldiğini düşünüldüğü için tarife ve tarife-dışı engellerin etkilerini de barındırdıkları ve akımsal

veri oldukları için yorumlanmalarının daha kolay olduğu düşünülmektedir (David, 2007).

Greenaway ve Nam (1988), 1963-1985 yılları arasında ticaret politikasını 41 ülkenin dışa açıklık oranlarını ölçerek bir ülkeye ait dışa açıklığı dört göstereyle hesaplamaya çalışmışlardır. Bu göstergeler:

- Etkin koruma oranı
- Doğrudan kontroller
- İhracat teşvikleri
- Döviz kuru düzenlemeleri

Greenaway ve Nam (1988) ın dışa açıklık oranlarını ölçmek için kullandığı “etkin koruma oranı”, yüksek koruma oranına sahip ülkelerin dışa açık ticaret politikasına sahip olmadığını açıklayan gösterge olarak belirtilmektedir. Dışa açıklığın ölçülmesinde kullanılan bir diğer gösterge olan “doğrudan kontroller”; ülke ticaretinin önündeki en önemli engeller olarak bilinen kota ve ithalat lisanslarını ifade etmektedir. Dışa açıklığın ölçümünde kullanılan “ihracat teşvikleri” ise ihracat teşviki sağlayan ülkeye karşılık diğer ülkenin bu duruma ani şekilde kendi ihracat teşvikiyle cevap vermesini ve ele alınan ülkeye karşı ithalat kısıtlamasının oluşmasını ifade etmektedir. Dışa açıklığın ölçülmesinde kullanılan son gösterge olan “döviz kuru düzenlemeleri” kurun aşırı değerli hale getirilmesi, o ülkenin ticaret politikası olarak ithal ikameci politikalar izlediği anlamına gelmektedir.

Dışa açıklık endeksi çok çeşitli biçimlerde ölçülmesine rağmen, kullanılan en yaygın ölçüm metodunun ortak bir özelliği vardır. Bu özellik, ele alınan ülkenin GSYH bakımından dış ticaretinin açıklanmasını ele almaktadır. Dışa açıklık endeksinin bu en popüler ve geleneksel ölçüm yöntemi üç aşamada değerlendirilmektedir (Özdil, 2014).

Birinci değerlendirmede ithalatın milli gelir içindeki payını gösteren gösterge, toplam ithalatın (M), GSYH'ye bölünmesiyle elde edilmektedir:

$$M_i/GSYH_i$$

İkinci hesaplama yöntemi, ihracatın milli gelir içindeki payını gösteren gösterge, toplam ihracatın (X), GSYH'ye bölünmesiyle elde edilmektedir:

$$X_i/GSYH_i$$

Üçüncü hesaplama yönteminde ise; dışa açıklık endeksi (TDA) bu iki göstergenin toplanmasıyla yani ihracat ile ithalatın toplamının GSYH'ye bölünmesiyle elde edilmektedir;

$$TDA_i=(X_i+M_i)/GSYH_i$$

Alaca ve Ciccone (2002) ise, geleneksel ölçüm metotlarından farklı olarak dışa açıklığı reel ticaret yoğunluğu üzerinden hesaplamıştır. Alaca ve Ciccone (2002) bu yöntem ile ithalat ve ihracat toplamını, geleneksel yöntemdeki gibi nominal GSYH'ye değil de reel GSYH'ye (rGSYH) oranlamıştır.

$$\text{Reel Dışa Açıklık}=(X+M)/rGSYH$$

Dışa açıklığın hesaplanmasına yönelik literatürde farklı ölçüm metotları da kullanılmaktadır. Bunun yanında dışa açıklığı; ticari dışa açıklık ve finansal dışa açıklık olarak kategorize edip farklı ölçüm metotlarıyla dışa açıklığın açıklandığı çalışmalar mevcuttur (Yıldırım ve Çevik , 2017; Ümit, 2016; Yapraklı, 2007; Korkmaz vd., 2010).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE VE BRICS ÜLKELERİNDE DIŞA AÇILMA SÜRECİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle, Türkiye ekonomisinin dışa açılması için önemli bir adım olan 24 Ocak 1980 kararları baz alınarak 1980 öncesi dönem ve 1980 sonrası dönem olarak ele alınacak, sonrasında da BRICS ülkelerinin dışa açılmalarından bahsedilecek ve en son olarak Türkiye ve BRICS ülkelerinin bazı makroekonomik göstergeleri karşılaştırılacaktır.

2.1. Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılmanın Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ekonomi üzerindeki yıkıcı etkileri kendini ciddi manada hissettirmiştir. Dış ticaret ise ulaştırma alt yapısının ve sermaye birikiminin yetersiz olması, ekonomik bir bütünlüğün olmaması gibi şartlar altında şekillenmiştir. 1930'lu yıllarda gümrük tarifelerinin değiştirilebilir hale gelmesi ile ekonomide bu tarihten itibaren devlet ağırlıklı dış ticaret politikaları uygulanmıştır. 1960 yılı ve onu takip eden yıllarda ithal ikameci politikalar benimsenmiştir. 1970'li yıllarda, küresel ekonomide ortaya çıkan arz şokları, ihracatta büyük bir bölümün ithalata bağlı olduğu Türkiye ekonomisinin dış ticaretini olumsuz etkilemiştir. 1980 yılına gelindiğinde içinde bulunulan döviz dar boğazından kurtulabilmek için Türkiye ekonomisinde önemli değişiklikler yapıldığı görülür. 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları ile ithal ikameci politikalar terk edilerek ihracata dayalı sanayileşme politikaları benimsenmiştir. Bu da dış ticareti daha serbest hale getirmiştir. 1996 yılında Gümrük Birliği'ne üye olunmasıyla Türkiye'nin dış ticaretinin dünya ekonomileriyle entegre olmaya başladığı görülür.

2.1.1. 1980 Öncesi Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılmanın Tarihsel Gelişimi

Kuruluş yılları, devlet müdahalesinin ekonomik yönden kısıtlı olduğu, devletin daha çok fiziki ve kurumsal alt yapı oluşturmaya çalıştığı ve özel girişimciliğe dayalı milli liberal iktisat politikasının izlendiği bir zamandır. Bu dönemde Türkiye, dışa bağımlı ve dışa açık bir ekonomik politika izlemiştir (Şahin, 2014, ss. 43-45). Yeterli ulusal sermaye birikimi olmadığı için Türkiye, yabancı sermayeye ekonomik anlamda

çok ihtiyaç duymuş, bu da dışa açık bir ekonomik politika izlenmesine sebep olmuştur (Uludağ ve Arıcan, 2003, ss. 3-5).

Türkiye ekonomisinde 1923-1929 yılları arasında ithalatın Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GSYİH) oranı ortalama %14,4, ihracatın GSYH'ye oranı ise %10,6'ydı. Bu oranlar Osmanlı Devleti'nde aynı sırayla bakıldığında tahminen 1907 yılında %17 ve %14; 1913 yılında ise %19 ve %15'tir. Oranlardan da görüldüğü gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında ticari dışa açıklıkta göreceli bir azalma olmuştur. Fakat 1923-1929 yıllarında ithalat ve ihracatın milli gelir içerisindeki paylarına sonraki elli yıl içerisinde ulaşılabilmesi, Cumhuriyet tarihinin "dışa açık" bir ekonomiye sahip olduğunu göstermiştir. Korkut Boratav 1923-1929 dönemini "*açık ekonomi koşullarında yeniden inşa*" ifadesiyle tanımlamıştır (Boratav, 2015, ss. 49-50).

1923 yılının Şubat ayında İzmir'de İktisat Kongresi yapılarak yeni devletin hangi ekonomik sistemi takip edeceği tespit edilmeye çalışılmıştır. İktisat Kongresi'nde milliyetçi ve liberal ekonomi politikaları benimsenmiştir. Kongrede; gümrük vergileriyle yerli sanayinin korunması, yabancı sermayenin iç piyasaya zarar vermeyecek şekilde girişinin sağlanması, bir ticaret bankasının ve borsaların kurulması, aşar vergisinin kaldırılması, tütün ekimi ve ticaretinin serbest bırakılması, asgari ücretlerin belediyelerce belirlenmesi, ücretin para olarak ödenmesi, işçilere haftada bir gün tatil verilmesi ve işçilerin kaza, yaşlılık sigortalarının yapılması gibi kararlar alınmıştır. Kongrede alınan bu kararlar, temelinde ulus devlet anlayışını barındıran ve bir takım sosyal önlemler ile zayıf tabakanın korunmasını sağlayacak liberal kapitalist modele uygun içeriklerden oluşmaktadır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 47).

1923-1929 yılları içerisinde tarımla uğraşan kesim kapalı ekonomiden çıkarak pazar için üretim yapmaya başlamıştır. Aşar gibi vergilerin kaldırılmasıyla tarım sektöründe üretim artışı sağlanmıştır. Bu dönemde tarım sektörü büyük bir kitlenin istihdam ve geçim kaynağı olmuştur (Topuz, 2007, ss. 380-389).

1924 yılında ülkenin ihtiyacı olan milli sermayeli bir banka olarak Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Türkiye İş Bankası hem ticari hem sanayi kredisi veren ve doğrudan yatırımlar yapan karma bir banka olma niteliği taşımaktadır. Bankacılık alanında gerçekleşen en önemli gelişme, 30 Haziran 1930 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasında

1929 krizi öncesi yaşanan dış ticaret güçlükleri ve Türk parasının hızlı değer kaybı etkili olmuştur (Koçtürk ve Gölalan , 2010, s. 54).

1929 yılına gelindiğinde dünyanın genelinde görülmeye başlayan Ekonomik Bunalım, kapitalizmin ortaya çıktığı andan itibaren ekonomik sistemlerin yaşadığı en büyük kriz olarak tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılmıştır. Büyük Buhran, etkisini ilk başta para değerindeki düşüş ile hissettirmiş, ardından da ihracat malları fiyatlarında azalmalarla devam etmiştir. İhracattaki gerilemeler dış ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Dış ticaretin sürekli bir şekilde azalması, iç ticareti de negatif yönde etkilemiş, tarım ürünlerinin fiyatlarındaki azalma sanayi ürünlerinin fiyatlarındaki azalmadan çok daha fazla olmuştur. Üretim kapasitesinin kullanım oranı gözle görülür bir biçimde düşmüş, daralan ihracat hacmi ve reel para arzının genişlemesi beraberinde firmaların iflasını getirmiş bu da işsizlik oranlarının artmasına sebep olmuştur (Başkaya, 2004, s. 74). 1930 ile 1931 yılları, iç ekonomiyle ilgili herhangi bir müdahale önleminin uygulamaya konmadığı fakat dış ticaret alanında Büyük Dünya Bunalımı'na karşı bazı önlemlerin alındığı yıllar olmuştur.

1930-1939 döneminin belirleyici iki özelliği korumacılık ve devletçiliktir. 1929 Büyük Buhranından kaynaklanan durgunluğun aşılması için dışa kapalı bir ekonomik yapıya geçilmesi gerekmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük bir kısmında ilk sanayileşme adımları atılmıştır Türkiye'nin deneyimi de aynı yönde olmuştur. 1930 ve 1931 yılları, iç ekonomiye dair önlemlerin alınmadığı, fakat dış ticaretin denetlendiği bir dönemdir. Dönem boyunca, 1938 yılı hariç, dış ticaret fazla vermiştir (Boratav, 2015, ss. 59-75).

Türkiye, 1933 yılından itibaren dış ticaret alanında önemli bir yere sahip olan ülkelerle karşılıklı olarak, gümrük tarifelerinde indirimleri de kapsayan, bazı ikili ticaret anlaşmaları yapmıştır. Bu dönem içinde hükümetin ithal ikamesi doğrultusunda sanayileşme politikasıyla uyum gösteren bir dış ticaret politikası uygulamaya çalıştığı söylenebilir (Tezel, 1994, ss. 167-174).

1939-1945 yıllarına bakıldığında Türkiye'de devletçilik ve savaş ekonomisinin hâkim olduğu görülür (Uludağ ve Arıcan, 2003, s. 14). 1946 yılından sonra dış ticaret azalmıştır. Bu da dış ticaret fazlası vermeye yönelik ithalatı azaltıcı politikalar uygulanmasını beraberinde getirmiştir. İhracat artırılmaya çalışılsa da ulusal paranın

aşırı değerlenmesi ve devletin gelir elde edebilmek için ihracat üzerinden vergi alması, ihracatı azaltmıştır (Bulut, 2006, s. 178). Fakat ithalattaki azalma, ihracattaki azalmadan fazla olduğu için dış ticaret dengesi olumlu yönde etkilenmiştir (Parasız, 1998, s. 65). İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte dış ticaret, ülkedeki iç şartlardan çok uluslararası şartların etkisinde kalmıştır. Bu dönemde Türkiye, Amerika ile arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmiş, Birleşmiş Milletler'e üye olmuş ve 1944 yılında Amerika'da Bretton-Woods Antlaşması'nı kabul ederek önce IMF'ye sonra da DB'ye üye olmuştur. Özellikle bu yıllarda DB tarafından düzenlenen raporda, ülke ekonomisi için makro planın hazırlanması, kalkınmada tarımsal ve hammadde üretimine ağırlık verilmesi ve devletçi politikaların bırakılması gerektiği; yabancı yatırımları artırabilmek için önündeki engellerin kaldırılması gerektiği sunulan öneriler arasında yer almıştır (Avcıoğlu, 1976, s. 561).

Türkiye, DB raporunun da etkisiyle, 7 Eylül 1946 tarihinde yaptığı devalüasyonla dış ticareti daha serbest hale getirmeye çalışmıştır. 1946 yılından itibaren ithalatın önündeki fiyat ve miktarın üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, ithalatta artışa sebep olmuş, bu artış 1953 yılına kadar sürmüştür (Kepenek, 2014, ss. 119-120).

1950 yılından başlayarak dünyada ve Türkiye'de özel yatırımcıyı teşvik etmeye yönelik kararlar alınarak 1960 yılına kadar sürecek ikinci liberal döneme geçilmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 52). 1950-1960 döneminde ekonomi istikrarlı bir büyüme hızına ulaşmış; fakat enflasyon, işsizlik ve dış ödeme zorlukları ile karşı karşıya kalınmıştır. Ödemeler bilançosunda önemli açıklar oluşmuştur. MB'nin döviz rezervleri azalmış, ulusal para yabancı paralar karşısında sürekli değer kaybetmiş, önemli ölçüde istihdam yaratan ve başlangıçta artış sağlanan yabancı yatırımlar ciddi manada azalmıştır (Karabıçak, 2000, s. 54).

Türkiye ekonomisinin 1960-1980 dönemi ithalat yerine yerli üretimle sanayileşmenin bilinçli olarak uygulanması gibi kendine has nitelikler taşımaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2005, s. 144). Ekonomiyi istikrarlı bir çizgiye oturtmak için 30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) nın kurulmasıyla planlı kalkınma dönemi başlamıştır (Yavillioğlu, Delice ve Özsoy, 2010, s. 305). Bu dönemde ithal ikameci politikaların tıkandığı yerlerde tıkanıklıkların giderilmesi ve ihracatın

artırılması için zaman zaman zaman devalüasyona başvurulmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 53).

1960'lı yıllarda dış ticaret rejimi büyük ölçüde, sabit döviz kuru, kambiyo kontrolleri ve kotalarla yürütülmüştür. Kronik dış açıklara dayanan gelişme süreci, 1961 yılında Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) bünyesinde kurulan Türkiye'ye yardım konsorsiyumuyla dış denetime tabii tutulmuştur. 1968'den itibaren dış çevreler, IMF aracılığıyla devalüasyon ve dış ticaret rejiminin liberalleşmesi yönünde etkiye başlamışlardır (Boratav, 2015, ss. 129-130). 1974 yılında meydana gelen petrol fiyatlarındaki ani artışlar ve Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD ve Batı'nın ambargosu neticesinde dış ticarete olumsuzluklar yaşanmaya başlamış, gelişmiş ülkelerden ithal edilen sanayi mallarının fiyatları hızlı bir şekilde artmıştır (Yavillioğlu, Delice ve Özsoy, 2010, s. 306), bu da Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin kötüleşmeye başlamasına sebep olmuştur. 1973-1974 döneminde yaşanan Petrol Kriziyle birlikte ortaya çıkan stagflasyonist dalgalanmalardan kaynaklanan korumacı politikalar uygulanmasıyla iç tüketim sürekli artmıştır. Dünyada yaşanan bu stagflasyonist süreç, Keynesyen iktisat politikalarının yanlış olduğunu ortaya çıkarmış ve sonucunda da dünyada yeni bir dönem olarak küreselleşme başlamıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 54). Küreselleşme akımı, Türkiye ekonomisi için de yeni bir yapılanma sürecini beraberinde getirmiştir.

2.1.2. 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılmanın Gelişimi

1970'li yılların ortasında petrol krizi ve batı ülkelerinde para şişkinliği gibi olumsuz şartlar, dünya ve Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde esnek üretimin daha değerli hale gelmesi ve değişen müşteri talepleri, ülke ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Başbakan Süleyman Demirel, 1979 yılında, Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'dan "*yeni bir ekonomik istikrar programının hazırlanmasını*" istemiştir. Bunun üzerine Türkiye ekonomisinin dış ticaretini artırabilmek ve uluslararası ekonomiyle entegrasyonunu sağlamak için çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin başında enflasyonu kontrol altına almak, dış kaynak açığını kapatmak, istihdamı artırmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek vardır. Bu amaçlar doğrultusunda 24 Ocak 1980 İstikrar Programı uygulamaya konulmuştur. İstikrar Programı ile birlikte ithal ikameci politikaları terk etme kararı

alınmış, yerine ihracata yönelik sanayileşme politikalarında önemli adımlar atılmıştır. Bu karar ile birlikte Türkiye ekonomisi, dünya ekonomisiyle bütünleşmesini başlatmış ve ekonomi dışa açık bir hale getirilmiştir. Dışa açılma, finansal kaynaklar açısından milli ekonomiyi daha rahat hale getirirken dışarıdaki gelişmelere karşı daha hassas hale getirmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006, s. 308). İstikrar Programı ile birlikte iç ve dış piyasalar yavaş yavaş serbestleşmeye başlamış, ihracat ve ithalat daha da kolay hale getirilmiştir.

24 Ocak 1980 İstikrar Programı, Türkiye ekonomisindeki sıkıntılara ve bu sıkıntıların çözümüne dair farklı bir yaklaşım açısının getirildiği, devletin ekonomiye müdahalesinin kısıtlandığı ve dünyadaki büyük ekonomilerde de artış gösteren liberal girişimin avantajlarından yararlanmayı amaçlayan politikaların uygulandığı, kısacası Türkiye ekonomisinin yenilendiği bir programdır (Kılıçbay, 1991, s. 161).

Özellikle 1970’li yılların sonlarına doğru artan ekonomik bunalımın sebep olduğu sıkıntıları gidermek, ekonomide istikrarlı büyümeyi sağlayabilmek, enflasyonu kontrol altına alabilmek ve dünya piyasalarıyla bütünleşebilmek amacıyla “Ekonomik Stabilizasyon Programı” olarak da adlandırılan 24 Ocak Kararları ile Türkiye liberal ekonomi için önemli bir adım atmıştır. Bu kararların ana hatları aşağıdaki gibidir (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016, s. 405):

- %32.7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur sistemine geçilmiştir,
- Devletin ekonomideki etki alanı daraltılmıştır,
- Gübre, enerji ve ulaştırma istisna tutularak sübvansiyonlar kaldırılmıştır,
- Dış ticaret serbest hale getirilmiş, yabancı sermaye yatırımlarını cazip hale getirebilmek için teşvikler oluşturulmuş ve kâr transferi için kolaylık sağlanmıştır,
- Yurtdışı müteahhittik faaliyetleri desteklenmiştir,
- İthalat kademeli bir şekilde liberalize edilmiş; ihracat, vergi iadesi, düşük faizli kredi ile imalatçı ihracatçılara ithal girdide ayrıcalık ve sektörlere göre farklılaşan teşvik sistemi ile destek sağlanmıştır.

Bu İstikrar Programı ile alınan kararlarda amaçlanan hedefler ise aşağıdaki gibi sıralanabilir (Karluk, 2009, ss. 419-420):

- Enflasyonun dizginlenerek aşağı seviyelere çekilmesi,
- Ülkeye döviz girişlerini artırarak, ödeme açığını kapatabilmek,
- Teşvikler yardımıyla ihracatın hızlı bir şekilde artırılması, sanayileşme politikalarının ihracata yönelik olması ve özellikle sanayi ürünlerinde ihracatın artırılması,
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ne ürettikleri ürünlerin fiyatlarını serbest bir şekilde belirleme yetkisinin verilmesiyle kâr edemeyen kuruluşları kâr edebilir hale getirmek ve bu kuruluşların görev zararlarının hazine üzerinden karşılanan kısmında hafifleme sağlamak,
- Faiz oranlarının serbest bırakılması ve bu şekilde âtıl durumda olan yastık altı fonların ticarete kullanılmasını sağlamak,
- Yabancı sermayeyi, çeşitli teşviklerle, Türkiye'de yatırıma çekmek ve bu sayede istihdamda artış sağlamak,
- Fiyat Denetim Komitesi'nin kaldırılmasıyla fiyatların arz talep dengesine göre piyasa tarafından belirlenmesini sağlamak,
- Devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünün kısıtlanması,
- Koordinasyon Kurulu ve Para Kredi Kurulu'nun oluşturulması ile ekonomi yönetiminde ve dış ekonomik ilişkilerde para/kredi politikasının uygulanmasında koordinasyon sağlamak,
- İşsizliği azaltmak için istihdamı artırıcı politikalara ağırlık vermek,
- Vergi reformu yapılarak vergi gelirlerinde artış sağlamak,
- Kamu sektörünün ayrıcalığının azaltılmasını sağlamak,
- Piyasada başarısız olan firmaların iflas ederek piyasadan çekilme zorunluluğuna karşılık, kamu sektöründeki başarısız firmaların devlet desteğiyle ayakta tutulması çelişkisini ortadan kaldırmak,
- MB bünyesinde oluşturulan Destekleme Fiyat İstikrarı Fonu ile tarımsal faaliyetlere gerekli sübvansiyonların sağlanmasıyla üreticilerin ürünlerini oluşabilecek ani fiyat dalgalanmalarına karşı korumak.

24 Ocak 1980 İstikrar Kararlarının kısa dönemdeki sonuçları ise aşağıda verilmiştir (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016, ss. 405-406):

- İhracattaki sanayi mallarının payı, dolayısıyla ihracatta ve ithalatta artışlar meydana gelmiştir. İthalatın hızla artması aynı oranda dış ticaret açığını da artırmıştır
- Yurt dışında çalışan işçilerin ülkeye döviz gönderimi ile turizm ve yabancı sermaye gelirleri artmıştır.
- Ülkeye döviz girişleri artmış, ödemeler dengesindeki açık azalmıştır.
- Enerjiyle alakalı sorunların çözülmesiyle birlikte kapasite kullanım oranları artmıştır.
- Faiz oranlarının artmasıyla banka mevduatlarında da artışlar sağlanmıştır.
- Maaş ve ücretlere yapılan zam enflasyonun altında olduğu için çiftçi ve çalışanların alım güçleri azalmış bu da gelir dağılımında dengesizliğe sebep olmuştur.
- Devlet tarafından tarım ürünlerine yapılan teşvikler enflasyonun altında arttırılmıştır.
- KİT zararlarının kapatılması için, KİT ürünlerine aralıkları uzun olmadan zamlar yapılmıştır.

1980 yılında GSMH gerilemeye başlamış, -%1.1 olan büyüme oranı 1981 yılından sonra pozitif hale gelmiştir. 24 Ocak Kararları ile ihracata yönelik birikim modeli çerçevesinde, karşılaştırmalı üstünlükler yeniden değerlendirilmiş ve tekstil, inşaat ve hafif sanayi, ihracatın öncelikli alanları haline gelmiştir. Olumlu gelişmelere karşın, büyüme istenilen düzeye getirilememiş, işsizlikte artış yaşanmış ve devletin ekonomi içindeki yeri küçültülememiş, gelir dağılımında adaletsizlikler yaşanmış, sosyal dengesizlikler ve dış borç artmış, vergi gelirlerinde de azalma yaşanmıştır. Bütçe gelirlerinde önce düşüş yaşanmış ardından hızla yükseliş gözlemlenmiştir (Karluk, 2009, s. 154). Ayrıca bu dönemde kredi talebinde hızlı artışlar yaşanmış, bankalar kredi talebini karşılayamadıkları için banker adı verilen kişilerin faaliyet alanları genişlemiştir. Faiz oranlarının ve kredi riskinin çok yüksek olması ve kısa sürede nakit hale dönüştürülemez gayrimenkullere yatırımların yapılmasıyla bireyler ödeme

güçlüğüne girmiş ve bu süreç banker krizi ile sonuçlanmıştır. Krizin ardından faizler yeniden MB tarafından belirlenmeye başlamıştır (Önder, 2005, s. 154).

2.1.3. 1996 Gümrük Birliği Anlaşması ile Dünya Ekonomisiyle Entegrasyon

Türkiye'nin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi adına attığı en önemli adım 1996 yılında AB ile imzaladığı Gümrük Birliği Anlaşması olmuştur (Şentürk, 2014, ss. 127-128). Gümrük Birliği dinamik bir süreçten oluşmuştur ve aşamalı olarak 22 yılda gerçekleşmiştir. Gümrük Birliği'ne ilk adım, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) na üyelik başvurusu ilk olarak 31 Temmuz 1959 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'dır. Bu anlaşmayla Türkiye ve AET arasındaki ekonomik engeller kaldırılarak karşılıklı fayda sağlanması amaçlanmıştır. Gümrük Birliği üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar (Antalya AB Bilgi Merkezi, 2010, s. 2):

- Hazırlık (1964 başlangıç ve 1970 katma protokol ile son bulmuştur),
- Geçiş (1973-1995),
- Nihai Aşama (1996) dır.

1973 yılında AB ve Türkiye arasında gümrük vergilerinin kaldırılması yönünde Ek Protokol yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Türkiye'nin Gümrük Birliği uygulamasını 22 yıl gibi bir sürede tamamlaması tahmin edilmiştir. Gümrük Birliği Kararı 1995 yılında kabul edilmiş ve Türkiye AB sanayi malları üzerindeki gümrük vergilerini kaldırmıştır. 1 Ocak 1996 yılında Karar yürürlüğe girmiştir. Bu adımla birlikte Türkiye ekonomik entegrasyon adına önemli bir ilerleme kaydetmiştir. AB'nin üye olmayan bir ülke ile kurduğu ilk önemli ve işlevsel Gümrük Birliği örneğidir. Türkiye bu anlaşmayla, tarım ürünlerinin sanayi bileşenleri ile sanayi ürünlerinin büyük bir kısmı için AB'nin Ortak Dış Tarifelerini (ODT) kabul etmiştir. Aynı zamanda Gümrük Birliği, AB ve Türkiye arasındaki ticaret ve yatırımın artmasını desteklemiş ve Türkiye'de üretkenlik kazancını özendirmiştir (www.avrupa.info).

Tablo 1'de "AB ülkelerinin Türkiye'nin temel ticaret ortağı" olduğu, rakamlarda net bir şekilde görülmektedir (Utkulu, 2005, s. 28). Bu durum, ülkelerin geçmişteki ilişkileri, ulaşımındaki rahatlıkları ve kültürel yapıları gibi birçok etkenle bir arada düşünülerek ancak açıklanabilmektedir (Ağır ve Metin , 2016, s. 11).

Tablo 1. Türkiye Ekonomisinin Dış Ticareti İçerisinde AB'nin Payı

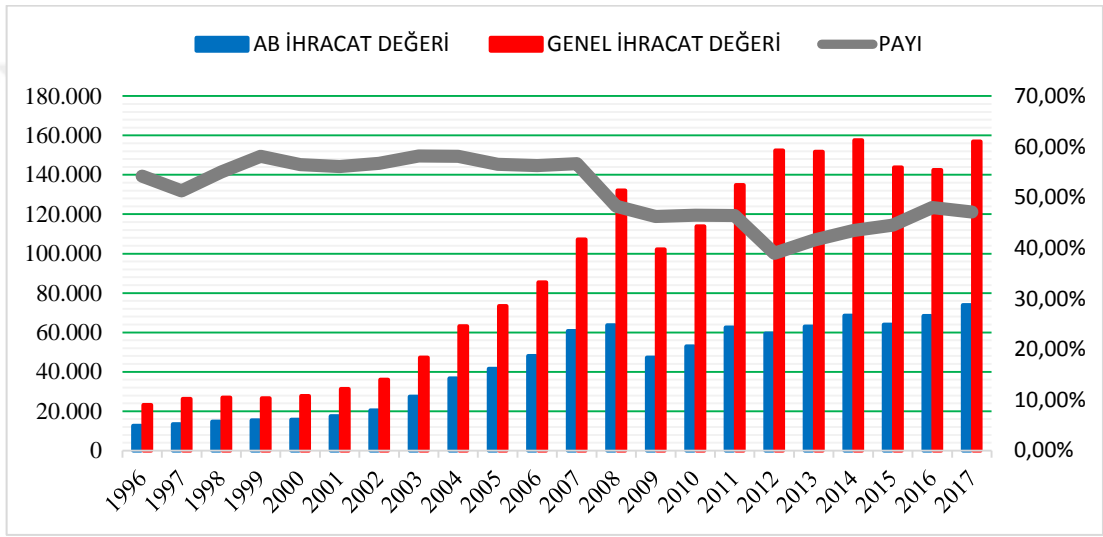
Yıllar	İhracat			İthalat		
	AB'ye İhracat (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İhracatı Değeri (Milyon \$)	AB'nin Türkiye'nin İhracatındaki Payı (%)	AB'den İthalat (Milyon \$)	Türkiye'nin Toplam İthalatı (Milyon \$)	AB'nin Türkiye'nin İthalatındaki Payı (%)
1995	12.232	21.636	51.2	18.033	35.709	47.2
1996	12.590	23.224	54.21	24.349	43.627	55.81
1997	13.471	26.261	51.30	26.128	48.559	53.81
1998	14.837	26.974	55.00	25.297	45.921	55.09
1999	15.454	26.587	58.13	22.538	40.671	55.42
2000	15.688	27.775	56.48	28.552	54.503	52.39
2001	17.576	31.334	56.09	19.841	41.399	47.93
2002	20.458	36.059	56.73	25.698	51.554	49.85
2003	27.479	47.253	58.15	35.157	69.340	50.70
2004	36.699	63.167	58.10	48.131	97.540	49.34
2005	41.533	73.476	56.53	52.781	116.774	45.20
2006	48.149	85.535	56.29	59.448	139.576	42.59
2007	60.754	107.272	56.64	68.472	170.063	40.26
2008	63.719	132.027	48.26	74.513	201.964	36.89
2009	47.228	102.143	46.24	56.616	140.928	40.17
2010	52.934	113.883	46.48	72.391	185.544	39.02
2011	62.589	134.907	46.39	91.439	240.842	37.97
2012	59.398	152.462	38.96	87.657	236.545	37.06
2013	63.034	151.803	41.52	92.445	251.661	36.73
2014	68.514	157.610	43.47	88.784	242.177	36.66
2015	63.998	143.839	44.49	78.700	207.234	37.98
2016	68.366	142.530	47.97	77.501	198.618	39.02
2017	73.906	156.993	47.08	85.205	233.800	36.44

Kaynak: TÜİK

Tablo 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin AB ülkeleriyle yaptığı dış ticaret rakamları incelendiğinde, AB'ye ticaretinin Gümrük Birliği Anlaşmasından sonra arttığı görülmektedir. Tablo 1'de 1995-2017 yılları arasında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmindeki artışlar Gümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı etkisinin olduğunu göstermektedir. 1995 yılında AB'ye yapılan ihracat 12 milyar dolar iken aynı yıl ithalat 18 milyar dolar civarındadır. Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret rakamları hemen hemen her yıl artmıştır. Özellikle 2001 krizinden sonraki yıllarda 2008 yılına kadar hem ihracat hem de ithalat rakamları hızlı bir şekilde artmıştır. 2008 kriziyle Türkiye'nin AB ile yaptığı dış ticaretinde dönem dönem düşüşler yaşansa da krizin etkisi geçtikten sonra

bu durum değişmiştir. Örneğin 2008 küresel krizinde Türkiye'nin toplam dış ticareti önemli oranda daralmış ve 2009 yılında AB'ye yapılan ihracat 63 milyar dolardan 47 milyar dolara, ithalat 74 milyar dolardan 56 milyar dolara gerilemiştir. 2017 yılında ise AB'ye ihracat 73 milyar dolar, ithalat 85 milyar dolar civarında gerçekteşmiştir. Gümrük Birliği'nden sonra Türkiye'nin AB'ye ihracatına göre ithalatı daha yavaş artmıştır. Bu da Türkiye'nin AB ülkelerine karşı rekabet gücünün arttığını göstermektedir. Bu durum Grafik 1 ve Grafik 2'de daha net görölmektedir.

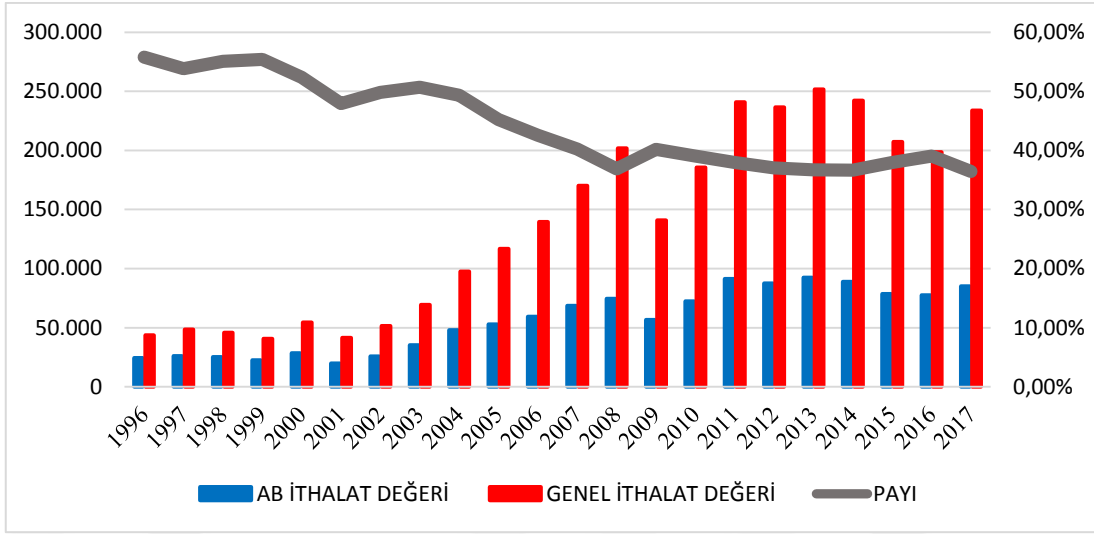
Grafik 1. Türkiye Ekonomisinin İhracatında AB'nin Payı

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Grafik 1'de Türkiye'nin genel ihracatı, AB ihracatı ve AB'nin Türkiye ihracatındaki payı gösterilmiştir. Grafik 1'de göröleceği üzere Türkiye'nin AB'ye ihracatı Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonra küresel kriz dışındaki yıllarda genel olarak artış göstermiştir. Grafik 2'de ise Türkiye'nin AB'den ithalatı yer almaktadır. 1996 yılında AB'nin Türkiye ithalatındaki payı %55 iken 2017 yılına gelindiğinde bu pay %36'ya gerilemiştir.

Grafik 2. Türkiye Ekonomisinin İthalatında AB'nin Payı

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Türkiye’de küreselleşme çabaları, özellikle İkinci Dünya Savaş’ı sonrasında hız kazanmıştır. Türkiye; IMF, IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), OECC (Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı) ve NATO (Kuzey Atlantik Paktı) gibi uluslararası kuruluşlara katılarak dışa açılma yolunda önemli adımlar atmıştır.

2.1.4. Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrasında Dış Ticaretinde Gelişmeler

Küresel ekonomide 1960’lı ve 1970’li yıllarla beraber, ithal ikameci büyüme yerini ihracata dayalı büyümeye bırakmıştır. Fakat Türkiye’de, 1980 kararları ile birlikte ihracata dayalı sanayileşme ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte özel sektörün başı çektiği, dış ekonomiyle rekabet edilebilir, ithalatın liberalleşmesini destekleyen, yabancı yatırımları teşvik edici politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ticari serbestleşmenin en temel amacı ise gelişen sanayi ile birlikte ekonomik büyümenin hızlanması ve istihdam düzeyinin artırılmasıdır (Egeli, 2001, s. 153). Bu kararlar Türkiye ekonomisinde ilerleyen yıllarda ihracat ve ithalatta artışlar yaşanmasını sağlamıştır. Türkiye’nin 1980 yılında ihracatı 3.5 milyar dolarken 1985’de 10.6 milyar dolar, 1990’da 20.1 milyar dolar, 1995 yılında 33.7 milyar dolara çıkmıştır. İthalat değerleri ise 1980 yılında 8.2 milyar dolar, 1985’de 12.7 milyar dolar, 1990’da 26.4 milyar dolar, 1995 yılında ise 41.2 milyar dolar olmuştur (The World Bank Data, 2019).

Tablo 2. Türkiye'nin 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)

Dış Ticaret	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	114.652	53.091	61.561	-8.470
2001	98.921	53.222	45.699	7.523
2002	113.159	58.321	54.838	3.483
2003	142.195	69.359	72.836	-3.477
2004	194.781	92.090	102.691	-10.601
2005	227.828	105.386	122.442	-17.056
2006	266.027	119.615	146.412	-26.797
2007	319.567	143.399	176.168	-32.769
2008	381.451	174.469	206.982	-32.513
2009	296.098	145.518	150.580	-5.062
2010	354.296	157.844	196.452	-38.608
2011	438.430	185.339	253.091	-67.752
2012	456.614	206.848	249.766	-42.918
2013	478.619	211.715	266.904	-55.189
2014	480.303	222.003	258.300	-36.297
2015	423.878	200.727	223.151	-22.424
2016	404.356	189.717	214.639	-24.922
2017	461.059	211.408	249.651	-38.243

Kaynak: The World Bank Data, 2019

2000 yılına gelindiğinde, Arjantin ve Latin Amerika'da o zamana dek yaşanan en şiddetli krizlerden biri görülmüş ve bu kriz uluslararası piyasalarda bozulmalara sebep olmuştur. Piyasalardaki bozulmalardan Türkiye ekonomisi de etkilenmiştir. "Yabancı sermaye"ye ihtiyacı olan Türkiye'den yatırımların geri çekilmesi, döviz talebindeki ani yükselme, MB'nin net dış varlıklarındaki daralmadan kaynaklı TL likiditesinin daralması, ulusal piyasada finansal krize sebep olmuştur (Fırat, 2009, s. 510). Karaçor'a (2006) göre Türkiye'deki krizin temel nedeni "bilgi çağına" yetişememiş olmasıdır. Çünkü küreselleşme için çok önemli olan "finans olgusu" bilginin iyi bir seviyede kullanılmasını gerektirmektedir. Bunu yakalayamayanlar krizden uzaklaşabilmek için gerekli olan değişimi gerçekleştirememektedirler. Türkiye'de 2000 yılının Kasım ayında başlayan kriz öncelikle kendini bankacılık sektöründe göstermiş daha sonra da 2001 yılının Şubat ayında döviz krizine dönüşmüştür (Karaçor, 2006, ss. 386-388).

Krizin etkileri Tablo 2'de de görülmektedir. Tablo 2'de Türkiye'nin 2000-2017 döneminde dış ticaret verileri bulunmaktadır. 2001 yılında yaşanan kriz ile birlikte Türkiye ekonomisinde büyük kayıplar yaşanmıştır. 2000 yılında 114 milyar dolar olan dış ticaret hacmi, 2001 yılında 98 milyar dolara gerilemiştir. 2008 küresel kriz patlak

verene kadar ihracat ve ithalatta sürekli bir artış yaşanmıştır. Küresel krizden sonraki yıl ise dış ticaret hacmi 381 milyar dolardan 296 milyar dolara düşmüştür. 2017 yılına gelindiğinde ithalat 249 milyar dolar ve ihracat 211 milyar dolar olmuştur. 2000 yılından 2017 yılına kadar olan süreçte dış ticaret hacmi 114 milyardan 461 milyar dolara artış göstermiştir.

2.2. BRICS Ülkelerinde Dışa Açılma

Uluslararası yatırım bankası Goldman Sachs'da o dönemki Yönetim Kurulu Başkanı O'Neill, 2001 yılında yayımladığı raporda 2050 yılına kadar BRICS'in küresel ekonomide çok önemli bir yere sahip olacağı, yeni bir bloklaşma olacağı ve şu an Gelişmiş-7 (G7) olarak anılan dünyanın gelişmiş ülkelerini geçeceğini belirtmiştir (O'Neill, 2001). "*Building Better Global Economic BRICs*" adını taşıyan raporda, BRIC terimi Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in baş harflerinin sıralaması ile oluşmuş ve aynı zamanda İngilizcede tuğla anlamı taşıyan "bric" kelimesine gönderme yapılmıştır. Dünyada "Yükselen Ekonomiler", "Yükselen Piyasalar", "Gelişmekte Olan Ülkeler" isimleriyle sıkça gündeme gelmeye başlamıştır (Akgemci, 2011, s. 3).

Ekonomik gelişmeleriyle birçok ülkenin performans olarak üzerine çıkan ve dikkatleri üzerlerine çekmeye başlayan BRICS ülkelerinin ortak özellikleri; genç ve artan nüfusa sahip olmaları, gelişmiş alt yapıya sahip olmaları, 1990 yılından başlayarak hizmet ve üretim sektörü yoğunlukta olmak üzere yabancı yatırımları daha fazla çekebilmeleri, emeğin ucuz olması ve bundan dolayı da üretim maliyetlerinin düşük olması sayesinde büyümelerini artıracabilecek uygun ortamı oluşturabilmeleridir. Bunların yanında ihracatlarını, milli gelirlerini ve döviz rezervlerini hızlı bir şekilde yükseltebilmeleri ve ekonomik krizlerden daha düşük oranda etkilenen ülkeler olmalarıdır (Ağır ve Yıldırım, 2015, s. 39).

2006 yılının sonbaharında BM Genel Kurulu'nda yapılan zirveden önce Rusya, Brezilya, Çin ve Hindistan Dışişleri Bakanları'nın görüşmeleri sonunda BRIC'in temeli atılmıştır. BRICS terimi ile Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın ekonomileri kastedilmektedir. İlk toplantıları 2008 yılında Toyako-Hokkaido Sekizler Grubu (G8) zirvesinden hemen önce yine Japonya'nın Sapporo şehrinde yapılmıştır. Yapılan bu toplantıdan sonra BRIC ülke yetkilileri küresel manada önemli olan konuları

görüşmek için yılda bir defa bir araya gelmeye başlamışlardır. Dört ülkenin dışişleri bakanları arasında ilk bağımsız zirve, 2009 yılının Haziran ayında Yekaterinburg'da yapılmıştır. Bu toplantının amacı BRIC hükümetlerinin küresel ekonomide ve politikada söz sahibi olabilmelerinin sağlanmasıdır. 2011 yılında Çin'de yapılacak üçüncü zirveye Güney Afrika Cumhuriyeti de davet edilmiştir. Güney Afrika'nın bu daveti kabul etmesiyle BRICS tamamlanmıştır. Bu dönemden sonra BRICS ülkelerinin bakan düzeyindeki yetkilileri uluslararası ilişkiler, ekonomi, finans, ticaret, sağlık ve tarım ile ilgili toplantılar yapmak için bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu toplantılarda bilim, teknik, ulusal güvenlik ve rekabet ile ilgili gelişmeleri ve istatistiksel bilgileri de resmi seviyede tartışılmaktadır (www.brics.utoronto).

Çokuluslu bir ABD Yatırım Bankası olan Goldman Sachs'tan, Jim O'Neill, yükselen piyasa ekonomilerindeki yatırım olanaklarına vurgu yapmak için "BRICS" kavramını ilk kez kullanarak literatüre kazandırmıştır. BRICS devletleri finansal içerikler dışında, gelişme, birlik, küresel yönetim, barış, güvenlik, iklim değişikliği ve enerji gibi konuları da gündemlerine almışlardır (www.brics.utoronto).

2016'nın Temmuz ayında, Brezilya'da yapılan BRICS zirve toplantısında, ABD ve Avrupa'da etkinliğini devam ettiren IMF ve DB merkezli süregelen duruma karşı, BRICS ülkelerinde ihtiyaç duyulan fonları sağlayabilmek amacıyla, başlangıç sermayesi olarak 100 milyar doları ile "Acil Durum Rezervi Düzenlemesi" (CRA) ve BM'nin bütün üyelerine açık "Yeni Kalkınma Bankası" (NDB) kurulmasının temelleri atılmıştır (Shahrokhi vd., 2017).

Çin'in Fucien eyaleti, Şiamın kentinde 3-5 Eylül 2017 yılında "Daha Parlak Gelecek İçin Daha Güçlü Ortaklık" ana konusuyla bir araya gelen BRICS zirvesi, 80'den fazla ülkeden yaklaşık bin kadar gazeteciyi ardından getirecek kadar ilgi toplamıştır. BRICS ilk toplandığından bu yana, üye ülkelerin küresel ekonomideki payları %12'den %23'e çıkmıştır. Aynı zamanda dünyanın en kalabalık ülkelerini bir araya getiren BRICS, Çin başta olmak üzere diğer üye ülkelerin iş dünyasından 500 civarında firma ve bin kadar temsilcinin katılımıyla yapılmıştır (tr.sputniknews.com).

BRICS ülkeleri bir bütün olarak değil de ülke bazında ekonomik yapıları incelendiğinde dünyada (Akçay ve Erataş, 2012, ss. 5-6):

- Brezilya'nın tarım bölümünde hızla gelişen mal piyasası ile,
- Rusya'nın enerji sektörü ile,
- Hindistan'ın hizmet sektöründe; kalifiye işgücüne sahip olması, enformatik teknolojilerinde ileri olması ile,
- Ucuz işgücü yönünden avantajlı olan Çin'in ise üretimde küresel ekonomide en hızlı büyüme kaydeden ülke olması ile öne çıkmaktadırlar.
- 2010 yılında BRIC içerisine dâhil edilen Güney Afrika'da çelik endüstrisi ile ön plana çıkmıştır. Dünyada çelik üretiminde 25 üreticinin içerisinde bulunmaktadır.

BRICS ülkelerinin ekonomik yapıları farklı da olsa birbirini tamamlayıcı nitelikte oldukları sonucuna varılmıştır (Akçay ve Erataş, 2012, s. 6). Aşağıda BRICS ülkelerinin dışa açılma süreçleri incelenecektir.

2.2.1. Brezilya Ekonomisi

Güney Amerika'daki en güçlü ekonomiye sahip olan Brezilya, Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki en büyük sanayi merkezidir. Aynı zamanda ürün çeşitliliği açısından da en geniş yelpazeye sahip olan ülke konumundadır. Dünya çapında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünler; tarım ürünleri (kahve, kakao, soya, şeker kamışı, pirinç, mısır, portakal, pamuk, buğday, tütün), canlı hayvan ürünleri (et, tavuk eti), ağaç ürünleri (kâğıt, kâğıt hamuru), deri ve ayakkabı ile mineral ve metal ürünlerinde (demir-çelik ve alüminyum) şeklinde sıralanabilir. İhracatı en yüksek olan 20 ülke arasında yer alan Brezilya; Çin, Rusya ve Hindistan gibi potansiyeli yüksek ülkelere biri olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında ekonomik ve siyasi krizler atlatan Brezilya dünya ekonomisi içindeki büyük ekonomiler arasında sayıldığı bugünkü noktaya, 1990'larda makroekonomik alanda belirlediği sağlam stratejilerle ulaşmıştır (Ağır ve Yıldırım, 2015, s. 42).

Dünya nüfusunda ve yüzölçümü olarak beşinci sırada yer alan Brezilya'nın 2017 yılı itibariyle nüfusu yaklaşık 209.3 milyondur. Uzun yıllar boyunca Portekiz sömürgesi olarak yaşamış ve 1960'lı yıllarda ithal ikameci sanayi politikaları uygulamış ve ham madde ihraç etmiştir. Bağımsızlığını kazanmasıyla sahip olduğu doğal kaynaklar ve işgücü ile beraber, 1990'lı yıllarda başlayan değişim ile gelişim çabası içerisine girmiş

ve dışa dönük sanayileşme politikalarını benimsemiştir. Yeni dış ticaret politikaları ile ithal mallarındaki engeller kaldırılmıştır. 1990'larda küresel bütüne uyum sağlamış, rekabetçi, inovasyonlara açık ve güçlü bir ekonomi haline ulaşmıştır (Özsoylu ve Algan, 2001, s. 19).

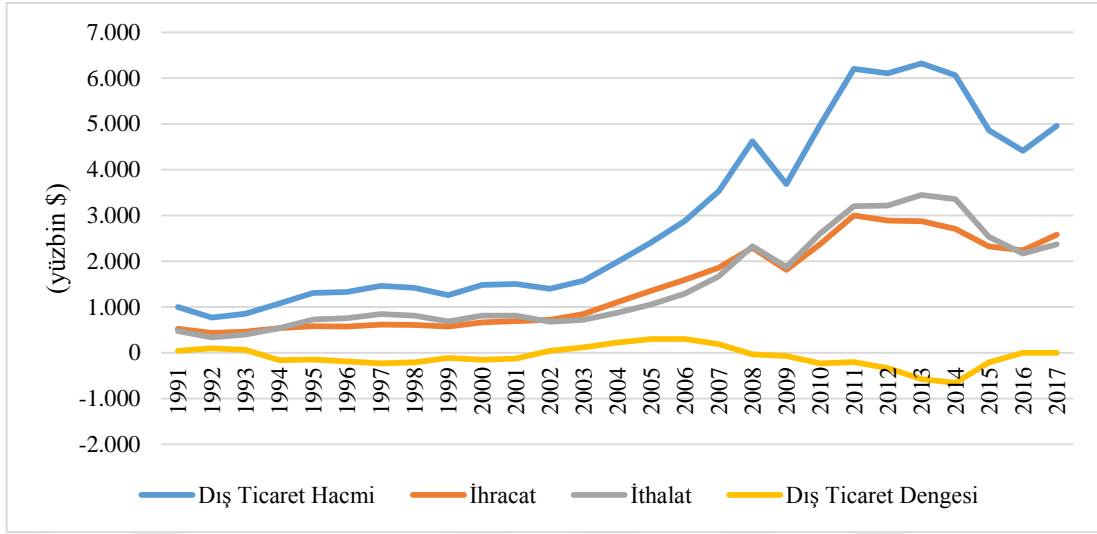
Tablo 3. Brezilya'nın 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)

Yıllar	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	148.385	66.774	81.611	-14.836
2001	150.673	69.203	81.470	-12.266
2002	140.290	72.286	68.004	4.281
2003	157.113	84.757	72.356	12.401
2004	198.640	110.743	87.897	22.846
2005	241.513	135.918	105.595	30.323
2006	288.447	159.215	129.232	29.983
2007	353.358	186.198	167.160	19.038
2008	462.239	229.512	232.727	-3.215
2009	368.510	180.894	187.616	-6.722
2010	497.380	237.193	260.187	-22.994
2011	620.082	299.977	320.105	-20.128
2012	610.511	288.502	322.009	-33.506
2013	632.094	287.591	344.503	-56.912
2014	606.271	270.452	335.819	-65.367
2015	485.762	232.489	253.273	-20.784
2016	440.859	224.152	216.707	7.445
2017	495.782	258.327	237.455	20.872

Kaynak: The World Bank Data, 2019

Tablo 3'te yer alan verilerde Brezilya'nın dış ticaret hacminin genel olarak artış gösterdiği görülmektedir. 2008 yılında yaşanan küresel kriz, dış ticaret hacminde %20'lik bir daralmaya sebep olmuştur. Küresel krizin olumsuz etkileri Grafik 3'te net bir şekilde görülmektedir. İhracatına bakıldığında, 2008 yılı dışında, giderek artmıştır. İhracatındaki bu artışa ihraç mallarını çeşitlendirmesi, geleneksel pazarının dışında dışa açılarak elde etmiştir. Özellikle Amerika kıtası ve AB'nin yanında Afrika, Orta Doğu ve Körfez, Doğu Avrupa ve Asya pazarlarına olan ihracatını ciddi oranda artırmıştır (DEİK, 2015, s. 4). Ülkenin 2017 yılı toplam ihracatı 258 milyar dolar, İthalatı ise 237.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 3. Brezilya'nın Dış Ticaret Verileri

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Brezilya'nın ihracat yaptığı başlıca ülkeler; Çin, ABD, Arjantin, Hollanda, Almanya ve Japonya'dır. İhracat yaptığı başlıca ürünler; soya, demir cevherleri, ham petrol, şeker, tavuk eti, soya küspesi, kahve, odun hamuru, mısır, uçaklar, dondurulmuş sığır eti, binek otomobil, alüminyum oksit, demir-çelik ürünleri, altın, kara taşıtlarının aksam ve parçaları, tütün, meyve ve sebze sularıdır (İşbitiren, 2018, s. 28).

Brezilya'nın ithalat yaptığı başlıca ülkeler; ABD, Çin, Almanya, Arjantin ve Güney Kore'dir. İthal ettiği başlıca ürünler; petrol yağları, ham petrol ve doğal gaz, kara taşıtları aksam ve parçaları, binek otomobiller, mobil telefonlar, ilaçlar, haşarat öldürücü, dezenfekte ediciler, elektronik devreler, serum ve aşılar, turbojetler, turbopropeller ve diğer gaz türbinleri, gübreler, kamyon, kamyonet, kimyasallar ve taşkömürüdür (İşbitiren, 2018, ss. 29-30).

2.2.2. Rusya Ekonomisi

SSCB'nin 1991 yılında resmi olarak dağılmasıyla küresel ekonomide yeni şekillenmeler başlamıştır. Önceki yıllarda çok güçlü olan SSCB, küreselleşmenin karşısında duramamış ve adaleti sağlayamaz duruma gelmiştir. Hâkimiyeti altındaki cumhuriyetler yavaş yavaş bağımsızlıklarını almıştır. SSCB'nin dağılmasıyla 15 yeni bağımsız cumhuriyet ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de Doğu Avrupa'da yer alan

Rusya Federasyonu olup 1992 yılından itibaren serbest ekonomiye dair köklü düzenlemeleri kabul etmiştir (Bulut, 2014, ss. 7-13).

Dünyanın en büyük yüzölçümüne ve doğal kaynaklarına sahip olan Rusya, ciddi boyutlara ulaşmış nüfus problemleriyle karşı karşıyadır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden yıllarda nüfusun 4 milyon kadarı ülkeden gitmiştir. Ülkede 1991 yılında 148,6 milyon kişi varken nüfus, 2000 yılında 146,5 milyon, 2006 yılında 143 milyon kişiye düşmüştür. 2000-2006 yılları arasında nüfus oranında yıllık %0,5 azalma olmuştur (KFA, 2018, ss. 6-7).

Yapmış olduğu ticari anlaşmalar ve üyesi olduğu uluslararası birliklerin katkılarıyla ekonomisini güçlendirmeye devam eden, son dönemde dış politika alanında etkinliğini de sürekli artıran Rusya, petrol ve doğalgaz ihracatı bakımından dünyadaki önde gelen ülkelerden birisidir. Rusya, füze sistemleri başta olmak üzere büyük meblağlara varan silah satışıyla belli bir ekonomik güce ulaşmıştır. Rusya, Suudi Arabistan'dan sonra dünyadaki ikinci büyük petrol üreticisi ve dünya kömür rezervlerinin yarısına da sahip olmasından dolayı dünyanın önemli ekonomik gücüne sahip olan ülkelerden birisidir. Rusya piyasa ekonomisinde işleyiş hız kazandırmaya çalışırken, bir taraftan da korumacı bir ekonomi stratejisi takip etmektedir (Ağır ve Yıldırım, 2015, s. 43).

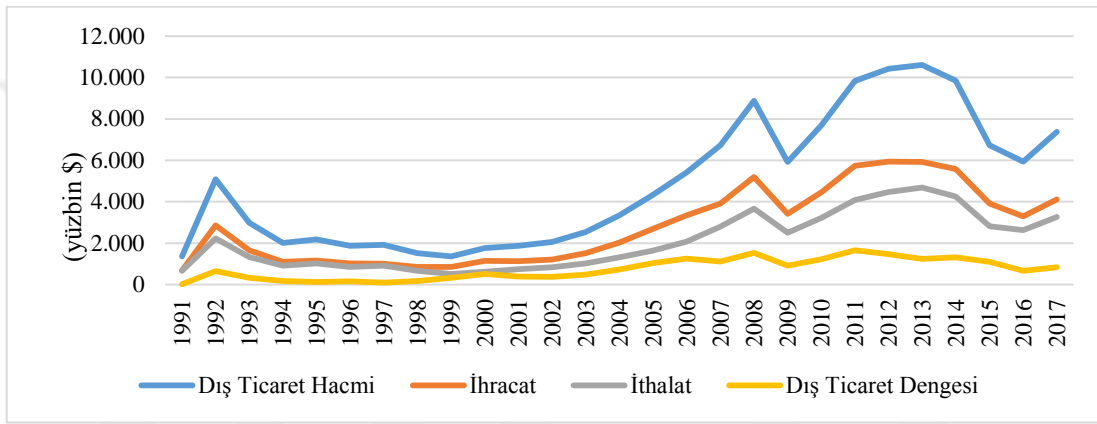
Tablo 4. Rusya'nın 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)

Yıllar	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	176.846	114.429	62.417	52.012
2001	187.366	113.116	74.250	38.866
2002	206.057	121.649	84.408	37.241
2003	254.456	151.697	102.759	48.938
2004	334.407	203.415	130.992	72.423
2005	433.298	268.957	164.341	104.616
2006	541.822	333.908	207.914	125.994
2007	672.027	392.044	279.983	112.061
2008	886.600	520.003	366.597	153.406
2009	592.187	341.583	250.604	90.979
2010	767.879	445.513	322.366	123.147
2011	982.767	573.991	408.776	165.215
2012	1.041.241	594.193	447.048	147.145
2013	1.061.120	592.497	468.623	123.874
2014	984.345	558.283	426.062	132.221
2015	672.940	391.450	281.490	109.960
2016	593.869	330.161	263.708	66.453
2017	737.145	410.780	326.365	84.415

Kaynak: The World Bank Data, 2019

1991-1998 döneminde Rusya Federasyonu'nun ekonomisi, ekonomik krizler ve yeni yapılanmadan dolayı durağan bir seyir izlemiştir. Fakat 1998'den sonraki yıllarda istikrarlı bir büyüme sürecine girilmiştir. Dış Ticaretine bakıldığında 1992 yılının başında ekonominin liberalleşmesinin etkisiyle ihracat ve ithalatta ciddi artışlar yaşanmıştır. Rus Rublesinin 2000 yılı ve sonrasında değerlenmeye başlaması ve petrol ihracından elde edilen gelir artışının da etkisiyle iç talebin etkisiyle ithalat artmıştır (KFA, 2018, s. 22). İthalattaki bu artış Tablo 4'te görülmektedir.

Grafik 4. Rusya'nın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Tüm dünyada etkisini gösteren 2008 krizi olumsuz etkilerini, takip eden bir sonraki yılda, ihracatta %34 ve ithalatta %31 azalmaya sebep olarak göstermiştir. Krizin olumsuz etkilerinden 2010 yılında çıkılmaya başlanmasıyla 2011 yılının ihracatı ve ithalatı bir önceki döneme göre %28 ve %26 artış göstermiştir. 2015 yılına gelindiğinde ihracat ve ithalatta ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüş Grafik 4'te net bir şekilde görülmektedir. Ülkenin dış ticaret hacmi 593 milyar dolara gerilemiştir. 2017 yılında toplam ihracatı 410 milyar dolar ve toplam ithalatı 326 milyar dolar olarak gerçekleştirmiş ve önceki döneme göre dış ticaret hacmi %24 artmıştır.

Rusya'nın ihracat pazarları arasında Hollanda, Çin, Almanya, Belarus, Türkiye, İtalya ve Kore Cumhuriyeti bulunmaktadır. En fazla ürün ithal ettiği ülkeler Çin, Almanya, ABD, Belarus, Fransa, İtalya ve Japonya'dır (KFA, 2018, ss. 24-25).

2.2.3. Hindistan Ekonomisi

Güney Asya'da yer alan Hindistan'ın güneyinde Hint Okyanusu, Batısında Pakistan, kuzeyinde Çin, Bhutan ve Nepal, doğusunda ise Bangladeş ve Myanmar ile sınırı vardır. Yüzölçümü olarak dünyada 7. ve toplam nüfusuyla da 2. sırada yer almaktadır. 1947 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmıştır (Savaş, 2018, s. 2).

1980'e kadar dışa kapalı bir ekonomik yapıya sahipken, 1991 yılında geleceğe dönük, ticari şeffaflığı ön planda tutan kapsamlı reformlar programının ilk adımı atılmıştır. Böylelikle devlet müdahalesi ekonomide giderek azalırken serbest Pazar ekonomisine doğru bir değişim başlamış ve aynı zamanda özel sektör ekonomide daha aktif hale gelmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda başlayan bu değişimler, 1990'lı yıllarda daha da hız kazanmıştır. 2009 yılında seçimlerde, serbest ekonomiyi destekleyen bir hükümetin kurulmasıyla yabancı yatırımcılar için güven ortamı sağlanmıştır. Bunun yanında, Hindistan hızlı ekonomik büyüme yakalarken bir yandan da dış borç rakamlarında ve cari işlemler açığında yükselmelerle karşı karşıya kalmıştır. Yükselen refahın eşit olarak dağıtılamaması, büyümenin getirmiş olduğu bir başka problemdir; kırsal alanlarda yaşayanlar bu ekonomik gelişmelerden yeterli düzeyde faydalanamamaktadır (Yıldırım, 2010, s. 45).

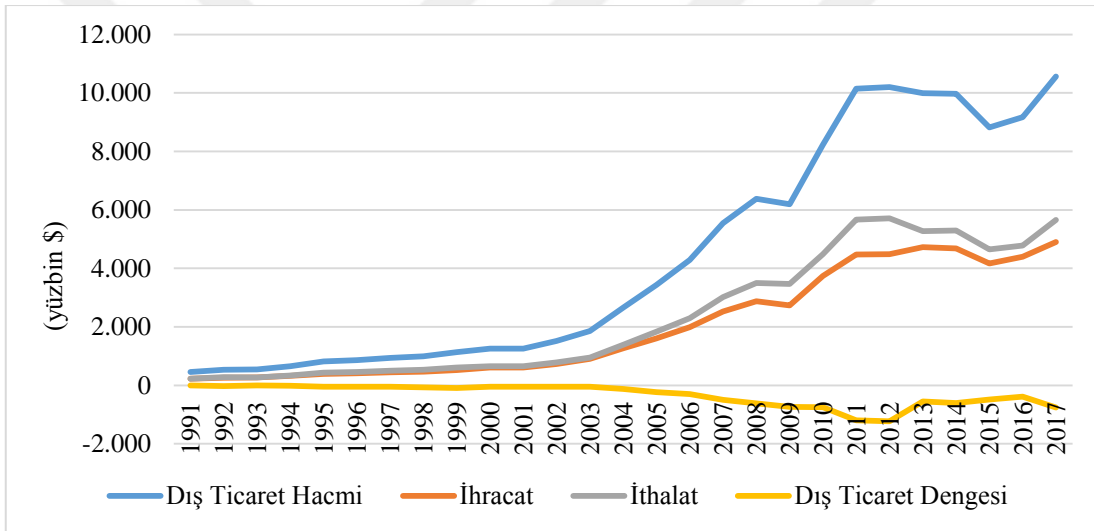
Tablo 5. Hindistan'ın 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)

Dış Ticaret	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	125.668	60.697	64.971	-4.274
2001	125.847	60.782	65.065	-4.283
2002	151.548	73.234	78.314	-5.080
2003	185.416	90.568	94.848	-4.280
2004	265.253	126.271	138.982	-12.711
2005	343.663	160.359	183.304	-22.945
2006	428.793	199.379	229.414	-30.035
2007	554.416	252.324	302.092	-49.768
2008	638.144	288.042	350.102	-62.060
2009	619.299	272.937	346.362	-73.425
2010	823.154	374.237	448.917	-74.680
2011	1.014.050	447.383	566.667	-119.284
2012	1.019.706	448.400	571.306	-122.906
2013	999.735	472.180	527.555	-55.375
2014	997.585	468.346	529.239	-60.893
2015	881.882	416.786	465.096	-48.310
2016	917.632	439.265	478.367	-39.102
2017	1.055.673	490.079	565.594	-75.515

Kaynak: The World Bank Data, 2019

1991 yılında serbest ekonomi adına atılan önemli adımlar dış ticaret hacmi üzerinde pozitif bir etkiye sebep olmuştur. 1991-1995 yılına kadar Hindistan'ın dış ticaret hacmi %79 olup 1995 yılında DTÖ'ye girişinden sonra ticaret hacminde artışlar yaşanmıştır. 2008 küresel krizinden dolayı, bir sonraki yılda %2 azalmıştır bu durum Tablo 5'te görülmektedir. 2009 yılından sonra siyasi istikrarın da sağlanmasıyla 2013 yılına kadar artış gösteren dış ticaret hacmi, 2012 yılında o döneme kadarki zirveyi görmüştür. Bu yükseliş %63 olmuştur. Son dönemde %8 azalma olmasına rağmen, 2017 yılında %15 artmıştır. Grafik 5'te Hindistan'ın dış ticaretinde ki artış ve azalışlar net bir şekilde görülmektedir.

Grafik 5. Hindistan'ın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Hindistan'ın ihracat yaptığı başlıca ülkeler; ABD, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Hong Kong, Çin, Birleşik Krallık, Singapur ve Almanya'dır. İthalat yaptığı başlıca ülkeler; Çin, ABD, BAE, Suudi Arabistan, İsviçre, Güney Kore ile Endonezya'dır. Başlıca İhracat ettiği ürünler; İşlenmiş petrol ürünleri, elmas, ilaçlar, mücevheratlar, pirinç, otomobiller, ham altın, sığır eti ve otomotiv aksam ve parçalarıdır. Başlıca ithal ettiği ürünler; ham petrol, altın, elmas, elektronik cihazlar, taş kömürüdür (Savaş, 2018, s. 9).

2.2.4. Çin Ekonomisi

Asya kıtasının doğusunda yer alan Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın en kalabalık ülkesidir. 2017 yılı toplam nüfusu 1.38 milyardır. 1978-1996 yıllarındaki Mao'dan sonra yerine geçen Deng Xiaoping ile yapılan ekonomik reformlarla beraber Çin ekonomisi de dışa açılmayı başlatmıştır (Çeştepe, 2012, s. 46). Böylelikle Çin ekonomisinde “reform ve dışa açıklık” politikasının izlenmesiyle ekonomi daha canlanmış ve hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Birçok alanda dönüşümler yaşanmış ve bu dönüşümlerden en çok emek piyasalarının etkilendiği görülmüştür (Gökten, 2013, s. 30).

Bu dönemde dış ticaret “Dış Ticaret Kurumları” ile devamlı kontrol altında tutulmuş ve ihracattan elde edilen gelirler ithalatı desteklemede kullanılmıştır. 1979 yılından itibaren ülkenin dış ticaretinde sürekli bir artış olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda uygulanan ticari reformlarla dış ticareti hız kazanmıştır (Çeştepe, 2012, s. 47).

11 Aralık 2001 tarihinde DTÖ'ye katılımıyla birlikte Çin ekonomisi küresel ekonomiyle tam olarak entegre olmaya başlamış ve Çin yeni bir büyüme sürecine girmiştir. Açık kapı politikası ile sahip olduğu işgücü kapasitesi ile imalat sanayisinde yabancı yatırımları kolaylaştırıp özendirici bazı değişiklikler yapmaya başlayan Çin, işgücünü; emek yoğun sanayiden, teknoloji yoğun sanayiye geçme aşamasında olan ülkelere arz etmeye karar vermiştir. Böylelikle imalat sanayini yabancı yatırımlara sağladığı avantajlarla ülkesine getirip dışarıdan mübayaaya ettiği hammaddeyi fazla olan işçi sayısı ile ucuza üreterek ihraç etmeyi hedeflemiştir. Uygulamaya konan bu karardan birkaç yıl sonra Hong Kong imalat sanayinin %80'i güney Çin'e aktarılmıştır. Böylece Çin'in ihracat temelli ekonomisinin yapısı sayesinde hem dış ticaret hem de yabancı yatırımlar artmıştır. İhracat temelli yeni ekonomik yapı Çin halkına yeni istihdam olanakları da sağlamıştır. DTÖ'ye üyeliğinden sonra dışa açılma hızı artan Çin, bu yönde birçok düzenlemeyi oturtmuş ve gümrük vergilerinde ciddi indirimler yapmıştır. 2004 yılında da bazı yasal değişiklikler ile ekonomide özel sektöre yönelik olumlu değişimler yapılmıştır (Öz, 2006, ss. 5-6).

Çin ekonomisi 2002 yılından itibaren istikrarlı büyüme oranıyla dikkatleri çekmektedir. Fakat hızlı büyümeden kaynaklı yapısal problemler çıkmasından endişe duyulmuş ve bazı önlemler alınmıştır. Çin Başbakanı Wen Jiabao 2004 yılının Nisan

ayında Çin ekonomisini rahatlatmak açısından tedbirler alınacağını bildirmiştir. Bu açıklamadan sonra da sıkı maliye politikaları benimsemiştir. Bu önlemler olumlu bir şekilde geri dönüş yapmış ve tekrar istikrarlı büyüme hızını yakalanmıştır. Çin ekonomisindeki büyümenin fazla olmasının altındaki nedenlere bakıldığında; “*bol ve ucuz emek, tasarruflar ve yatırımlar, toplam faktör verimliliğindeki artış, doğal kaynaklar, döviz kuru rejimi, dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar, DTÖ’ye üye olması*” şeklinde sıralanabilir (Gündal, 2015, s. 60).

Tablo 6. Çin’in 2000-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)

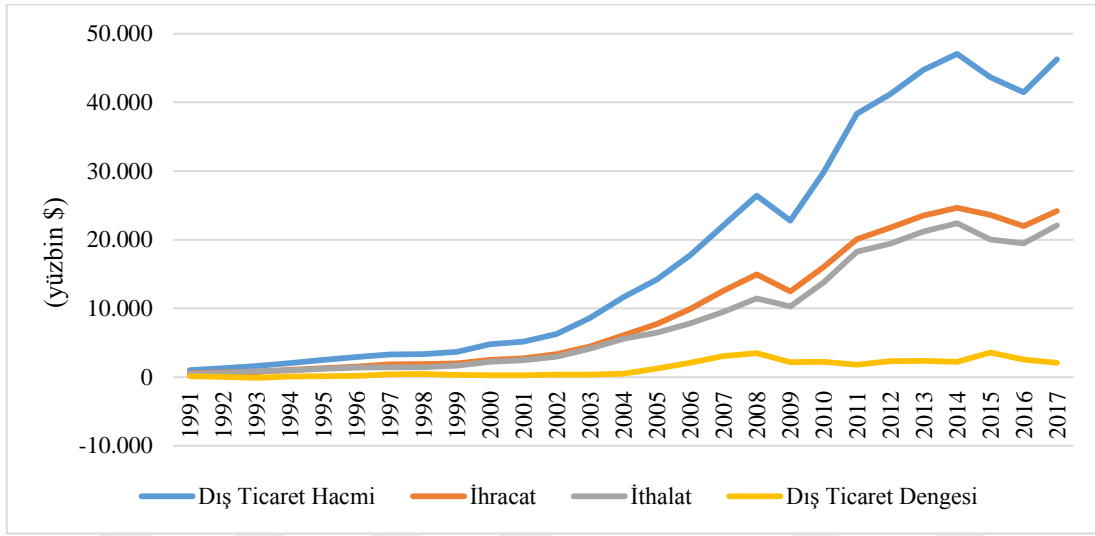
Dış Ticaret	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	477.398	253.092	224.306	28.786
2001	516.033	272.060	243.973	28.087
2002	628.621	333.002	295.619	37.383
2003	860.095	447.958	412.137	35.821
2004	1.163.538	607.356	556.182	51.174
2005	1.422.051	773.339	648.712	124.627
2006	1.774.543	991.731	782.812	208.919
2007	2.206.068	1.257.052	949.016	308.036
2008	2.641.801	1.495.317	1.146.484	348.833
2009	2.279.316	1.249.723	1.029.593	220.130
2010	2.982.550	1.602.475	1.380.075	222.400
2011	3.831.698	2.006.296	1.825.402	180.894
2012	4.118.295	2.175.080	1.943.215	231.865
2013	4.473.626	2.354.248	2.119.378	234.870
2014	4.704.127	2.462.839	2.241.288	221.551
2015	4.365.349	2.362.092	2.003.257	358.835
2016	4.144.451	2.199.967	1.944.484	255.483
2017	4.626.265	2.417.848	2.208.417	209.431

Kaynak: The World Bank Data, 2019

Çin DTÖ’ye girmeden önce; 1991 yılında toplam ihracatı 55 milyar dolar ve ithalatı 43 milyar dolar, 1994 yılında toplam ihracatı 104 milyar dolar ve ithalatı 97 milyar dolar, 1997 yılında toplam ihracatı 187 milyar dolar ve ithalatı 144 milyar dolar, 2000 yılı toplam ihracat ve ithalat değerleri sırasıyla, 253 milyar dolar ve 224 milyar dolardır. Dış ticareti 1993 yılı dışında 2017 yılına kadar sürekli fazla verdiği Tablo 6’da görülmektedir. Özellikle 2004 yılında alınan önlemlerin de etkisiyle Çin ekonomisi, sonraki yıllarda hızlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir. 2005 yılında 773 milyar dolarlık ihracat ve 648 milyar dolarlık ithalat yapan Çin, dünya ekonomisinde üçüncü

sırada yer almıştır. Dış ticaret fazlası, 2005 yılında 124 milyar dolardır. Özellikle DTÖ'ye girdikten sonraki yıllarda dış ticaretinde hızlı bir artış yaşanmaya başlamıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, 2017 yılında yaklaşık 2.4 milyar dolar ihracat ve 2.2 milyar dolarlık ithalat değeri ile 4.6 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmine sahiptir. Bu durum Grafik 6'da net bir şekilde görülmektedir.

Grafik 6. Çin'in 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Çin Halk Cumhuriyeti'nin başlıca ithalat yaptığı ülkeler; Güney Kore, Japonya, Tayvan, ABD, Almanya yer almaktadır. İthal ettiği başlıca 10 ürün aşağıdaki gibidir (TETSİAD, 2013, s. 7):

Ham petrol, Elektronik entegre devreler, demir cevherleri ve konsantreleri, diğer yerlerde belirtilmeyen ürünler, sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler, otomobil, telli telefon- telgraf için elektrikli cihazlar, şerbetçi otu kozalakları, otomatik bilgi işlem makineleri, üniteleri, petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar.

Çin Halk Cumhuriyeti'ne en fazla ihracat yapan ülkeler ABD, Hong Kong, Japonya, Güney Kore ve Almanya'dır. İhraç ettiği başlıca 10 ürün aşağıda yer almaktadır (TETSİAD, 2013, s. 5):

Otomatik bilgi işlem makineleri ve üniteleri, telli telefon -telgraf için elektrikli cihazlar, elektronik entegre devreler, sıvı kristalli tertibat lazerler ve diğer optik cihazlar, yolcu gemileri, gezinti gemileri, yük gemileri ve mavnalar, yazı, hesap, muhasebe, bilgi işlem, büro için diğer makine ve cihazların aksamı, televizyon alıcıları, video monitörleri ve projektörler, diotlar, transistörler vb. yarı iletkenler, piezo elektrik kristaller, diğer mobilyalar vb. aksam, parçaları, deri kösele vb. den seyahat eşyası.

2.2.5. Güney Afrika Ekonomisi

Liberal ekonomiye sahip olan Güney Afrika, gelişmekte olan ülkeler içerisinde yer almaktadır. Uzun yıllar sıkı ithalat politikaları uygulanan ülke ekonomisinin dünya ile entegre olması 1994 yılında demokratik yapıya geçmesi ile birlikte olmuştur (DEİK, 2018, s. 4). 1994 yılından beri Sosyalist ve Liberal ekonomik politikalar arasında kalan Güney Afrika Cumhuriyeti, önemli reformlarla birlikte bir oluşum içerisine girmiştir. İlk sırada Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı (RDP) ve sonraları ise 1996 yılında yürürlüğe giren Büyüme, İstihdam ve Yeniden Bölüşüm Programı (GEAR) ile Neo-liberal politikalar tatbik edilmiştir. Özelleştirmenin ön safta tutulduğu planda, sabit döviz kuru oranı, düşük gümrük tarifeleri, kamu ve özel yatırımların artırılması, hızlı ihracat büyümesi yer almaktadır. Gümrük tarifelerini IMF, DB ve DTÖ'nün önerdiği oranlardan da fazla düşürerek hiper-liberal hale gelmiştir. Fakat diğer taraftan sert emek piyasası düzenlemelerine sahip olan Güney Afrika kendine özel bir yapısal uyum programı oluşturmuştur (Çelik, 2004, ss. 243-244). Ülkede uygulanan doğru para ve maliye politikaları sayesinde ülke ekonomisi her geçen yıl istikrarlı büyümeye devam etmiştir. Afrika kıtasında gelişmişlik seviyesinde en güçlü ekonomi olan Güney Afrika, sanayi ve madencilik dayalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Sahra altı Afrika bölgesinin toplam GSYH'nin yaklaşık %50'sini gerçekleştirmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

Aynı zamanda Güney Afrika, Afrika kıtasında yabancı yatırımları en fazla çeken ülke durumundadır. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Güney Afrika'nın kredi notunu artırsalar da ülkedeki ciddi boyutlara ulaşan işsizlik sorunu aşılamamıştır. Küresel ekonomide gelir dağılımının en adaletsiz olduğu ülkelerden birisidir. Nüfus artış hızı giderek düşürülmüş olsa da çevre ülkelerden iş ve yerleşim için sürekli göç alırken nitelikli nüfusunu ise gelişmiş ülkelere göç vermektedir. Ülkede özellikle

nitelikli orta kademe ve yönetici eksikliği yaşanmaktadır. Nüfusun küçük bir kesimi kalitesi yüksek ürün tercih ederken, büyük bir bölümü ise yoksulluk sınırlarında yaşamaktadır (DEİK, 2018, s. 4).

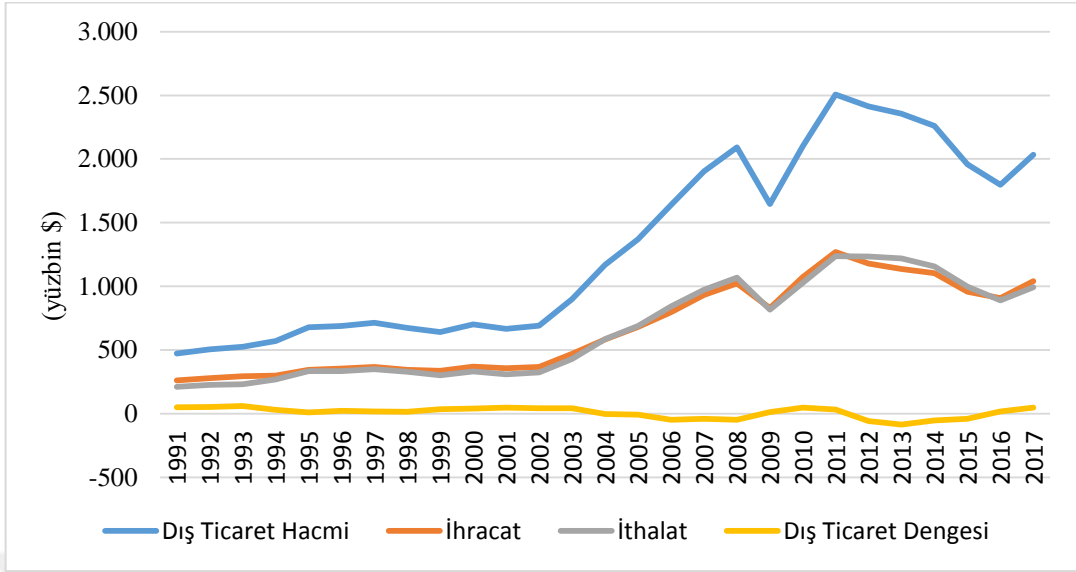
Tablo 7. Güney Afrika'nın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri (Milyon \$)

Yıllar	Dış Ticaret Hacmi	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	70.141	37.034	33.107	3.927
2001	66.639	35.720	30.919	4.801
2002	69.175	36.785	32.390	4.395
2003	90.084	47.117	42.967	4.150
2004	116.936	58.303	58.633	-330
2005	136.949	68.145	68.804	-659
2006	163.839	79.569	84.270	-4.701
2007	190.433	93.220	97.213	-3.993
2008	209.196	102.272	106.924	-4.652
2009	164.711	82.958	81.753	1.205
2010	210.125	107.392	102.733	4.659
2011	250.596	126.985	123.611	3.374
2012	241.364	117.805	123.559	-5.754
2013	235.656	113.611	122.045	-8.434
2014	226.102	110.424	115.678	-5.254
2015	195.728	95.818	99.910	-4.092
2016	179.794	90.806	88.988	1.818
2017	203.290	104.032	99.258	4.774

Kaynak: The World Bank Data, 2019

1991-2004 dönemi yıllık veriler incelendiğinde Güney Afrika, 2004 yılına kadar dış ticaret fazlası vermiştir. 2004 yılından itibaren ise dış ticaret açığı vermeye başladığı Tablo 7'de görülmektedir. Fakat bu durum 2016 yılına geldiğinde tersine dönmüştür. Ülke 2016 ve 2017 yıllarında dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Tüm dünyayı etkileyen 2008 krizinin Güney Afrika ekonomisine etkileri Grafik 7'de çok daha açık bir şekilde görülmektedir. 2008 yılında ihracat 102 milyar dolar iken, 2009 yılında 82 milyar dolara gerilemiştir. İthalat oranı 2008 yılında 106 milyar dolar iken, 2009 yılında 81 milyar dolara gerilemiştir.

Grafik 7. Güney Afrika'nın 1991-2017 Dönemine Ait Dış Ticaret Verileri

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Güney Afrika'nın ithalat yaptığı başlıca ülkeler; Çin ve Almanya'dır. 2017 yılı verilerine göre Türkiye, Güney Afrika'nın genel ithalat yaptığı ülkeler arasında 32. sırada yer almaktadır. Ülkenin ithal ettiği başlıca ürünler; petrol ve ürünleri, makinalar, elektrikli makine, motorlu kara taşıtları ve bunların parçalarıdır. Güney Afrika'nın ihracat yaptığı ülkeler; Asya, Afrika ve Avrupa ülkeleridir. İhracat yaptığı başlıca ürünler; kıymetli taşlar, yolcu taşımak için motorlu araçlar, metal cevherler, demir-çelik ve makinalardır (DEİK, 2018, ss. 9-11).

2.3. Türkiye-BRICS Ülkelerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması

Türkiye ve BRICS ülkelerine ait GSYH, büyüme oranları, dışa açıklık oranları ve işsizlik oranları bu başlık altında yer almaktadır. Bunlara bakılarak ülkelerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Bir ülkenin ekonomik açıdan büyüklüğünü değerlendirmek amacıyla kullanılan GSYH, bir ülkenin belli bir zaman içerisinde gerçekleştirdiği tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade etmektedir. Türkiye -BRICS ülkelerinin 1991-2017 yıllarına ait nominal GSYH'leri Tablo 8'de görülmektedir.

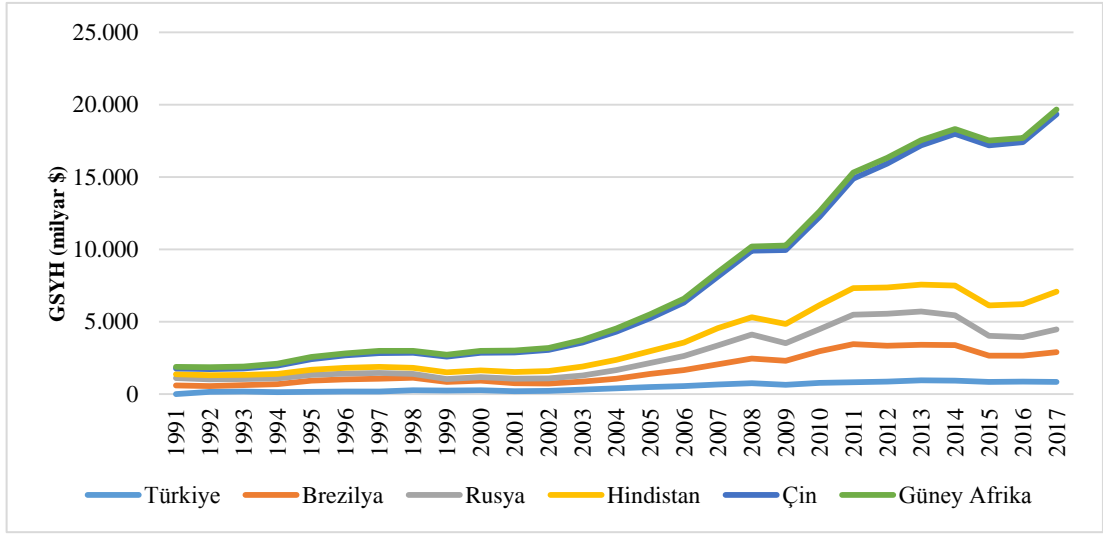
Tablo 8. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya GSYH'si (Milyar \$)

Yıllar	Türkiye	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	Güney Afrika	Dünya
2000	272	655	259	462	1.211	136	33.597
2001	200	559	306	478	1.339	121	33.401
2002	238	507	345	508	1.470	115	34.686
2003	311	558	430	599	1.660	175	38.926
2004	404	669	591	699	1.955	228	43.844
2005	501	891	764	808	2.285	257	47.487
2006	552	1.107	989	920	2.752	271	51.446
2007	675	1.397	1.299	1.201	3.552	299	57.953
2008	764	1.695	1.660	1.186	4.598	286	63.574
2009	644	1.667	1.222	1.323	5.109	295	60.267
2010	771	2.208	1.524	1.656	6.100	375	65.965
2011	832	2.616	2.051	1.823	7.572	416	73.316
2012	873	2.465	2.210	1.827	8.560	396	74.993
2013	950	2.472	2.297	1.856	9.607	366	77.098
2014	934	2.455	2.063	2.039	10.482	350	79.188
2015	859	1.802	1.368	2.102	11.064	317	74.916
2016	863	1.793	1.284	2.274	11.190	295	75.997
2017	851	2.055	1.577	2.600	12.237	348	80.737

Kaynak: The World Bank Data, 2019

Hindistan, 2010 yılında yaklaşık 1.56 trilyon ABD doları olarak kaydedilen GSYH'si ile AB, ABD, Çin ve Japonya'nın ardından dünyada 5. ekonomi olmuştur. Hindistan ekonomisi 1990'ların başından itibaren uygulanmaya başlanan ekonomideki liberalizasyon politikalarının neticesinde son on yılda ortalama %7'nin üzerinde büyüme kaydetmiş ve bu dönemde yoksulluk %10 azalmıştır. Son 4-5 yılda büyüme oranları %10'lara yaklaşmıştır.

Grafik 8. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve GSYH'si (milyar \$)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Küresel ekonomi 2007 yılından sonra giderek daralmaya başlamıştır. Bu durum çalışmada incelenen 1991-2017 dönemi içerisinde 2008 yılında bir kırılma olduğu Grafik 8'de daha iyi görülmektedir. Bu kırılmanın en önemli nedeni ekonomik büyüklüğüyle dünya ekonomisine yön veren Amerikan ekonomisinde, emlak piyasasında 2007 yılının ortalarında görülmeye başlayan Mortgage Krizidir. Tüm dünyaya yayılan bu kriz özellikle makroekonomik ve sosyokültürel göstergeleri çok olumsuz etkilemiştir. Gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarında ciddi gerilemelere sebep olmuştur. Aynı zamanda küresel ekonomide, büyümeyi durdurmuş, işsizliği artırmış ve dış ticareti negatif yönde etkilemiştir (Yıldırım, 2010, s. 47).

Ekonominin büyüme hızı reel GSYH'nin artış hızıdır. Bir dönemin GSYH'si ile bir önceki dönemdeki arasındaki oransal fark GSYH'nin büyüme hızını, GSYH'deki artış oranı (yüzdesi) da ekonomik büyümeyi gösterir.

Tablo 9. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya Ekonomisinde Büyüme Oranı (%)

Yıllar ve Ülkeler	Türkiye	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	Güney Afrika	Dünya
2000	6,64	4,11	32,56	2,08	10,72	-0,19	4,38
2001	-5,96	1,38	18,05	3,63	10,57	-10,82	1,91
2002	6,43	3,05	12,55	6,07	9,79	-4,81	2,15
2003	5,60	1,13	24,69	18,01	12,90	51,41	2,90
2004	9,64	5,76	37,33	16,69	17,77	30,62	4,44
2005	9,00	3,19	29,27	15,60	16,90	12,55	3,83
2006	7,10	3,95	29,56	13,77	20,39	5,48	4,30
2007	5,03	6,06	31,29	30,51	29,07	10,01	4,22
2008	0,84	5,09	27,78	-1,17	29,44	-3,99	1,81
2009	-4,70	-0,12	-26,38	11,54	11,12	3,52	-1,73
2010	8,48	7,54	24,72	25,12	19,38	26,27	4,31
2011	11,11	3,98	34,54	10,04	24,12	11,07	3,18
2012	4,78	1,93	7,73	0,25	13,04	-4,92	2,50
2013	8,49	3,01	3,93	1,59	12,22	-7,44	2,61
2014	5,16	0,50	-10,16	9,82	9,10	-4,34	2,85
2015	6,08	-3,54	-33,69	3,10	5,55	-9,45	2,85
2016	3,18	-3,46	-6,11	8,17	1,14	-6,91	2,50
2017	7,41	0,97	22,79	14,21	9,35	18,14	3,15

Kaynak: The World Bank, 2019

1991 yılında en düşük büyüme oranına Hindistan sahipken, en yüksek büyüme oranına ise Güney Afrika'da sahiptir. Tablo 9'da 2000 yılına bakıldığında, en yüksek büyüme oranı Rusya, en düşük büyüme ise Güney Afrika'da gerçekleşmiştir. Küresel krizin etkileri 2008-2009 yıllarında büyüme oranlarında kendini göstermektedir. 2009 yılında Türkiye, Brezilya, Rusya ülkeleri büyümemiş aksine küçülmüştür. BRICS ülkeleri içinde küresel krizden en çok etkilenen ülkenin Rusya olduğu Tablo 9'da 2009 yılı verilerine bakıldığında göze çarpmaktadır. 2007 yılında hızlı bir büyüme kaydeden Rusya, bu büyümesinin önemli bir bölümünü petrol ve doğalgaz ilk sırada olmak üzere hammadde fiyatlarındaki ani yükselme ile sağlamıştı. Hammadde fiyatlarının krizden dolayı beklenmedik bir şekilde düşmesi Rusya'yı olumsuz etkilemiştir (Öz, 2006, s. 1). Aynı şekilde dünya ekonomisinde de büyüme olmamış aksine geriye gidilmiştir.

Hızla küreselleşen dünyada, ABD'nin egemenliğinin hissedildiği dünya düzeninde güç dengelerini değiştirecek bir alternatif olarak ortaya çıkan BRICS ülkeleri, tüm dünyada etkilerinin hızla hissedildiği krizlerde dahi büyümeyi sürdürebilmiştir (Hacıevliyagil, 2015, s. 89). Etkisinin tüm dünyada şiddetli bir şekilde

hissedildiği krize rağmen BRICS ülkeleri içerisinde Çin ve Hindistan ekonomileri sırasıyla, %11.54 ve %11.12 oranında büyümeye devam etmiştir. BRICS ülkeleri içerisinde Çin ve Hindistan'ın fazla olan işgünün yanında 1980 yılından sonraki 30 yıllık süredeki büyüme performansı dünyadaki en büyük gelişmekte olan ülke ekonomileri durumuna geldiği söylenebilir. Rusya ve Brezilya ise zengin doğal kaynaklara sahip olmaları, milli gelirlerinin yüksek olmasını sağlamış ve bu da dünyanın büyük ekonomileri arasına girmelerini sağlamıştır (Öz, 2006. ss. 2-3).

Tablo 10. Türkiye ve BRICS Ülkeleri Dışa Açıklık Oranları (%)

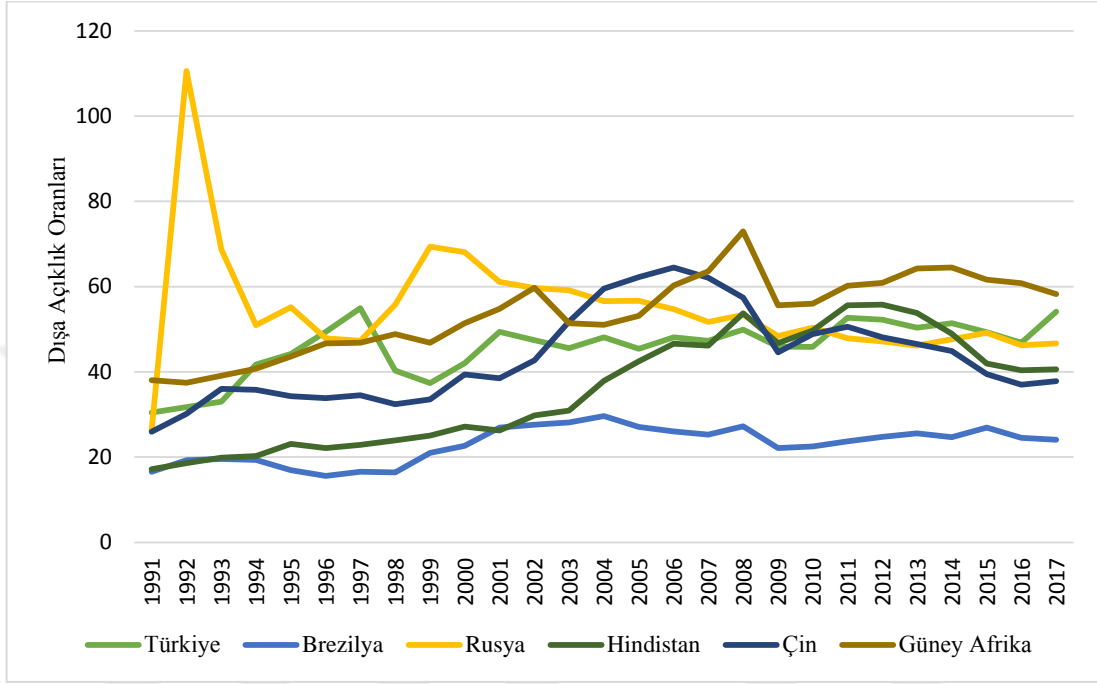
Yıllar ve Ülkeler	Türkiye	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	Güney Afrika
2000	42.00	22.63	68.09	27.19	39.41	51.43
2001	49.39	26.93	61.11	26.27	38.52	54.80
2002	47.46	27.61	59.64	29.82	42.74	59.76
2003	45.60	28.14	59.12	30.92	51.80	51.40
2004	48.11	29.67	56.58	37.91	59.50	51.07
2005	45.43	27.08	56.71	42.48	62.20	53.14
2006	48.15	26.04	54.73	46.59	64.47	60.31
2007	47.28	25.29	51.70	46.15	62.10	63.60
2008	49.90	27.25	53.38	53.76	57.45	72.94
2009	45.93	22.10	48.43	46.77	44.60	55.65
2010	45.89	22.51	50.35	49.68	48.88	55.98
2011	52.66	23.70	47.90	55.62	50.59	60.17
2012	52.24	24.76	47.10	55.79	48.10	60.90
2013	50.35	25.56	46.19	53.84	46.56	64.27
2014	51.41	24.68	47.69	48.92	44.87	64.48
2015	49.29	26.95	49.17	41.94	39.45	61.63
2016	46.81	24.57	46.22	40.34	37.03	60.79
2017	54.14	24.11	46.72	40.59	37.80	58.27

Kaynak: The World Bank Data, 2019

Dış ticaret hacminin GSYH içindeki payına, dışa açıklık oranı denilmektedir. Bir ülkenin dışa açılmasının temel nedeni; dış ticaretin artırılması, artan ihracat kanalıyla büyümenin artırılması, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi, ulusal paranın konvertibilitesi ile işgücünün ülkeler arasında serbest dolaşımının sağlamasıdır (Çelebi, 1991, s. 24). 2000 yılı dışa açıklığı en az olan ülkenin Güney Afrika ve en yüksek olan ülkenin Rusya olduğu Tablo 10'da görülmektedir. Güney Afrika'nın 2000 yılından

itibaren AB ile arasında Serbest Ticaret Anlaşmasını (STA) imzalaması dışa açıklığın artmasında önemli bir etkidir. Bu durum Grafik 9’da daha net görülmektedir.

Grafik 9. Türkiye ve BRICS Ülkeleri Dışa Açıklık Oranları (%)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

İktisadi olarak işsizlik, bir ekonomide cari ücretlerde çalışmak isteyip de iş bulamayan işgücünün olmasıdır. Herhangi bir alanda iş aramayan kişiler işsiz kategorisinde yer almaz. İşsizlik oranı ise toplam işsizlerin, işgücüne oranlanması ile elde edilir.

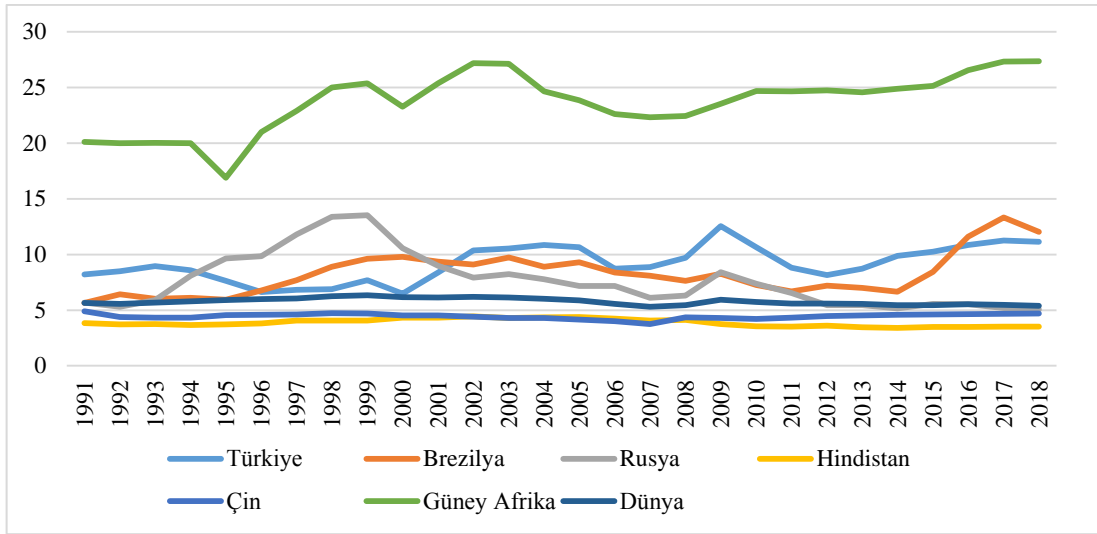
Tablo 11. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya İşsizlik Oranları (%)

Yıllar ve Ülkeler	Türkiye	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	Güney Afrika	Dünya
2000	6.48	979	10,57	4,31	4,53	23,27	6,17
2001	8.38	9.35	8,97	4,32	4,53	25,37	6,12
2002	10.35	9.10	7,92	4,43	4,40	27,18	6,20
2003	10.53	9.72	8,22	4,30	4,30	27,12	6,14
2004	10.84	8.89	7,78	4,36	4,30	24,67	6,01
2005	10.64	9.31	7,17	4,39	4,13	23,84	5,89
2006	8.72	8.39	7,15	4,23	4	22,62	5,57
2007	8.86	8.09	6,09	4,05	3,75	22,32	5,29
2008	9.71	7.62	6,32	4,11	4,36	22,43	5,44
2009	12.55	8.27	8,42	3,75	4,28	23,54	5,92
2010	10.65	7.25	7,36	3,53	4,19	24,69	5,73
2011	8.80	6.69	6,53	3,52	4,34	24,64	5,60
2012	8.14	7.19	5,44	3,62	4,46	24,72	5,59
2013	8.72	6.98	5,46	3,46	4,53	24,56	5,57
2014	9.88	6.67	5,15	3,41	4,59	24,89	5,43
2015	10.23	8.43	5,57	3,49	4,60	25,15	5,44
2016	10.84	11.60	5,53	3,50	4,64	26,54	5,53
2017	11.26	133	5,19	3,52	4,67	27,32	5,48
2018	11.14	12.04	5,06	3,53	4,71	27,37	5,37

Kaynak: The World Bank Data, 2019

1991 yılında işsizlik oranı en düşük olan ülke Hindistan'dır. Hindistan'ı takip eden ülke ise Çin'dir. İşsizlik oranı en yüksek olan ülke ise Güney Afrika'dır. Güney Afrika'yı ise Türkiye takip etmektedir. 1991 yılına ait dünya ortalama işsizlik oranı %5.63'tür. Tablo 11'de 2008 krizinden sonraki yıl işsizlik oranlarına bakıldığında, Hindistan'ın %3.75 ile yine en düşük işsizlik oranına sahip olduğu, Güney Afrika'nın da %23.54 ile en yüksek işsizlik oranına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye ve BRICS Ülkelerinin işsizlik oranlarının yıllar içerisindeki değişimi Grafik 10'da daha net incelenebilir.

Grafik 10. Türkiye, BRICS Ülkeleri ve Dünya İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/turkey?view=chart>

Grafik 10’da BRICS ülkeleri ve Dünya geneline ait işsizlik oranları gösterilmektedir. 1991-2018 yılları arasında bu oranları değerlendirildiğinde özellikle Güney Afrika’nın yüksek işsizlik oranıyla diğer ülkelerden ayrıştığı görülmektedir. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizinin yaşandığı dönemin öncesi ve sonrasında dünyada yaşanan ivmenin tersine Güney Afrika’da işsizlik oranında azalma yaşandığı görülmektedir. Bu durum diğer ülkeler açısından değerlendirildiğinde Hindistan ve Çin’de işsizlik oranlarının stabil bir değerde kaldığı fakat bu durumun Rusya, Türkiye ve Brezilya’da bazı yıllarda %10’un üzerinde oranlara ulaşıldığı görülmektedir.

2.4. KOF Küreselleşme Endeksi (KOF Index of Globalization)

Ulusal ekonomilerin, bilgi ve teknolojinin de gelişmesiyle birbirlerine daha bağımlı hale gelme süreci olarak da tanımlanan küreselleşmenin; siyasi, kültürel ve ekonomik boyutları vardır. Küreselleşme sürecinin farklı boyutlarının olması, farklı endeksler yardımıyla küreselleşmenin ölçülmesine sebep olmaktadır. Bu doğrultuda küreselleşmeyi ölçmek için bazı yöntemler geliştirilmiştir. 2002 yılında “İsviçre Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (KOF)”’nden Axel Dreher tarafından geliştirilen KOF küreselleşme endeksi geliştirilen yöntemlerden biridir (Hayaloğlu, Kalaycı ve Artan, 2015, ss. 121-122). Dreher (2006), küreselleşmeyi ölçmek amacıyla; ekonomik

küreselleşme, sosyal küreselleşme, politik küreselleşme ve bunların bütününden elde edilen genel küreselleşme olarak dört endeks ortaya koymuştur. Bu endekse göre ekonomik küreselleşme, cari akım verileri ve bazı kısıtlamalarla hesaplanmaktadır. Bu veriler ise; ticaret verileri, doğrudan yabancı yatırımlar ve stoklar, portföy yatırımları ve yabancılara gelir ödemeleri üzerinden analiz edilmektedir. Sosyal küreselleşme ise; kişisel iletişim bilgileri, bilgi akışı verileri, kültürel yakınlaşma verileri üzerinden hesaplanmaktadır. Siyasi küreselleşme; her ülkedeki konsolosluk sayısı, uluslararası organizasyonlara üyelik ve uluslararası anlaşmalar kullanılarak hesaplanmaktadır (Kurt Topuz, 2016, s. 787).

Tablo 12. KOF Küreselleşme Endeksine Göre Ülke Sıralaması (2016)

Genel Küreselleşme			Ekonomik Küreselleşme		Sosyal Küreselleşme		Politik Küreselleşme	
Sıra No	Ülke Adı	Endeks Değeri	Ülke Adı	Endeks Değeri	Ülke Adı	Endeks Değeri	Ülke Adı	Endeks Değeri
49	Rusya	72.29	Güney Afrika (108)	55.34	Rusya (89)	69.47	Rusya (14)	93.18
58	Türkiye	70.51	Rusya (113)	54.22	Güney Afrika (106)	66.28	Hindistan (15)	92.95
59	Güney Afrika	69.89	Türkiye (120)	53.24	Türkiye (105)	65.59	Türkiye (17)	92.71
79	Çin	64.48	Çin (140)	46.36	Brezilya (116)	62.61	Çin (27)	90.73
96	Hindistan	61.18	Hindistan (158)	39.68	Çin (132)	56.34	Güney Afrika (34)	88.06
100	Brezilya	59.24	Brezilya (173)	35.59	Hindistan (145)	50.90	Brezilya (57)	79.53

Kaynak: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2014/04/15/rankings_2016.pdf. Parantez içi değerler ilgili ülkenin sıralamasını göstermektedir.

Tablo 12'deki KOF Küreselleşme Endeksine Göre 207 ülke için yapılan hesaplamalardan yoldan çıkarak dünya küreselleşme sıralamaları içerisinde Türkiye ve BRICS ülkelerinin sıralaması yer almaktadır. Seçili bu ülkeler içerisinde genel küreselleşmede Rusya 49. sırada yer alırken, Brezilya 100. sırada yer almaktadır. Ekonomik küreselleşme de ise 55.34 puan ile Güney Afrika ilk sıradadır. Güney Afrika'yı 54.22 puan ile Rusya, 53.24 puanla Türkiye, 46.36 puanla Çin ve 39.68 puan ile Hindistan takip etmektedir. 35.59 puan ile Brezilya ise son sırada yer almaktadır.

Sosyal küreselleşme de ise Rusya 89. sırada yer almakta ve onu Güney Afrika, Türkiye, Brezilya, Çin ve Hindistan takip etmektedir. Politik küreselleşme de ise 14. sırada Rusya yer almaktadır. 15. sıra ile Hindistan, Rusya'yı takip etmiş, Türkiye, Çin, Güney Afrika ve Brezilya ile sıra devam etmiştir.

3. BÖLÜM

DIŞA AÇIKLIK VE İSTİHDAM LİTERATÜR TARAMASI: BRICS-T ÜLKELERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle dışa açıklık ve istihdam arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalara yer verilecektir. Daha sonra Türkiye-BRICS Ülkelerinin dışa açıklıklarının istihdam üzerindeki etkisi panel veri analizi çerçevesinde analiz edilecektir.

3.1. Literatür Değerlendirmesi

Dünya genelinde 20. yy.'ın sonlarına doğru, kamu yönetiminin de içerisinde bulunduğu bütün alanlarda gözle görülür bir şekilde değişim yaşanmaya başlanmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte dünya ticaret hacmi ile üretim hacmi arasındaki farkın giderek artması, buna rağmen işsizlik sorununun çözülememesi, dış ticaret ile istihdam konusunu daha cazip hale getirmiştir. Dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisi, uluslararası ticaret teorilerinde Merkantilistlerden itibaren tartışılmış, Heckscher- Ohlin Modelinde de yer bulmuştur. Teoriye göre, istihdamın ithal ikameci sektörlerden ihracat yapan sektörlerle doğru kayacağı savunulmaktadır. Literatürde dışa açıklığın istihdam üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma vardır.

ABD'nin gelişmekte olan ülkeler ve artan dışa açıklığını ele alan Sachs ve Shatz (1994), Heckscher- Ohlin- Samuelson teorisinde (H-O-S) dış ticaret yapısı yani ticaret üzerindeki sınırlamalar kaldırıldığında ihracat yapan sektörlerin üretimleri ve dolayısıyla istihdam düzeyi de artar, varsayımına benzer bir şekilde, ABD'nin bu ülkelere vasıflı emek yoğun ürünleri ihraç ederken, vasıfsız emek yoğun ürünleri ithal ettiği müşahede edilmiştir. Çalışma, dış ticaretin artması, vasıfsız emek yoğun ülkelerin nispi fiyatları düşmesini, vasıflı ve vasıfsız işçi ücretlerindeki eşitsizliğin artmasını, vasıfsız işçilerin çalıştığı sektörlerde istihdamın azalmasını ve vasıflı işçilerin çalıştığı sektörlerde istihdamın artmasını beraberinde getirmiştir.

Marquez ve Pages (1997), 1975-1996 yılları arasında Karayipler ve Latin Amerika'da ticari dışa açıklığın istihdam üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada

Karayıpler ve Latin Amerika'da 18 ülke için panel veri yöntemini kullanarak işgücü talebini tahmin etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, dış ticaretin istihdamı az da olsa negatif etkilediği ve dışa açıklık ve reel döviz kurunun işsizlik üzerine etkisinin anlamsız olduğu görülmüştür.

Greenaway vd.'nin (1998), 1979-1991 arasında İngiltere'de 167 imalat sanayi sektörünün panel veri analizi kullanarak, dış ticaretin istihdam üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada, ihracat ve ithalatın emek talebinde azalmaya neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Fu ve Balasubramanyam (2005), 1987-1998 yılları arasında Çin'in 29 eyaleti için ihracatın istihdam üzerindeki etkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre ihracatın istihdam üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Dutt vd.'nin (2009), 1985-2004 yılları arasında 92 ülkede dış ticaret ile işsizlik ilişkisi panel veri yöntemi kullanılarak incelenen çalışmasında, Hecksher-Ohlin'in Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi baz alınmıştır. Çalışmada Ricardo'nun teorisi uygulandığı zaman dışa açıklıktaki artışın işsizliği düşürdüğü belirtilmiştir.

Polat ve Uslu (2010), 1988-2007 yılları arasında üçer aylık imalat verileri kullanılarak, gecikmesi dağıtılmış otoregresif yaklaşımı ile dış ticaretin imalat sanayi istihdamı üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Çalışmalarının sonucunda, uzun dönemde dışa açıklığın istihdam üzerinde anlamlı bir etkiye neden olmadığı, fakat kısa dönemde hem ihracatın hem de ithalatın istihdam üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye neden olduğu görülmüştür.

Karaçor ve Saraç'ın (2011), 1963-2009 yılları arasında dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, dış ticaret ile istihdam arasında uzun dönemde pozitif yönlü bir ilişki olmasına rağmen kısa dönemde bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 13. Panel Veri Analizi Yöntemi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar

Yazar	Dönem/Ülke	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Milner, Wright (1998)	Mauritius (Afrika'da bir ada ülkesi)	Dinamik Panel Veri Analizi	Bağımsız değişken: dış ticaret, reel ücret, Bağımlı değişken: İstihdam	Ticari serbestleşmenin istihdamı uzun dönemde arttığı sonucuna varılmıştır.
Fu ve Balasubramanyam (2005)	1987-1998/ Çin'de 29 eyalet	Dinamik Panel veri analizi	Bağımsız Değişken: İhracat, doğrudan yabancı yatırımlar Bağımlı Değişken İşgücü talebi ve büyüme	İhracattaki artışın istihdamı artırdığı sonucuna varılmıştır.
Yanikkaya (2008)	1980-1999/ Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkeler	Panel Veri Analizi	Bağımsız değişken: ticari açıklık, nüfus artış oranı, Nüfus yoğunluğu, GSYH, sabit sermaye yatırımları Bağımlı değişken: İstihdam	Dışa açılmanın fazla olması gelişmekte olan ülkelerde istihdamı artırmış. Gelişmiş ülkelerde ise tarım ve sanayide istihdamı azalttığı görülmüştür.
Dutt, Mitra ve Ranjan (2009)	1985-2004 / 92 ülke	Panel veri analizi	Bağımsız Değişken: Uluslararası ticaret, ticaret politikaları, kontroller Bağımlı Değişken: İşsizlik	Dışa açıklık ve işsizlik arasında negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Polat, Uslu (2010)	1988-2007/ Türkiye	Panel Veri Analizi	Bağımsız değişkenler: Ücretler, Üretim verileri, İhracat ve ithalat Bağımlı değişken: İstihdam	Yapılan çalışmalar sonucunda dış ticaretin uzun dönemde istihdam üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı kısa dönemde ise pozitif yönlü bir etki yaptığı görülmüştür.
Gozgor, Piskin (2011)	2004-2009/ Türkiye	Sabit Etkili Panel Veri Analizi	Bağımsız değişken: kadın istihdamı, ülke dış ticaret payı, toplam nüfus Bağımlı değişken: İstihdam	Çalışma sonucunda bölgenin dış ticarettan aldığı pay arttıkça, işsizlik oranının düştüğü görülmüştür.
Gül ve Kamacı (2012)	1980-2010/ Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkeler	Panel Veri Analizi	Bağımsız Değişken: Dış Ticaret Bağımlı Değişken: İstihdam	Gelişmiş ülkelerde ithalattan işsizliğe bir nedensellik ilişkisi vardır fakat işsizlikten ithalata doğru bir ilişki bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, ihracat ve ithalattan işsizliğe doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.
Gozgor (2014)	1985-2012/ G7 Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Bağımsız Değişken: Büyüme oranı, Enflasyon oranı, Reel Faiz Oranı, Verimlilik artış hızı, Toplam nüfus, Ticari dışa açıklık Bağımlı Değişken: İşsizlik	Çalışmanın sonucunda; Ticari dışa açıklık G7 ülkelerinde işsizlik oranını önemli ölçüde azalttığı görülmüştür.
Özdemir, Yalman ve Karaköy (2014)	1990-2012/ Türkiye ve AB Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Bağımsız Değişken: Dış Açıklık, Büyüme, Sabit Sermaye Yatırımları Bağımlı Değişken: İşsizlik	Çalışmada, AB ve Türkiye ekonomilerinin dışa açıklıkları istihdamı olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Tablo 13. (Devamı) Panel Veri Analizi Yöntemi Kullanılarak Yapılan Çalışmalar

Warrad (2018)	1990-2015, Arap Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Bağımsız Değişken: İşsizlik Bağımlı Değişken: Ticari Açıklık, Reel Büyüme Oranı, Sabit Sermaye Oluşumu, Nüfus Artışı, İhracat, İthalat	Çalışmanın sonucunda; Ticari dışa açıklık beklenildiği gibi istihdam üzerinde olumlu bir etki yapmıştır.
---------------	--------------------------	--------------------	---	--

Tablo 14. Diğer Yöntemler Kullanılarak Yapılan Çalışmalar

Yazar/Tarih	Dönem/ Ülke	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Sachs ve Shatz (1994)	1978-1990/ ABD ve Gelişmekte olan ülkeler	Regresyon Analizi	Bağımsız değişken: İhracat/GSMH, İthalat/GSMH Bağımlı değişken: İstihdam	Dış ticaretin nitelikli işgücünü artırarak istihdamda artış sağladığı niteliksiz işgücünün ise istihdamı azalttığı ortaya konmuştur.
Messerlin (1995)	1980-1992/ Fransa	Borjas, Freeman ve Katz Yöntemi	Bağımsız değişken: dış ticaret ve sermaye çıkışı Bağımlı değişken: İstihdam	Dış ticaretin istihdamı artırıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür.
Bernard-Jensen (1999)	1984-1992/ ABD	Simülasyon Analizi	Bağımsız Değişken: Dış Ticaret Bağımlı Değişken: İhracat, İstihdam, Ücretler, Üretkenlik, Sermaye yoğunluğu	Analiz sonucunda dış ticaret yapan firmaların yapmayanlara göre daha fazla istihdamı arttırdığı sonucuna varılmıştır.
Ayaş ve Çeştepe (2010)	1998-2002/ Türkiye	Leontief Girdi-Çıktı Yöntemi	Bağımsız Değişken: Dış Ticaret Bağımlı Değişken: İstihdam	Çalışmada dış ticaretteki değişmelerin sektörlere göre istihdam üzerinde etkisinin ithalat artışına bağlı olarak farklılaştığı ve bazı sektörlerde istihdam artırıcı, bazı sektörlerde ise istihdam azaltıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.
Karaçor ve Saraç (2011)	1963-2009/ Türkiye	Sınır Testi Eşbütünleşme Analizi	Bağımsız Değişken: Dış Ticaret Bağımlı Değişken: Sanayi sektörü istihdam oranı	Uzun dönemde dış ticaret ile sanayi sektörü istihdam oranı arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Sandalcılar ve Yalman (2012)	1980-2010/ Türkiye	Koentegrasyon Testi, Granger Nedensellik Testi ve Hsiao Nedensellik Testi	Bağımsız Değişken: Dış Açıklık Bağımlı Değişken: İstihdam	Test sonuçları, Türkiye’de dış açıklık oranından istihdam oranına doğru tek taraflı anlamlı negatif nedenselliğin olduğu görülmektedir. .
Günaydın, Çetin (2015)	1988-2013/ Türkiye	ARDL Analizi, Granger Nedensellik Testi	Bağımsız Değişken: Ticari Açıklık, GDP, Enflasyon, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Bağımlı Değişken: Genç İşsizlik Oranı	Ticari dışa açıklığın genç işsizliği azalttığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 14. (Devam) Diğer Yöntemler Kullanılarak Yapılan Çalışmalar

Ekinci ve diğerleri (2017)	1992-2016/ Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere, İspanya ve Türkiye	TVP-VAR Yaklaşımı	Üye ülkelerin dışa açıklık oranları ve işsizlik arasında asimetri olup olmadığı incelenmiştir.	Çalışmanın sonucunda; ele alınan ülkelerde dışa açıklığın işsizlik üzerinde belirleyici bir özelliğe sahip olduğudur
Akçan, Ener (2017)	2000-2015/ Türkiye	Granger Nedensellik Analizi	Bağımsız Değişken: Faiz oranı, Kredi Hacmi, GSYİH, İthalat, İhracat, Para Arzı, Döviz Kuru, Enflasyon, Bağımlı Değişken: İşsizlik	Analiz sonuçlarına göre işsizliğe neden olan makroekonomik değişkenler; faiz oranı, enflasyon, ihracat, ithalattır. Analizin bir diğer sonucu ise GSYH Büyümesi, işsizlik oranının Granger nedeni değildir. Türkiye’de bu dönemde istihdam yaratmayan büyüme söz konusudur.
Ayhan (2018)	2005-2014/ Türkiye	ARDL Analizi	Bağımsız Değişken: Sanayi Üretim Endeksi, İhracat, İthalat, Reel Döviz Kuru Bağımlı Değişken: İstihdam	Çalışmanın sonucunda, sanayi üretimi ve ihracat istihdamı olumlu, reel kuru ve ithalat ise istihdamı olumsuz yönde etkilemiştir.
Eygü (2018)	1990-2017/ Türkiye	En Küçük Kareler Yöntemi	Bağımsız Değişken: İşsizlik Bağımlı Değişken: Dış Ticaret, Enflasyon	Enflasyon ve dış ticaret verileri ile işsizlik oranı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 13 ve Tablo 14’te yer alan çalışmalar şu şekilde özetlenebilir. Çalışmalarda Bağımlı değişken olarak; istihdam ve işsizlik kullanılmıştır. Bu çalışmalarda bağımsız değişken olarak; dış ticaret, sabit sermaye oluşumu, nüfus artış hızı, ihracat, reel ücretlere, enflasyon, reel döviz kuru, faiz oranı, doğrudan yabancı yatırımlar gibi değişkenler dikkate alınmıştır. Yapılan çalışmaların büyük bir bölümünde dışa açıklığın istihdamı artırıcı etki gösterdiği sonucuna varılmıştır.

3.2. Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Panel ARDL Analizi

Çalışmanın bu bölümünde, panel veriler baz alınarak dışa açıklık değişkeninin istihdam değişkeni üzerine etkilerinin ortaya konulması için uygulanacak bazı ekonometrik analizlere yer verilecektir. Amaç dışa açıklığın istihdamı ne ölçüde etkilediğini saptamaktır. Yapılacak analizler aşağıdaki gibidir:

- Yatay Kesit Bağımlılığı
- Durağanlık sınaması için birim kök testi

- Panel ARDL yöntemi ve PMG tahmincisi

Öncelikle bu analizler teorik açıdan incelenecektir. Daha sonra da çalışmada kullanılan bağımlı, bağımsız değişkenler ve bu değişkenlerin alındığı kaynaklar üzerinde durulacak ve son olarak da uygulamalar ve sonuçları değerlendirilecektir.

3.2.1. Panel Veri Analizi

Gözleme dayalı çözümlenelerde çoğunlukla zaman serisi, kesit ve panel verileri kullanılmaktadır. Zaman serilerinde bir veya daha çok değişkenin zaman içinde değerlerindeki değişimini izlemlerken, yatay kesit verilerinde bir veya daha çok değişkenin zaman içindeki bir noktada farklılık gösteren örneklem ünitelerinden toplanmıştır. Panel verileri ise hem zaman serileri (T) hem de yatay kesit verilerinin (N) bir araya getirilmesiyle oluşur. “*Panel verisine, karma veri, zaman serisiyle kesit verisinin bir araya getirilmesi, mikropanel verisi, uzun kesit verisi, olay geçmişi çözümlenmesi ve mezun çözümlenmesi gibi isimler de verilmektedir.*”.

N= Grup sayısı (firmalar, endüstriler, ülkeler, bireyler vb.)

T= Yıl sayısı

Panel verilerinin kullanılmasının avantajları aşağıdaki gibidir (Gujarati ve Porter, 2012, s. 592):

- Yatay kesit verileri (ülkeler, firmalar, bireyler vb.) zaman içinde incelendiğinde, kesit birimleri arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Panel veri analizi bu farklılıkların model içerisinde kontrol altında tutulabilmesine ve ölçülebilmesine olanak vermektedir.

- Panel veri, daha geniş çaplı bilgi sağlar, serbestlik derecesi daha fazladır, daha fazla değişebilme özelliği gösterir, parametreleri arasında ortak doğrusallık daha azdır.

- Panel veriler gözlemlerin yatay kesitinin tekrarlanmasını inceler ve değişimin hareketinin araştırılmasında daha elverişlidir. İşsizlikteki artış ve azalışlar panel veri analizi ile daha kapsamlı tetkik edilir.

- Kesit verileri ve zaman serileri ile izlenemeyen etkileri panel veri analizi ile daha iyi bir şekilde açıklığa kavuşturulabilir.

- Panel veri ile karmaşık yapıdaki davranım modelleri daha rahat bir şekilde araştırılır. Bu yönüyle kesit verileri ve zaman serilerine göre daha avantajlıdır.

Kısaca, panel veri analizi tek başına kesit verileri ve zaman serilerine göre olma ihtimali zor olan analizleri yapabilmeyi sağlamaktadır. Panel veri çeşitleri (Gujarati ve Porter, 2012, s. 591);

- Uzun Panel, büyük N, büyük T
- Kısa Panel, büyük N, küçük T
- Heterojen Panel, büyük veya küçük N, küçük T ama $N < T$
- Statik Panel, bağımlı ve bağımsız değişkenin gecikmeli değerine modelde yer verilmemesidir.
- Dinamik Panel, bağımlı ve bağımsız değişkenin gecikme değerine modelde yer verilmesidir.

3.2.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları

Çalışma, 1991-2017 dönemine ait yıllık veriler dikkate alınarak Türkiye ve BRICS ülkelerinin dışa açıklıklarının istihdam üzerindeki etkisi incelenmiştir. Değişkenlerin durağanlık seviyeleri farklı olduğu için modelimiz Pesaran, Shin ve Smith (1999) tarafından geliştirilen Panel ARDL Yöntemi (Autoregressive Distributed Lag: Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model) kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışmanın örnekleminde Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye dâhil altı ülke yer almaktadır.

Çalışmada kullanılan verilerin tamamı, Dünya Bankası (World Bank, World Development Indicators) veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler, işsizlik, ticari dışa açıklık, sabit sermaye oluşumu, ihracat, ithalat, reel büyüme oranı, nüfus artışıdır. Tüm veriler ABD doları cinsindedir. Analizde kullanılacak değişkenlere ait kısaltmalar, tanımları ve veri kaynakları Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 15. Çalışma Kapsamındaki Ülkeler

TR-BRICS Ülkeleri (1991-2017)	
Türkiye	Hindistan
Brezilya	Çin
Rusya	Güney Afrika

Tablo 16. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Serinin Adı	Serilerin Açıklaması	Serilerin Elde Edildiği Veri Kaynağı
UNE	İşsizlik Oranı	Dünya Bankası
TOP	Dışa Açıklık Oranı (ihracat+ithalat)/GSYİH*100	Dünya Bankası
FINV	Sabit Sermaye Oranı (2010 Yılı \$ Fiyatlarıyla)	Dünya Bankası
RGDP	Reel Büyüme Oranı (2010 Yılı \$ Fiyatlarıyla)	Dünya Bankası

3.2.3. Modelin Belirlenmesi

Panel veri modelinde yatay kesit ve zaman serilerinin birleşimiyle ortaya çıkan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi inceler.

P değişkenli bir panel veri modelinin gösteriliş şekli ise aşağıdaki gibidir;

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{pit} X_{pit} + \mu_{it} \quad (1)$$

$$i = 1, 2, \dots, N$$

$$t = 1, 2, \dots, T$$

(1)'nolu modelde i yatay kesit birimini ve t de zaman aralığını ifade etmektedir. μ_{it} hata terimidir. Burada hata teriminin ortalamasının 0 ve sabit varyanslı olduğu varsayılmaktadır. β_{2it} ve β_{pit} 'ye kadar ise bilinmeyen tepki katsayılarıdır (Baltagi, 2005, s. 6).

Ekonomik teoriye göre işsizlik aşağıdaki değişkenlerden etkilenmektedir;

İşsizlik = f (ticari dışa açıklık, reel büyüme oranı, sabit sermaye oluşumu)

$$\text{Model: } UNE_{it} = \alpha_{0it} + \alpha_{1it} TOP_{it} + \alpha_{2it} RGDP_{it} + \alpha_{3it} FINV + \mu_{it} \quad (2)$$

Bu çalışmaya göre;

- Reel ekonomik büyümenin, toplam işsizlik oranını azaltması,
- Ticari dışa açıklığın; başlıca uluslararası ticaret teorileri ve bazı varsayımlar altında, ticari serbestleşmedeki artışın, ekonomik refahı ve işsizlik oranını azaltması,
- Sabit sermaye oluşumunun, üretimi artırması ve bu şekilde de istihdamı artırması beklenmektedir.

Model'de;

$i = 1, 2, \dots, 6$ (Türkiye, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin Güney Afrika)

$t = 1, 2, \dots, 27$ (1991, 1992, 1993, ..., 2017)

UNE_{it} = i ülkesinin t dönemdeki işsizlik oranlarını,

TOP_{it} = i ülkesinin t dönemdeki dışa açıklık oranının,

$RGDP_{it}$ = i ülkesinin t dönemdeki reel büyüme oranı,

$FINV_{it}$ = i ülkesinin t dönemdeki sabit sermaye oranı,

α_0 = Sabit terimi,

μ_{it} = Hata terimini ifade etmektedir.

3.2.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Panel birim kök testleri, paneli meydana getiren gruplar arasında yatay kesit bağımlılığının analizlere dâhil edilip edilmemelerine göre ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil panel birim kök testleri yatay kesit bağımlılığını analizlerde dikkate almazken, ikinci nesil panel birim kök testleri analizlerinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alır. Paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin, diziye gelen bir şok da diğerlerinden hiçbir zaman etkilenmediğini ortaya koymak mantıklı olmayacaktır (Nazlıoğlu, 2010, s. 88).

Çalışmada ilk olarak yatay kesit birimlerinin birbirleriyle bağımlı olup olmadıklarını incelemek için yatay kesit bağımlılığı testi uygulanacaktır. Bu testin

yapılmasında ki en temel amaç yatay kesit ülkeleri arasında bir tanesinde çıkabilecek bir şokun diğer ülkelere de yansımalarının aynı denli olup olmadığının araştırılmasıdır. Serilerin durağanlıklarının ölçülmesinde kullanılacak olan birim kök testleri paneli meydana getiren birimlerde yatay kesit bağımlılığının olması ya da olmaması durumuna göre birinci ve ikinci nesil birim kök testleri olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bu çalışmada, yatay kesit bağımlılığının incelenmesinde Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran (2004) LM testi ve Pesaran (2004) CD testi kullanılarak incelenmiştir. Bu testlerin hipotezlerinin boş hali aşağıdaki gibidir;

H_0 : “Serilerde Yatay Kesit Bağımlılığı Yoktur”

H_1 : “Serilerde Yatay Kesit Bağımlılığı Vardır”

şeklinde ifade edilir. Breusch ve Pagan (1980) yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını analiz etmek için aşağıdaki (3)’nolu denklem vasıtasıyla ortaya konulan LM test istatistiğinden yararlanmışlardır.

$$LM = \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T_i \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \chi_{\frac{N(N-1)}{2}}^2 \quad (3)$$

Pesaran (2004) ise, yatay kesit bağımlılığının sınanması için (4)’nolu denklemdeki LM test istatistiğini sunmuştur.

$$LM_S = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T_i \hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \sim N(0,1) \quad (4)$$

Diğer taraftan Pesaran (2004) zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük veya eşit yani “ $T < N$ ya da $T = N$ ” olduğu zamanlarda kullanılması amacıyla CD test istatistiğini öne sürmüştür. CD test istatistiği (5)’nolu denklemin katkısıyla oluşturulmuştur.

$$CD = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T_i \hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \sim N(0,1) \quad (5)$$

Tablo 17. UNE Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD_{LM} Testi)

CD Test		Test İstatistiği	Prob
LM	(Breusch-Pagan 1980)	46.101	0.001
CD	(Peseran 2004)	2.241	0.025

Tablo 17’de, işsizlik oranının yatay kesit bağımlılığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilir. Test sonuçlarına göre işsizlik serisini oluşturan yatay kesit birimleri arasında bağımlılık vardır.

Tablo 18. TOP Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD_{LM} Testi)

CD Test		Test İstatistiği	Prob
LM	(Breusch-Pagan 1980)	130.251	0.000
CD	(Peseran 2004)	7.104	0.000

Tablo 18’de yer alan test sonuçlarına göre, modelde yer alan TOP değişkeninin yatay kesit bağımsızlığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilir. Hesaplanan olasılık değeri 0.05 değerinden küçüktür. Test sonuçlarına göre TOP serisini oluşturan yatay kesit birimleri arasında bağımlılık vardır.

Tablo 19. RGDP Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD_{LM} Testi)

CD Test		Test İstatistiği	Prob
LM	(Breusch-Pagan 1980)	74.695	0.000
CD	(Peseran 2004)	8.051	0.000

Tablo 19’da yer alan sonuçlara göre, modelde yer alan reel büyüme oranı için yatay kesit bağımlılığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilir. Test sonuçlarına göre reel büyüme oranı paneli oluşturan yatay kesit birimleri arasında bağımlılık vardır.

Tablo 20. FINV Değişkeni İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Testi (CD_{LM} Testi)

CD Test		Test İstatistiği	Prob
LM	(Breusch-Pagan 1980)	167.058	0.000
CD	(Peseran 2004)	12.248	0.000

Tablo 20’de yer alan sonuçlara göre, sabit sermaye oluşumu değişkeni için, hesaplanan olasılık değeri 0.05 değerinden küçüktür. Test sonuçlarına göre sabit sermaye oranı paneli oluşturan yatay kesit birimleri arasında bağımlılık vardır.

Yapılan test sonuçları bütün olarak değerlendirildiğinde, bu sonuç, seçili ülkelerden birinde meydana gelecek ekonomik, siyasi vb. olayların diğer ülkeleri de etkilediğini belirtir.

3.2.3.2. Panel Birim Kök Testi ve Değerlendirilmesi

Peseran (2007) tarafından hata terimlerinin faktör yapılarının tahminlemesi yerine, uygulama kolaylığı sunan yatay kesit bağımlılığını analizlerde göz önünde bulunduran panel birim kök testi geliştirmiştir. Kesit açısından genişletilmiş Dickey-Fuller (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF) testi olarak isimlendirilen panel birim kök testleri literatürde ikinci nesil birim kök testleri olarak adlandırılır. CADF testinin sonucunda paneli meydana getiren ülkelerin her biri için durağanlık analizini ortaya koyarken, CIPS sonuçlarında ise panelin bütünü için durağanlık analizi yapar. Bu duruma göre CADF testi aşağıdaki modelin tahminine dayanır.

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i \gamma_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} c_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + d_i t + h_i \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^{p_i} \eta_{ij} \Delta \bar{y}_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t}$$

Peseran (2007) λ_i ’nin ortalamasının sıfır dışında değişik bir rakam olması durumunda ve N sonsuz olduğunda, ortak ögenin \bar{y}_t ve \bar{y}_t ’nin gecikmeli değerleriyle benzeşebileceğini ortaya koymuştur. Her bir yatay kesit için μ_{it} ’deki oluşması mümkün olan otokorelasyonu dikkate almak için, ortak öge \bar{y}_t ve $\Delta \bar{y}_t$ ’nin gecikmeli değerleriyle benzeştirebilir (Güloğlu ve İvrendi, 2010, s. 383).

Birim Kök Testinin Hipotezleri aşağıdaki gibidir;

$H_0: b_i = 0$ (Seri durağan değildir, birim kök vardır)

$H_1: b_i < 0$ (Seri durağandır, birim kök yoktur)

CADF testinde b_i katsayılarına ait t değerleri elde edilir. Kritik değerler Pesaran (2007) tarafından tablo haline getirilmiştir. Pesaran (2007) yaptığı Monte Carlo simülasyonlarında CADF sınavasının hem $N > T$ hem de $T > N$ halinde kullanıldığını ispatlamıştır (Pesaran, 2007, s. 269).

CADF sınavasına ilişkin t istatistik değerinin gösterilişi aşağıdaki gibidir (Pesaran, 2007, s. 269).

$$t_i(N, T) = \frac{\Delta y_i \overline{M}_w y_{i-1}}{\hat{\sigma}(y_{i-1} \overline{M}_w y_{i-1})^{1/2}}$$

Panel verinin durağanlığı, CADF istatistiklerinin ortalamasından elde edilen yatay kesit için genişletilmiş IPS (cross sectionally augmented IPS (CIPS)) test istatistiği ile elde edilmektedir.

$$\bar{t} = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T)$$

CADF ve CIPS test istatistik sonuçları, Pesaran (2007) tarafından ortaya konulan Monte Carlo simülasyonları ile elde edilen kritik tablo değerleri ile mukayese edilmekte ve durağanlık için hipotezler denenmektedir. Elde edilen CADF ve CIPS test istatistik değerlerinin mutlak değer olarak kritik tablo değerinden büyük olması durumunda H_0 hipotezi reddedilmekte ve alternatif hipotez kabul edilmektedir (Pesaran, 2007, ss. 265-312). Çalışmada Türkiye-BRICS için tanımlanan modellerdeki bütün değişkenlerde Yatay Kesit Bağımsızlığı olduğu için serilerin durağanlığı CIPS Panel Birim Kök testiyle incelenmiş ve sonuçları Pesaran (2007) kritik tablo değeriyle Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21. CIPS Testi Sonuçları

Değişkenler	Pesaran (2007) Sabit		Pesaran (2007) 1.Fark Düzeyi	
	CIPS İstatistik Değeri	Kritik Tablo Değeri (%5)	CIPS İstatistik Değeri	Kritik Tablo Değeri (%5)
UNE	-1.343	-2.33	-3.888	-2.33
TOP	-3.035	-2.33	-	-
FINV	-2.320	-2.33	-4.341	-2.33
RGDP	-4.235	-2.33	-	-

Düzye değerinde durağan olan serilere birinci fark düzeyleri için tekrar birim kök testi yapılmamıştır.

Tablo 21'deki CIPS Panel Birim Kök Testi sonuçları incelendiğinde elde edilen bulguların, %5 kritik tablo değerinde, dışa açıklığın ve reel büyüme oranının düzey değerinde kritik tablo değerinden büyük oldukları için H_0 hipotezi reddedilmiş, serilerin durağan olduklarını içeren alternatif hipotez kabul edilmiştir. İşsizlik ve sabit sermaye oluşumunun düzey değerinde durağan olmayıp birinci farkları alındığında durağan oldukları görülmektedir.

3.2.3.3. Panel ARDL Test Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Değişkenlerin durağanlık seviyeleri farklı olduğu için modelimiz Pesaran, Shin ve Smith (1999) tarafından geliştirilen Panel ARDL Yöntemi (Autoregressive Distributed Lag: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model) kullanılarak tahmin edilmiştir. Eşbütünleşme testlerinde serilerin aynı seviyede durağan olmaları gerekirken, Panel ARDL değişkenlerin farklı mertebeden durağan olmasına müsaade etmektedir.

Panel ARDL (p,q,q,...,q) model olarak belirlendiğinde:

$$Y_{it} = \mu_i + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{ij} Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \delta'_{ij} X_{it-j} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Modeldeki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ideal gecikme uzunlukları p ve q eşitliğin sağ kısmında bulunmaktadır. Burada, $i=1,2,\dots,N$ ülke sayısını, $t=1,2,\dots,T$ zaman aralığını, $j=0,1,2,\dots,T$ gecikme sayısını, μ_i sabit etkileri, X_{it} açıklayıcı değişken vektörünü ($k \times 1$), λ_{ij} bağımlı değişkenlerin gecikmelerine ait katsayıları, δ_{ij} ($k \times 1$) katsayılar vektörünün olduğunu gösteriyor (Pesaran, Shin ve Smith, 1999, ss. 623-624).

Uzun dönem katsayılarını elde etmek için analizde uygulanan yöntem Panel ARDL (Autoregressive Distributed Lag)'dir. Bu modeli tahmin için Peseran vd. (2004) tarafından geliştirilen PMG (Pooled Mean Group) ve MG (Mean Group) tahmincileri kullanılmaktadır. MG tahmincisi, ülkelerin bireysel ARDL modellerini tahmin etmek için başvurur. MG tahmincisi, uzun dönem ARDL spesifikasyonundaki katsayılar da herhangi bir sınırlama yapmamakta ve bireysel ARDL tahminlerinde elde ettiği uzun dönem katsayılarının ortalamalarıyla katsayıların uzun dönem türevlerine ulaşmaktadır. Bu tahminci, panel verilerinde aynı katsayılar da sahip olmasına müsaade etmemektedir. PMG tahmincisi ise, MG tahmincisi yerine faydalanılabilmektedir. PMG uzun dönem katsayılarını kısıtlamakta ama sabitlerin, hata terimi varyanslarının ve kısa dönem katsayılarının değişmesine izin vermektedir. Bu çalışmada PMG tahmincisinden faydalanılmaktadır.

Tablo 22. PMG Tahmin Sonuçları ARDL (2,1,1,1)

D(UNE)				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t- istatistiği	Olasılık
Uzun Dönem Katsayıları				
TOP	0.259	0.092	2.822	0.006**
RGDP	-0.354	0.166	-2.128	0.035**
FINV	-0.065	0.076	-0.851	0.396*
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ01	-0.093	0.046	-2.011	0.046**
D(UNE(-1))	0.204	0.169	1.204	0.231
D(TOP)	-0.043	0.016	-2.582	0.011**
D(RGDP)	-0.017	0.017	-1.001	0.319*
D(FINV)	-0.088	0.042	-2.108	0.037**
C	0.543	0.363	1.496	0.137

Her bir değişken için optimal gecikme uzunluğu Schwarz Kriteri ile belirlenmiştir. Gecikme uzunluğu 1 olarak alınmıştır.

Tablo 22’de PMG tahmincisi ile işsizlik, ticari dışa açıklık, reel büyüme oranı ve sabit sermaye oranı arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkisini gösteren analiz sonuçları verilmiştir. Sonuçlara göre hata düzeltme parametresi beklenildiği gibi (-0.093) negatif ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Bu parametre, serilerin durağan olmamasından kaynaklanan kısa dönem sapmalarının bir sonraki dönemde dengeye geldiğini göstermektedir. Uzun dönemde; dışa açıklıktaki %1’lik artış, işsizliği %0.259 birim artırmıştır. Bu sonuç Türkiye ve BRICS ülkelerinde uzun dönemde dışa açıklık arttıkça işsizliğin azalmadığını, yani teorik beklentilere uygun olmadığını göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi liberal sisteme göre ülkeler en ucuza üretim yaptıkları ürünleri üretip, pahalıya gelen ürünleri ithal ederek büyümelerini gerçekleştirirler. Ancak liberal sistem ithalatı körükleyerek ülkede üretimi ve dolayısıyla da istihdamı azaltabilmektedir. Bu sonuç literatürdeki, Milner ve Wright (1998), Gozgor (2014), Özdemir, Yalman ve Karaköy (2014), Warrad (2018) çalışmalarıyla aynı değildir. Reel büyüme oranı ve sabit sermaye oluşumundaki %1’lik bir artış sırasıyla, işsizliği %0.354 ve %0.065 azaltmıştır. Sonuç olarak uzun dönemde sabit sermaye oluşumu ve reel büyüme oranı işsizliği azaltmaktadır

Kısa dönemde dışa açıklıktaki %1’lik bir artış işsizliği %0.043 oranında azaltmıştır. Kısa dönemde reel büyüme oranındaki %1’lik bir artış işsizliği %0.017 azaltmaktadır. Ancak katsayı %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamsızdır. Diğer yandan sabit sermaye oluşumundaki %1’lik bir artışın işsizliği %0.088 oranında azalttığı görülmektedir ve katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Değişkenlerin tahmin edilen parametre değerlerinin işaretleri negatiftir. Bu da dışa açıklığın, reel büyüme oranı ve sabit sermaye oluşumunun, kısa dönemde işsizliği azalttığı anlamına gelmektedir. Analiz sonucunda dış ticaretin işsizliği azaltıcı etkisinin olduğu ve Dutt’un (2009) çalışmasında olduğu gibi Ricardocu görüşe uygun bir sonuç çıktığı görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkeler ihracat ve ithalatın önündeki engelleri kaldırarak ekonomilerini serbestleştirmeye çalışırlar. Bu sayede GSYH'yi artırmayı, yani ekonomilerini büyütmeyi amaçlarlar. Ekonomik büyüme beraberinde üretimde artışı ve üretim artışı da yeni istihdam alanları sağlar. Ticari dışa açıklıkta temel amaç büyümenin ihracat kanalından sağlanması, yani ihracat artışıyla beraber ekonomik büyümede de artış olacaktır. Dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra fark edilir değişimler yaşanmaya başlanmış ve bu değişimler küreselleşme kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır. 2015 yılında IMF'nin hazırladığı ekonomik görünüm raporunda 23 ülke "Yükselen Piyasa" kategorisinde yer almakta ve bu ülkeler içerisinde BRICS ülkeleri ile Türkiye de bulunmaktadır. 1960 ile 1970'li yıllarda gelişmiş ülkelerle rekabet edemeyen ve zayıf ekonomiye sahip olan ülkeler küreselleşme sürecinden daha fazla etkilenmişlerdir. Küreselleşmenin dünyada özellikle 1980'li yıllarda hız kazanmaya başlamasıyla bu ülke ekonomileri de değişim ve dönüşüm sürecine dâhil olmuşlardır. Özellikle de bu ülkeler içerisinde Çin ve Hindistan'ın sahip oldukları yüksek nüfus oranları, büyüme oranlarında yakaladıkları istikrar ve yaşadıkları ekonomik ve sosyal krizlere rağmen dış ticarete gösterdikleri ilerlemelerle büyümeye devam etmeleri dikkatleri üzerlerine çekmiştir.

Bu çalışmada 1991-2017 dönemi Türkiye ve BRICS ülkeleri için, işsizlik, dışa açıklık oranı, reel büyüme oranı ve sabit sermaye oranı değişkenleri kullanılarak dışa açıklığın istihdam üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada bu değişkenlerin katsayılarının negatif çıkması beklenmektedir. Teorik çerçevede genel beklenti ise dışa açıklığın işsizlik üzerinde iki etki yaptığıdır. Birincisi ithalat rekabeti ile karşı karşıya kalan firmaların küçülmeleri veya işletmelerini kapatmalarıyla istihdamı azaltıcı etki yapması, ikincisi ise uluslararası pazara giren firmaların üretim artışı ile istihdamı artırıcı etki yapmasıdır.

Dışa açıklık ve işsizlik arasındaki ilişkinin, Panel ARDL Yöntemi kullanılarak elde edilen tahmin sonuçlarına göre kısa dönemde dışa açıklıkta meydana gelen artış, işsizliği azaltmış ve katsayısı istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Reel büyüme oranı ve sabit sermaye oranındaki artışlar işsizliği azaltıcı etki yapmıştır. Uzun dönemde ise dışa açıklıktaki %1'lik artış, işsizliği %0.259 birim artırmıştır. Bu sonuç Türkiye ve BRICS

ülkelerinde uzun dönemde dışa açıklık arttıkça işsizliğin azalmadığını, yani teorik beklentilere uygun olmadığını göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi liberal sisteme göre ülkeler en ucuza üretim yaptıkları ürünleri üretip pahalıya gelen ürünleri ithal ederek büyümelerini gerçekleştirirler. Ancak liberal sistem ithalatı körükleyerek ülkede üretimi dolayısıyla da istihdamı azaltabilmektedir. Bu sonuç literatürdeki, Milner ve Wright (1998), Gozgor (2014), Özdemir, Yalman ve Karaköy (2014), Warrad (2018) çalışma sonuçlarına tezattır.

Analiz sonuçlarımıza göre reel büyüme oranı ve sabit sermaye oranındaki artış işsizliği azaltmıştır. Bu sonuç, klasik teorinin beklentisine uygundur. Çünkü klasik teoriye göre sermaye birikimi ile elde edilen ekonomik büyüme, istihdamı artıracaktır. Ricardo'ya göre kapitalistler daha çok çıktı elde ederek kârlarını maksimize etmeyi amaçlarlar. Daha çok üretim yapılabilmesi için daha çok işçiye ihtiyaç olacak ve bu da işçi ücretlerini artıracaktır. İşçi ücretlerinin artması da nüfus artışını beraberinde getirecek ve bu şekilde tüketim artacaktır. Talep artışı da beraberinde büyümeyi getirecektir. Hem uzun hem de kısa dönemde reel büyüme oranının işsizliği azalttığı sonucuna varılması teorik beklentilerle örtüşmektedir. Aynı zamanda klasik teoriye göre sermayenin kaynağı tasarruflardan oluşmaktadır. Tasarrufların artması, daha çok üretim yapılabilmesi açısından yatırımları artıracak daha çok yatırım da beraberinde yeni iş imkânı sağlayacaktır (Muratoğlu, 2011, s. 168). Bu da çalışmada sabit sermaye oranındaki artışın işsizliği azalttığı sonucunu desteklemektedir.

1980'li yıllarla birlikte dünyada hızlı bir değişim dalgası başlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle uluslararası şirketler farklı pazar arayışlarına girmişler, bilişim teknolojisinin gelişmesiyle de üretim tekniklerinde meydana gelen değişiklikler ve liberalleşmenin artmasıyla rekabetin artması şirketleri önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Yerel pazarların doyuma ulaşması müşterileri daha seçici hale getirmiş ve ürün çeşitliliğini artırmıştır. Aynı zamanda rekabetin artması ve teknolojik gelişmeler ürünlerin tekâmülünü kısaltmıştır. Kapitalizmin de temelinde yatan az maliyetle daha çok ürün elde edilebilmesi mantığı, endüstriyel şirketlerin daha düşük maliyetle daha kaliteli üretim yapan ve taleplerdeki değişikliklere daha fazla esnek olan üretim yöntemini kullanmak mecburiyetinde bırakmıştır. Bu mecburiyet çoğu firmayı “üretim

otomasyonu ve entegrasyonu programları” sınırında esnek üretim sistemlerini devreye sokmasına sebep olmuştur (DPT, 1995, ss. 67-68).

Küreselleşme sürecinde ekonominin yeniden yapılanmaya başlaması beraberinde sermayenin, emeğin ve hizmetin mobilitesini de artırmıştır. Dünyanın tek bir pazar haline gelmesi, artan rekabetle birlikte daha kaliteli ve ucuz emek arayışına girilmesine neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerle, verimlilik ve işsizlik ilişkisinde verimlilik artışı, belirli üretim seviyesindeki işçiye olan ihtiyacı azaltmaktadır. Yani işçi talebi azalmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin ilerlemesi vasıflı işçiye olan ihtiyacı artırmakta, vasıfsız işçiye olan ihtiyacı önemli seviyede azaltmaktadır (Erdinç, 1999, ss. 114-116). Özellikle küreselleşmeyle birlikte, işgücü piyasasında sermayenin üretimini düşük maliyetli yerlere kaydırması, ekonomisi güçlü olan ülkelerde yüksek vasıflı işgücü talebini artırırken, imalat sanayinde istihdamı daraltmıştır (Uyanık, 2008, s. 209).

Aynı zamanda yabancı şirketlerin gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaları, ürün kalitesi ve sunumlarındaki sahip oldukları üstünlükler yerel şirketlere göre daha önde olmalarını yani rekabette daha güçlü olmalarını sağlamıştır. Bu da yerel piyasaları olumsuz yönde etkilemiş, satışlarını ciddi oranda düşürmüş ve kimi şirketlerin kapanmasına kimisinin de küçülmesine sebep olmuştur. Bu durum da istihdam kaybına sebep olabilmektedir (Gökdere, 2001, s. 93). Dolayısıyla tüm bu gelişmelere paralel olarak küreselleşme sürecinde üretimin en az maliyetle yapıldığı yere kayması ve yeni üretim yöntemlerinin ortaya çıkması ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin de zamanla değiştiğini göstermektedir. Klasik teoride karşılaştırmalı üstünlükler statiktir. Ancak günümüzde karşılaştırmalı üstünlükler dinamiktir ve zaman içinde değişmektedir. Dolayısıyla ülkeler değişim sürecine uyum sağlayamadıkları sürece küresel dışa açıklık ülkelerdeki üretimi artırmadığı gibi işsizliğin artmasına da neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağır, H. ve Metin, M. (2016). Türkiye-Avrupa Birliği dış ticaret göstergeleri üzerine bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), ss. 11-26.
- Ağır, H. ve Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS ekonomilerinin makroekonomik performans karşılaştırması: betimsel bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), ss. 33-66.
- Akgemci, E. (2011). *BRICS Ülkeleri Neyi Temsil Ediyor?* Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Aksoy, A. (2016). Geleneksel devletten modern devlete: Sanayi Devrimi ve kamu yönetimi düşüncesinde değişim. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), ss. 33-40.
- Aksungur, M. (2009). *Deniz Alabalıklarında Stok Yönetimi ve Koruma Stratejileri. Doğal Alabalık Çalıştayı: Sürdürülebilir Yetiştiricilik, Koruma ve Balıklandırma*. Trabzon.
- Akyıldız, H. ve Eroğlu, Ö. (2004). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi uygulanan iktisat politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), ss. 43-62.
- Antalya AB Bilgi Merkezi. (2010). *Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisine Etkileri* . Antalya.
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin düzeni*. İstanbul: Tekin Yayıncılık.
- Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2017). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran arasındaki etkileşimin ekonomi politiği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (12) ss. 83-100.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. England: John Wiley ve Sons Ltd.

- Başkaya, F. (2004). *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye ekonomisinde iki bunalım dönemi* (2 b.). Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.
- Başoğu, U., Ölmezoğulları, N. ve Parasız, İ. (2001). *Dünya ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Beaud, M. (2003). *Kapitalizm tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Berkün, M., Aras, E. ve Koç, T. (2008). *Barajların ve Hidroelektrik Santrallerin Nehir Ekolojisi Üzerinde Oluşturduğu Etkiler*. Türkiye Mühendislik Haberleri.
- Boratav, K. (2015). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2009*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşmenin insani yüzü*. Bursa: Alfa.
- Bulut, C. (2006). *Ekonomik yapı ve politika analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Ağ toplumunun yükselişi enfomasyon çağı: ekonomi, toplum, kültür*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelebi, R. (2014). *Balık Geçitleri Ve Türkiye’de Mevcut Durumu*. <http://sue.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/74/files/ramazan-celebi-sunum-18072014.pdf> (10.11.2018).
- Çelebi, I. (1991). *Dışa açık büyüme ve türkiye*. İstanbul: e Yayınları.
- Çürük, B. (2010). *IMF politikalarının Küresel Krizdeki rolü ve IMF’nin yeniden yapılandırılması*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Dağdelen, İ. (2004). Liberalizasyon. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1) ss. 1-66.
- DEİK. (2015). *Brezilya Ülke Bülteni*.
- DEİK. (2018). *Güney Afrika Ülke Bülteni*.

- Demircan, E. ve Ener, M. (2004). IMF'nin Gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye'de uygulanan istikrar programları üzerine etkileri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), ss. 83-102.
- DPT. (1995). *Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- DSİ. (2009). *Balık Geçitleri Tasarım, Boyutlandırma ve İzleme*. Ankara: DSİ Yayınları.
- DTM. (1998). *GATT Sistemi Temel İlkeleri*. <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinID=194&icerikID=293&dil=tr>. Erişim tarihi: 02.01.2018.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2004). *Ekonomi politikası: teori ve Türkiye uygulaması*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ekiz, C. (2015). Hangi küreselleşme?. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), ss. 18-25.
- Erdoğan, S. (2017). Doğrudan yabancı yatırımların makroekonomik belirleyicileri üzerine bir çalışma: Latin Amerika-Türkiye karşılaştırması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(1), ss. 77-100.
- Ersoy, E. (2008). Tarihsel kapitalizmden güncel kapitalizme küreselleşme. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 7(1), ss.143-153.
- Ertürk, E. (2001). *Uluslararası iktisat*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fırat, E. (2009). Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan üç büyük kriz ve sonuçlarının ekonomi-politiği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), ss. 501-524.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2009). *GATT Bilgilendirme Rehberi*. http://www.gib.gov.tr: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararasi_mevzuat/gatt95. Erişim tarihi: 17. 04.2018.
- Gökten, K. (2013). Büyük ejderha ve küresel kapitalizm: 150 yıllık panorama. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, 1(5), ss. 9-42.

- Gujarati, D. N. ve Porter, D. C. (2009). *Temel ekonometri*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gujarati, D. N. ve Porter, D. C. (2012). *Temel ekonometri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Güler, B. A. (1995). *Yeni sağ ve devletin değişimi: yapısal uyarılama politikaları*. Todaie.
- Güloğlu, B. ve İvrendi, M. (2010). Output fluctuations: transitory or permanent? the case of Latin America. *Applied Economics Letters*, 17(4), ss. 381-386.
- Gündal, B. (2015). Çin ekonomisinin yapısal dönüşümü. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), ss. 55-72.
- Hablemitoğlu, Ş. (2005). *Küreselleşme düşlerden gerçeklere*. İstanbul. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hacıevliyagil, N. (2015). *Döviz kurunun temel makro değişkenlerle ilişkisi Türkiye ve BRICS ülkeleri karşılaştırması*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Hayaloğlu, P., Kalaycı, C. ve Artan, S. (2015). Küreselleşme farklı gelir grubundaki ülkelerde ekonomik büyümeyi nasıl etkilemektedir? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), ss. 119-152.
- IMF. (2017). *Uluslararası Para Fonu (IMF)*. <https://www.imf.org/external/country/tur/rr/pdf/intro>. Erişim tarihi: 24.09.2019.
- İşbitiren, A. G. (2018). *Brezilya Ülke Raporu*. Küresel Fuar Acentesi.
- Jonsson, N. (1991). Influence of water flow, water temperature and light on fish migration in rivers. *Nordic J. Freshw. Res*, ss. 20-35.
- Jung, W. S. ve Marshall, P. J. (1985). Exports, growth and causality in developing countries. *Journal of Development Economics*, 18(1), ss. 1-12.

- Karabıçak, M. (2000). Türkiye’de ekonomik istikrarsızlığın tarihsel gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 5(2), ss. 49-65.
- Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ortaya çıkan yönelim ve tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), ss. 115-131.
- Karaçor, Z. (2006). Öğrenen ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), ss. 379-391.
- Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (2006). 1980 sonrası istikrar politikaları ışığında Türkiye ekonomisinin trend analizi yardımıyla değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), ss. 307-342.
- Karluk, R. (2009). *Uluslararası ekonomi* (9 b.). İstanbul: Beta.
- Katoopodis, C. (1992). *Introduction to fishway design. Freshwater Institute, Central and Arctic Region, Department of Fisheries and Ocean. Working Document*, s.70.
- Kazgan, G. (1985). *Ekonomide dışa açık büyüme*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kazgan, G. (2016). *İktisadi düşünce*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keesing, D. B. (1968). *Labor Skills and The Structure of Trade in Manufactures*. New York: Colombia University .
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2005). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KFA. (2018). *Rusya Ülke Raporu*. Küresel Fuar Acentesi.
- Kılıçbay, A. (1991). *Türk ekonomisi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçtürk, M. ve Gölalan , M. (2010). 1923-1950 Türkiye ekonomisinin yapısal analizi . *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(2), ss. 48-65.

- Kurt Topuz, S. (2016). Ülkelerin küreselleşme demokrasi ve ekonomik büyüklük göstergeleri ile cinsiyet temelli gelişme endeksi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), ss. 779-799.
- Kurt, S. ve Berber, M. (2008). Türkiye’de dışa açıklık ve ekonomik büyüme. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (2), ss. 57-80.
- Kutlu, E. (1998). Küreselleşme ve etkileri. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), ss. 351-372 .
- Larinier, M. (2002). Fishways–General considerations. *Bulletin Francais De La Peche Et De La Pisciculture*, (364), ss. 21-27.
- Larinier, M. ve Travade, F. (1992). La conception des dispositifs de franchissement pourles Aloses. *Bull. Fr. Peche Piscic*, 326(327), ss. 125-133.
- Leamer, E. E. (1987). "Measures of Openness", *UCLA Working Paper*, No:447.
- Leba, R. (2001). Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk. *Mevzuat Dergisi*, (43), ss. 1-25.
- Miller, S. ve Upadhyay, M. (2000). The effectsof openness, trade orientation, and human capital on total factor productivity. *Journal of Development Economics*, 63(2), ss. 399-423.
- Muratoğlu, Y. (2011). Büyüme ve istihdam arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı 2011*, ss. 167-173.
- Nazlıoğlu, Ş. (2010, Haziran). *Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Nere, J. (1980). *1929 Krizi*. Ankara: AİTİA Yayınları.
- Oksay, S. (2004). *Globalleşen Dünya’da Türkiye’nin yeri*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

- O'Neill, J. (2001). *Building better global economic BRICs*. Goldman Sachs Global Economics Paper.
- Akçay, A. ve Erataş, F. (2012). Cari Açık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Nedensellik Analizi Ekseninde Değerlendirilmesi. Türkiye Ekonomi Kongresi.
- Önder, T. (2005). *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Özsoylu, A. F. ve Algan, N. (2001). *Dünya ekonomilerinin yeni aktörleri: BRIC*. Karahan Kitapevi.
- Öztürk, S. ve Sezen, S. (2018). Ekonomik Büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin analizi: Türkiye örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(41), ss. 1-14.
- Parasız, İ. (1998). *Türkiye ekonomisi, 1923'den günümüze iktisat ve istikrar politikaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2009). *Uluslararası ekonomik, mali kuruluşlar ve oluşumlar*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, (22), ss. 265-312.
- Rose, A. K. (2005). "Do WTO Members Have A More Liberal Trade Policy?". NBER Working Papers, No:9347, <http://www.nber.org/papers/w9347>. Erişim tarihi: 26.01.2019.
- Sachs, J. D. ve Warner. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings Papers On Economic Activity*, 25(1), ss. 1-118.
- Saçık, S. Y. (2009). Büyümenin bir kaynağı olarak ticari dışa açıklık. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(18), ss. 525-548.

- Salvatore, D. (1986). *Uluslararası iktisat*. (T. İşgüden, Çev.) İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Sandalcılar, A. R. ve Yalman, İ. N. (2012). Türkiye’de dış ticaretteki serbestleşmenin işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), ss. 49-65.
- Savaş, D. (2018). *Hindistan Ülke Raporu*. Bursa: Küresel Fuar Acentesi.
- Schwartz, A. J. (2000). *Son ödünç verme mercii'nin nitelikleri*. (Y. Bayraktutan, Çev.) Liberal Düşünce Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası iktisat teori politika ve uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Spilimbergo, A., Londono, J. L. ve Szekely, M. (1999). Income distribution, factor endowments, and trade openness. *Journal of Development Economics*, 59(1), ss. 77-101.
- Şahin, B. Y. (2015). Dışa açıklığın ölçüm yöntemleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (33), ss. 455-463.
- Şentürk, M. (2014). Gümrük birliği üyeliğinden günümüze Türkiye’nin dış ticareti üzerine bir inceleme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), ss. 127-142.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2017). Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html. Erişim tarihi: 06.10.2018.
- Tabak, İ., Aksungur, M., Zengin, M., Yılmaz, C., Aksungur, N., Alkan, A., Mısır, D. S. (2001). *Karadeniz Alabalığının Biyoeolojik Özelliklerinin Tespiti ve kültüre alınabilirliğinin araştırılması projesi*. Trabzon: TAGEM/HAYSUD/98/12/01/2007. Sonuç Raporu. Erişim tarihi: 07.02.2019.
- TETSİAD. (2013). *Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu*. Türkiye Ev Tekstili Sanayicileri ve İşadamları Derneği.

- Tutar, H. (2013). *İşletme ve yönetim terimleri ansiklopedik sözlük*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tüleykan, H. ve Bayramoğlu, S. (2016). Türkiye’de 24 Ocak Kararlarıyla başlayan finansal serbestleşmenin günümüz iktisadi ve mali yapısına yansımaları. *International Journal of Social Science*, 44(2), ss. 401-420.
- Türkbal, A. (1993). *İktisada giriş*. Diyarbakır: Huhuk Fakültesi Yayınları.
- Uludağ, İ. ve Arıcan, E. (2003). *Türkiye ekonomisi teori, politika, uygulama*. İstanbul: Der Yayınları.
- Unay, C. (2001). *Makro ekonomi*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Utkulu, U. (2005). *Türkiye’nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler*. İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Üçüncü, E. ve Altındağ, A. (2012). Balık geçitleri ve tasarımı üzerine genel bir bakış. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 15(2), ss. 50-59.
- Vatansever, N. V. ve Atasever, G. (2011). Ekonomik küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki etkileri. *Mevzuat Dergisi*, (164), ss. 1-10.
- World Trade Organization. (2008). *World Trade Organization Information and Media Relations Divisions*. Switzerland: WTO.
- Yapraklı, S. (2007). Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (5), ss.67-89.
- Yediyıldız, B. (1994). *Tarih*. İstanbul II. Cilt: MEB Yayınları .
- Yüksel, E. ve Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası ticaret teorileri ve Paul R. Krugman'ın katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), ss. 199-206.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Nimet CANKÜRTÜNCÜ KORAŞ
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 26/07/1992, Kayseri
Medeni Durumu : Evli
E mail : n_ck@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	NNY Sosyal Bilimler Enstitüsü	2019
Lisans	Niğe Üniversitesi/İİBF/İktisat	2014
Lise	Sungurbey Lisesi	2010

YABANCI DİL

İngilizce